

Beheersplan

Sint-Martinuskerk
te Vurste (Gavere)

steenmeijer architecten

Sint-Martinuskerk te Vurste (Gavere)

Beheersplan

BETREFT	Sint-Martinuskerk
LIGGING	Vurste (Gavere), Oost-Vlaanderen, Gentweg (z.nr.).
BESCHERMINGSBESLUIT(EN)	KB van 24 januari 1944 (monument)
BEHEERSPLAN OPGEMAAKT DOOR	Steenmeijer Architecten BV Kleine Pieter Potstraat 21 2000 Antwerpen T 03 225 26 40 info@steenmeijer.be ref.: 124_2000
OPDRACHTGEVER	Contactpersoon: Daan Declercq Gemeentebestuur Gavere
SUBSIDIËRENDE OVERHEID	Agentschap Onroerend Erfgoed Herman Teirlinckgebouw Havenlaan 88 bus 5 1000 Brussel

Copyright © Gemeentebestuur Gavere en Steenmeijer Architecten BV.

Gebruik van dit document valt onder de strikte beperkingen van het auteursrecht; in het bijzonder wordt er gewezen op de verplichting de bron uitdrukkelijk te vermelden bij het aanhalen van resultaten uit dit document.

Alle foto's en tekeningen in dit document zijn, tenzij anders vermeld, gemaakt door Steenmeijer Architecten BV.

Antwerpen, 8 mei 2023.

Inhoudsopgave

In overeenstemming met artikel 8.1.4. van het onroerend erfgoedbesluit van de Vlaamse regering betreffende de uitvoering van het Decreet van 12 juli 2013 betreffende het onroerend erfgoed, gewijzigd bij het decreet van 4 april 2014 en latere aanvullingen en wijzigingen, omvat dit beheersplan de volgende hoofdstukken:

1. Identificatie en afbakening van het onroerend erfgoed	7
1.1. <i>Aanleiding en doel</i>	8
1.2. <i>Afbakening beheersplan</i>	8
1.3. <i>Identificatie.....</i>	9
1.3.1. Voorstelling van de site	9
1.3.2. Eigendomssituatie	13
1.3.3. Stedenbouwkundig.....	14
1.3.4. Beschermd onroerend erfgoed	15
1.3.5. Vastgesteld bouwkundig erfgoed.....	15
1.4. <i>Communicatie.....</i>	16
2. Historische nota	17
2.1. <i>De voorlopers van het huidige kerkgebouw.....</i>	18
2.2 <i>Uitbreiding en vernieuwing in de 19de eeuw</i>	21
2.2.1 Uitzicht van de kerk vóór de restauratie van 1893-1899	21
2.2.2 Bouwsynthese toren	23
2.2.3 Restauratiecampagne en uitbreiding (1893-1899)	26
2.3 <i>De Sint-Martinuskerk tijdens de 20ste eeuw: bescherming, brand en restauratie</i>	30
2.4 <i>Recente onderhouds- en herstellingswerken</i>	35
3. Inventarisatie huidige toestand	40
3.1. <i>Exterieur.....</i>	40
3.1.1. Opbouw en algemene kenmerken	40
3.1.2. Gevels	41
Westgevel.....	41
Noord- en zuidgevels zijbeuken	43
Gevels dwarsbeuken en traptoren.....	44
Gevels koor	47

Gevels bidkapel	48
Gevels sacristie	50
Vieringtoren.....	52
3.1.3. Bedaking	54
3.2. Interieur	60
3.2.1. Opbouw en algemene kenmerken	60
3.2.2. Kerkgebouw.....	61
Middenbeuk	61
Zijbeuken (noord en zuid)	70
Viering	77
Noordelijke dwarsbeuk	79
Zuidelijke dwarsbeuk.....	83
Koor	87
Grafelijke bidkapel.....	95
Sacristie	98
Toegang zolders + traptoren	103
Zolder zuidelijke dwarsbeuk.....	106
Zolder middenbeuk	108
Zolder noordelijke dwarsbeuk.....	110
Zolder koor	112
Vieringtoren.....	114
Vieringtoren, niveau +1	115
Vieringtoren, niveau +2	118
Vieringtoren, niveau +3	122
3.3 Diagnose huidige toestand	124
3.3.1 Diagnose exterieur	124
3.3.2 Diagnose interieur	128
4. Waardebepaling.....	138
4.1. Bescherming als monument	138
4.2. Waardebepaling beheersplan.....	139
4.2.1. Artistieke waarde	139
4.2.3. Archeologische waarde (in casu oudheidkundige waarde).....	140
4.2.2. Historische waarde.....	140

5. Visie op het toekomstig beheer	143
5.1. Huidige gebruik en toestand	144
5.1.1 Huidig gebruik en beheer	144
5.1.2 Huidige technische installaties en voorzieningen	145
5.2. Op zoek naar een herbestemming voor de Sint-Martinuskerk	148
5.2.1 Kerkenbeleidsplan van 2017	148
5.2.2 Kerkenbeleidsplan - Addendum van 2020	150
5.2.3 Beheersplan	153
5.2.4 Erfgoedinventaris en waarderingstraject	153
5.2.5 SWOT-analyse	154
5.2.6 Noodzakelijke en wenselijke ingrepen aan het gebouw	156
6. Opsomming en verantwoording van de beheersmaatregelen en werkzaamheden	157
DOELSTELLING 1: Het behoud en het beheer van de erfgoedwaarden van de Sint-Martinuskerk	158
DOELSTELLING 2: Optimaliseren en onderhouden van de technieken, in functie van het interieur, het gebruik en de ontsluiting van de Sint-Martinuskerk	168
Werkzaamheden in tabelvorm	171
7. Opvolging	176
7.2 Werken aan beschermd erfgoed	176
7.3 Opvolging beheersplan	176
8. Bijlagen	177
Bijlage 8.1 Perimeter van het gebied waarvoor het beheersplan wordt opgemaakt	178
Bijlage 8.2 Lijst van handelingen waarvan de uitvoering vrijgesteld zal zijn van toelating	179
8.3 Lijst van cultuurobjecten	180
8.4. Extra bijlagen	197
8.4.1. Bibliografie	
8.4.2. Historische foto's en plannen (in hoge resolutie)	
8.4.3. Architecturale plannen	
8.4.4. Indicatieve kostenraming van de beheersdoelstellingen en aanduiding van dringende werken	
8.4.5. Inspectierapporten Monumentenwacht vzw	

1. Identificatie en afbakening van het onroerend erfgoed

1.1. Aanleiding en doel

Het beheersplan wordt opgemaakt om een beheersvisie uit te stippelen voor de parochiekerk Sint-Martinus te Vurste (Gavere), voor een periode van 24 jaar. Voor dit beheersplan wordt voor een integrale benadering van de site gekozen, waarbij zowel het exterieur, het interieur en de cultuurgoederen van de kerk worden betrokken. Dit beheersplan beoogt een duurzame visie op het behoud en het beheer van het onroerend erfgoed. Sinds 2017 vinden er geen erediensten meer plaats in de kerk. Het kerkhof is wel nog in gebruik. Er is nood aan een duurzame visie op het behoud en het beheer van dit waardevolle onroerend erfgoed. Met het oog op de toekomst hoopt de gemeente Gavere met dit beheersplan zowel een visiedocument voor de lange termijn te verkrijgen, als ook een praktisch werkdocument ter ondersteuning van het dagelijkse beheer.

1.2. Afbakening beheersplan

Het beheersplan heeft betrekking op de volledige site en omvat het als monument beschermde kerkgebouw, inclusief de aangebouwde volumes, met name de grafelijke kapel ten noorden van het koor en de sacristie ten oosten van het koor. Deze afbakening komt overeen met de 'voetafdruk' van het kerkgebouw, namelijk het perceel waarop de kerk is gelegen:

Gavere, 3^e afdeling, sectie A, nr. 706 A (kerk)

Het omringende kerkhof maakt geen deel uit van dit beheersplan.

Fig. 1 - Kadasterplan met aanduiding van de afbakening van het beheersplan (geo.onroenderfgoed.be).

1.3. Identificatie

1.3.1. Voorstelling van de site

De Sint-Martinuskerk was eeuwenlang de parochiekerk van Vurste, een klein dorp met een rijke geschiedenis.¹ Vurste is gelegen op een hoogte in licht heuvelachtig gebied, ten zuiden van de Schelde. Het dorp situeert zich langs de historische verbindingsweg tussen Gavere en Gent (via Merelbeke), halverwege tussen de dorpskernen van Semmerzake en Melsen. Het kasteeldomein “Borgwal”, waaraan de kerk in het noorden en oosten grenst, vormt samen met de Sint-Martinuskerk de kern van dit straatdorp. De kerk van Vurste is gelegen langs de Gentweg, die in het noorden aansluit op de eerder vermelde verbindingsweg tussen Gavere en Gent, en in het zuiden opsplijst richting Gavere en Baaigem. Er is geen duidelijk herkenbare dorpskern of plein. Tegenover de kerk ligt de pastorie, school en enkele hoeves. De hoge ommuring van het domein Borgwal, de hoge bomen van het bijhorende parkdomein, de omliggende bebouwing en het ontbreken van plein voor de kerk, geven de kerksite een relatief ingesloten ruimtelijke context. Er is alleen vanuit het zuiden een verzicht op de kerk (gedeelte Gentweg + gedeelte Wannegatstraat).

De onmiddellijke omgeving van de Sint-Martinuskerk wordt bepaald door het kerkhof dat de kerk omringt. Aan de straatzijde is de site afgesloten door een bakstenen ommuring met hekwerk, dat aansluit op een lijkenhuisje met calvarie, en vervolgens op de omheiningsmuur van het domein Borgwal. De kerk en het kasteeldomein hebben een eeuwenoude historische verbondenheid (zie verder), evenals een fysieke verbinding via een poortje in de ommuring aan de noordoostzijde van de kerk. Vroeger was het kerkhof eveneens toegankelijk aan de zuidoostelijke zijde, via een (nog bestaande) voetweg die uitkomt in de Bukkestraat (t.h.v. huisnummer 17).

De georiënteerde kerk is haaks op de straat ingeplant op een vierzijdig perceel, dat aan de noord- en oostzijde grenst aan de hoge bakstenen ommuring van het domein Borgwal. Aan de overzijde van de Gentweg (westzijde) en langs de zuidzijde van het perceel bevindt zich lage dorpsbebouwing, waaronder bescheiden dorpswoningen, hoevegebouwen en de pastorie. Het huidige (neo)gotische bouwwerk heeft een pseudo-basilicale opstand en de indeling van een kruiskerk, met licht-uitspringende dwarsbeuken, een achzijdige vieringtoren op vierkante basis en een koor met vlakke sluiting. De bouwgeschiedenis van de Sint-Martinuskerk gaat minstens terug tot de 15de eeuw. Het gotische kerkgebouw werd in de loop der eeuwen uitgebreid. Eind 19de eeuw werd het schip gesloopt en groter heropgebouwd in neogotische stijl door provinciaal architect Herni Vaerwyck.

Langs de noordzijde van het koor bevindt zich de grafelijke kapel (circa 1897), waar de grafelijke familie Malfait-Goethals de mis kon bijwonen. Aan de zuidzijde van het koor bevindt zich het grafmonument van deze familie, die het domein Borgwal van 1841 tot 1975 in bezit had. Achter het koor, aan de oostzijde, bevindt zich tenslotte de sacristie (verbouwd circa 1897).

¹ Meer informatie, zie: AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED: *Vurste* [online], <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/themas/14208> (geraadpleegd op 18 oktober 2021).

Fig. 2 - De Sint-Martinuskerk in zijn ruimtelijke context, gezien vanaf de Gentweg.

Fig. 3 - Zicht op de kerk vanuit het zuidwesten, met omringend kerkhof en achterin de ommuring en bomen van het kasteeldomein Borgwal.

Fig. 4 - De kerk, gezien vanaf het zuidoosten, met het grafmonument van de familie Malfait-Goethals in de oksel tussen noordelijke dwarsbeuk en koor.

Fig. 5 - De noordzijde van de kerk, met links in beeld de grafelijke kapel.

Fig. 6 - Interieur, algemeen zicht richting het koor.

Fig. 7 - Interieur, algemeen zicht richting het toegangsportaal met doksaal en orgel.

Fig. 8 - Interieur van de sacristie aan de oostzijde van het koor.

1.3.2. Eigendomssituatie

De gemeente Gavere is eigenaar van de kerk en het perceel waarop de kerk en het kerkhof zijn gelegen. De gemeente is tevens opdrachtgever van dit beheersplan.

Ingevolge het kerkenbeleidsplan van de gemeente Gavere is het gebouw sinds 2017 niet meer in gebruik als gebouw voor de Rooms-katholieke eredienst. De gemeente is actief op zoek naar een herbestemming. Het kerkgebouw is (nog) niet ontwijd. In tussentijd blijft de kerkfabriek van de Sint-Michielskerk van Vurste nog steeds het gebouw met zorg beheren en onderhouden en treedt deze op als bouwheer bij toekomstige (onderhouds)werkzaamheden.

1.3.3. Stedenbouwkundig

De bewoningskern van het straatdorp Vurste heeft een gewestplanbestemming als 'woongebieden met agrarisch karakter'. De omliggende zones zijn overwegend 'agrarische gebieden'. Het kasteeldomein Borgwal is aangeduid als 'gebieden voor gemeenschapsvoorzieningen en openbaar nut' en het omliggende park als 'parkgebieden'.

Er is geen BPA of RUP van kracht.

Identificatiefiche ²	
Gemeente:	9890 Vurste (Gavere)
Adres:	Gentstraat (zonder nummer)
Kadaster:	GAVERE, AFD. 3, SECTIE A, perceel 706_A (kerk)
Capakey:	44071A0706/00A000
Gebouwtypologie:	Parochiekerk met omringend kerkhof (het kerkhof is geen deel van het beheersplan)
Gewestplanbestemming:	Woongebied met landelijk karakter
BPA / RUP:	N.v.t.

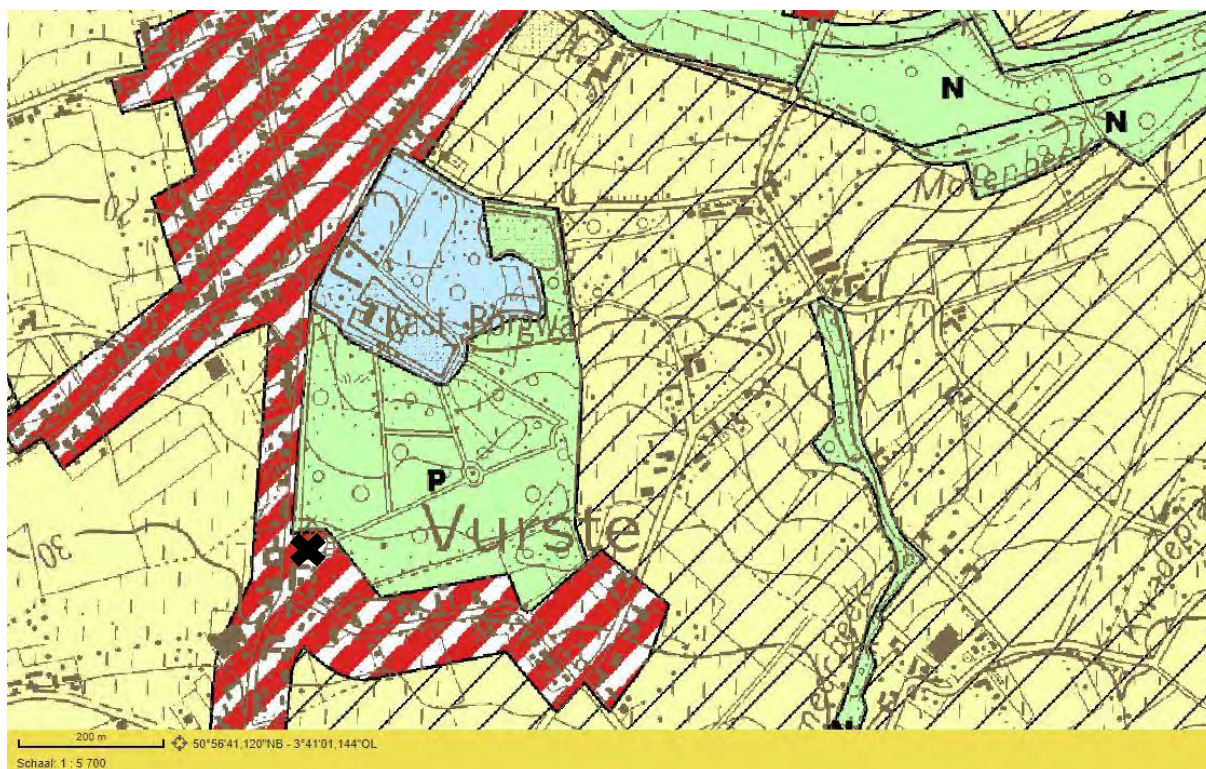

Fig. 9 - Topografische kaart van Vurste en omgeving, met aanduiding van de gewestplanbestemming. De Sint-Martinuskerk is aangeduid met een zwart kruis (geopunt.be, geraadpleegd op 18 oktober 2021).

² <https://geo.onroerenderfgoed.be/> en <https://www.geopunt.be/> (geraadpleegd op 18 oktober 2021).

1.3.4. Beschermd onroerend erfgoed

De Sint-Martinuskerk te Vurste is beschermd als **monument** bij besluit van 24 januari 1944, omwille van het algemeen belang gevormd door de “*artistieke, oudheidkundige en historische waarde*”.³

In de huidige waarderingsmethodologie vertalen deze erfgoedwaarden zich naar de:

- **artistieke waarde;**
- **archeologische waarde** (in casu oudheidkundige waarde);
- **historische waarde.**

Het kerkhof maakt geen deel uit van de bescherming als monument. Het aanpalende domein Borgwal is beschermd als monument (rood) en als dorpsgezicht (blauw).

Fig. 10 - Kadasterplan (GRB) met aanduiding van de bescherming als monument (rood) (geo.onroerenderfgoed.be).

³ Besluit secretaris-generaal, 24 januari 1944, <https://besluiten.onroerenderfgoed.be/besluiten/107>, geraadpleegd op 18 oktober 2021.

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED, Beschermd monument: *Parochiekerk Sint-Martinus* [Online] <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/8391>, geraadpleegd op 18 oktober 2021.

1.3.5. Vastgesteld bouwkundig erfgoed

De Sint-Martinuskerk met kerkhof is vastgesteld als **bouwkundig erfgoed** op de inventaris van het Onroerend Erfgoed, op 14 september 2009.⁴

Fig. 11 - Kadasterplan (GRB) met aanduiding van het vastgesteld bouwkundig erfgoed (kerk + kerkhof, ommuring en lijkhuisje met calvarie) (geo.onroenderfgoed.be).

1.4. Communicatie

Het lokaal bestuur van Gavere fungeerde als algemeen aanspreekpunt voor de opmaak van dit beheersplan. Samen met het lokaal bestuur, bood ook de kerkfabriek van de Sint-Martinuskerk de nodige ondersteuning in de opmaak van het beheersplan. De kerkfabriek staat nog steeds in voor het beheer van het kerkgebouw en kon daarom toegang en toelichting verschaffen wat betreft het kerkgebouw en alle bijlokalen. Het kerkhof wordt beheerd door de gemeente en is vrij toegankelijk.

Informatie m.b.t. de historiek, cultuurgoederen, gebruik en visie werd verkregen tijdens rondgangen en overleg ter plaatse. Aanvullende informatie werd nadien verkregen per e-mail en telefonisch.

Het beheersplan wordt gemaakt in opdracht van het lokaal bestuur van Gavere.

⁴ AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED, Vastgesteld bouwkundig erfgoed: *Parochiekerk Sint-Martinus* [Online]: <https://inventaris.onroenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/85753>, geraadpleegd op 18 oktober 2021.

2. Historische nota

2.1. De voorlopers van het huidige kerkgebouw

De exacte ontstaansgeschiedenis en ouderdom van de Sint-Martinuskerk van Vurste is niet gekend. De oudste geschreven bron dateert van 1483 en stelt dat de pastoor van Vurste en Semmerzake in de kerk van Vurste begraven werd. Het vroeggotische koor, dat is opgebouwd uit onregelmatige blokken Doornikse steen, zou het **oudst bewaarde deel** zijn en vermoedelijk dateren uit de **13de eeuw**.⁵ Maar ook de basis van de toren stamt vermoedelijk nog uit diezelfde vroeggotische bouwfase (zie verder).

In de late 15de eeuw volgde een (hoog)gotische bouwfase, waarvan vandaag nog de noordelijke dwarsbeuk en de bovenste geledingen van de vieringtoren resteren. Hoe de Sint-Martinuskerk er op dat moment uitzag en wanneer de zuidelijke dwarsbeuk werd toegevoegd is onduidelijk. De gotische kerk was circa 1500 vermoedelijk nog een eenbeukig gebouw met slechts één dwarsbeuk (aan de noordzijde). Onderstaande ongedateerde weergave van de Sint-Martinuskerk van Vurste toont vermoedelijk hoe de kerk er uitzag, na deze gotische bouwfase. Hoewel figuratieve bronnen doorgaans geen 100% betrouwbare weergave zijn, lijkt deze bron wel accuraat, aangezien hij in grote mate overeenstemt met een andere, meer gedetailleerde weergave (zie verder). Op onderstaande afbeelding herkennen we de huidige vieringtoren, het koor en de noordelijke dwarsbeuk. Er is geen dwarsbeuk aan zuidelijke zijde. De middenbeuk lijkt relatief ondiep te zijn. Aan de noordkant wordt het perceel afgesloten door een brede gracht. Men herkent de Gentweg, waarlangs de kerk bereikt wordt, en onderaan de splitsing met de Wannegatstraat.

Fig. 12 - Ongedateerde plattegrond met voorstelling van het kasteel en de kerk van Vurste (detailopname).⁶

⁵ AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED: *Parochiekerk Sint-Martinus met kerkhof* [online], <https://inventaris.onrorenderfgoed.be/erfgoedobjecten/36173>, (geraadpleegd op 18 oktober 2021).

⁶ Algemeen Rijksarchief, Kaarten en Plannen, reeks II, nummer 984, Plattegrond van het kasteel en de kerk van Vurste (pen en aquarel op perkament, 37,5 x 66,7).

Fig. 13 - Ongedateerde plattegrond met afbeelding van het kasteel en de kerk van Vurste (detailopname).⁷

In de loop van de 16de eeuw werd de kerk uitgebreid met een nieuwe middenbeuk en een noordelijke zijbeuk. Deze situatie is afgebeeld op onderstaande afbeelding van de Sint-Martinuskerk. De afbeelding is helaas eveneens ongedateerd, maar wel zéér gedetailleerd. We zien dezelfde ruimtelijke context als op het voorgaande plan, waarbij de kerk site aan de west- en noordzijde is afgesloten door een gracht. Aan de oost- en zuidzijde lijnt een struiken- en bomenrij het perceel af. Het kerkhof bevindt zich aan de west- en zuidzijde. De site werd bereikt via de zuidwestelijke hoek van het perceel, door een overluidende poort, die wellicht diende om dieren van het kerkhof te weren. Het volume van het kerkgebouw, zoals we deze kennen van de voorgaande afbeelding, werd uitgebreid naar het westen door de uitbreiding van de middenbeuk en de toevoeging van een noordelijke zijbeuk waarvan de daken op elkaar aansluiten. De nieuw toegevoegde volumes waren afgedekt met een rood (pannen?)dak, waardoor deze uitbreiding bijzonder duidelijk wordt weergegeven. Tegen de zuidgevel van de middenbeuk staat een kleiner haaks volume (mogelijk een sacristie, lijkenhuisje, ...) waarvan de dakconstructie verdwenen lijkt. Aan de zuidzijde van de vieringtoren bevond zich een smalle traptoren onder leien dakje. Deze werd vermoedelijk verwijderd

⁷ Algemeen Rijksarchief, Kaarten en Plannen, reeks II, nummer 985, Plattegrond van het kasteel en de kerk van Vurste (pen en aquarel op perkament, 46,3 x 63,7 cm).

bij het bouwen van de zuidelijke dwarsbeuk. Het is echter onduidelijk wanneer de zuidelijke dwarsbeuk precies werd opgetrokken.⁸

In de loop van de 17de en 18de eeuw werd het kerkgebouw stelselmatig aangepast en verbouwd.

De kerkrekeningen vermelden onder meer herstellingen aan het dak in 1630, het plaatsen van een houten gewelf in het koor in 1665 (gedateerd)⁹, herstellingen aan de toren in 1708 door A. de Kuiper, een vergroting van de kerk en herstellingen aan het dak in 1746.¹⁰ Mogelijk wordt met de vergroting van de kerk in 1746 de bouw van de zuidelijke dwarsbeuk bedoeld. De klokkenstoel bewaart een inscriptie “DOOR MY GEMAECKT PIETER DE BODT WAEGE MAECKER TOT SOTTEGHEM 1770”.

⁸ Dit gebeurde in ieder geval met zekerheid vóór 1870, maar wellicht veel vroeger. De zuidelijke dwarsbeuk wordt namelijk beschreven in de publicatie van DE POTTER F. & BROECKAERT J., *Geschiedenis van de gemeenten der provincie Oost-Vlaanderen, Arrondissement Gent. 7: Vinkt, Vosselare, Vurste, Waarschoot, Wachtebeke, Winkel, Wondelgem, Wontergem, Zaffelare*, 1864-1870, Gent; Het dak van deze dwarsbeuk is bovendien te zien op een foto van 1892 (zie verder).

⁹ DE POTTER F. & BROECKAERT J. (*op.cit.*) vermeldt dat het gewelf van het koor “1665” gedateerd was. Het dak van het koor brandde uit in 1974, samen met de bidkapel.

¹⁰ Deze gegevens zijn gebaseerd op AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED: *Parochiekerk Sint-Martinus met kerkhof* [online], <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/36173>, (geraadpleegd op 18 oktober 2021); De Potter-Broeckaert maakt alleen melding van de herstelling van de toren in 1708 en andere grote werken in 1770, op basis van de kerkrekeningen (DE POTTER F. & BROECKAERT J. (*op.cit.*)).

2.2 Uitbreiding en vernieuwing in de 19de eeuw

2.2.1 Uitzicht van de kerk vóór de restauratie van 1893-1899

In 1841 kocht de weduwe P. Malfait-Baertsoen het domein Borgwal. Door huwelijk van gravin Flora Malfait met Louis Goethals de Mude de Nieuwland kwam het kasteel in handen van laatstgenoemde familie en dit tot 1975.¹¹ De familie Malfait-Goethals zou in de loop van de 19de en begin 20ste eeuw als mecenas een grote invloed hebben op verbouwingen aan het kerkgebouw.

In **1845** liet juffrouw Malfait-Baertsoen de kerk uitbreiden met een **zuidelijke zijbeuk**. Een jaarschrift in witte steen met chronogram "VLeUgel ClerLYk opgeboUWt door JoffroUW MaLfaltBaertsoen" bevond zich voorheen in de doopkapel.¹² Over het uitzicht van deze zijbeuk is niets geweten.

Op het **einde van de 19de eeuw** volgde een **grote restauratiecampagne en uitbreiding van de kerk**. In 1892 werd de gotische kerktoeren van Vurste door de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen (KCML) erkend als monument, waarop **provinciaal architect Henri Vaerwyck** (1850-1919) de opdracht kreeg om de vieringtoren te herstellen.¹³ De restauratiewerken aan de toren gebeurden in 1893. De kerk werd echter te klein bevonden voor de parochie van 1038 zielen en het kerkgebouw was in slechte toestand, vooral de bedaking¹⁴. Daarom werd de torenrestauratie van 1893 opgevolgd door een restauratie van de dwarsbeuken, het koor en de sacristie en de bouw van een nieuw en groter driebeukig schip. Deze tweede fase liep van 1897 tot 1899 en wordt in volgend hoofdstuk uitvoerig behandeld (zie verder).

Bij de erkenning als monument in 1892, voorafgaand aan de restauratie, werd de toren van Vurste gefotografeerd. Dankzij deze foto's en de beschrijving van de kerk door Frans De Potter en Jan Broeckaert uit 1870 kan het **uitzicht van de kerk vóór de restauratie van 1893-1899** gedeeltelijk worden gereconstrueerd.

Voor de restauratie bestond de kerk van Vurste uit een kruisvormige kerk met een pseudo-basilicale opstand. De daken van de twee zijbeuken sloten aan op het dak van de middenbeuk. De middenbeuk was 7 meter breed, de zijbeuken elk 3 meter. De noordelijke zijbeuk dateerde uit de 16de eeuw, de noordelijke uit 1845 (getuige de jaarsteen in de doopkapel, zie eerder). De voorgevel was 95 cm dik en bevatte een toegangsdeur met spitsboogomlijsting en een bekronende gotische vensteropening. Dit zien we ook terug op de gedetailleerde tekening van de kerk (zie eerder). Het koor had een vlakke sluiting en het koorgewelf was "1665" gedateerd.

¹¹ AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED: *Kasteeldomein Borgwal* [online], <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/36181>, (geraadpleegd op 18 oktober 2021).

¹² DE POTTER F. & BROECKAERT J. (*op.cit.*), p. 10.

¹³ "[...] sous la date de 5 mars 1892 nous avons rangé la tour de l'église de Vurste dans la 3e classe des édifices monumentaux du culte" (Archief Onroerend Erfgoed, Oost-Vlaanderen, KCML-archief, #148).

¹⁴ Het archief van de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen (KCML) bewaart de aanvraag van 8 juli 1896 door architect Vaerwyck voor de restauratie en vergroting van de kerk van Vurste: "*Le projet comprend la restauration du chœur et des transepts, et l'agrandissement des nefs centrale et latérales. Toutes ces parties de l'édifice [...] et principalement les toitures (sauf celle du chœur), sont en mauvais état.*" (Archief Onroerend Erfgoed, Oost-Vlaanderen, KCML-archief, #148).

Ook de toren wordt in detail beschreven: *De toren, dien eene achthoekige naald bekroont, en waarvan de vierkantige basis in witten steen van Balegem is gebouwd, rijst te midden der kerk, boven den kruisbeuk. Men bemerkt er acht vensters, waaronder vijf tweelichtige, met zeer geschondene timpanen en kruiskozijnen. Boven alle staat eene waterlijst met loofwerk in 't midden en met uitgehouwene koolbladen [...].*¹⁵ Opvallend is dat het materiaalverschil tussen de vierzijdige torenbasis, in gekantrechte Balegemse steen, en de achtzijdige torenspits wordt benadrukt. Dit materiaalverschil is ook duidelijk merkbaar op de foto's van de toren van 1892. Het materiaalverschil werd weggewerkt bij de restauratie van de toren, waarbij de torenspits volledig werd heropgebouwd (met gebruik van recuperatiemateriaal). Het is namelijk duidelijk te zien dat het baksteenmetselwerk aan de binnenzijde van de torenspits volledig egaal uit 19de-eeuws metselwerk bestaat. De talrijke bouwsporen, herstellingen met baksteenmetselwerk en muurankers die op de foto van 1892 te zien zijn, zijn bij de restauratie weggewerkt. Ook het torenuurwerk verdween bij deze restauratiecampagne. Op de foto's is eveneens te zien dat de gotische galmgaten in het verleden reeds waren aangepast. De middenstijlen van het traceerwerk waren uitgebroken en de galmgaten waren onderaan deels opgemetseld en voorzien van galmborden.

Alle daken, maar ook de afzaten op de noordoostelijke en zuidoostelijke torenhoeken waren afgedekt met leien. De puntgevels van de middenbeuk en het koor waren voorzien van een witte gevelbepleistering.

De foto's op de volgende pagina¹⁶ zijn op A4-formaat opgenomen in bijlage van dit beheersplan.

¹⁵ DE POTTER F. & BROECKAERT J. (*op.cit.*), p. 11.

¹⁶ KADOC, BE-942855-1204-319, *Vurste: Sint-Martenskerk*; KADOC, glasnegatieven archief Bressers, BE-942855-1867-1_0283 en BE-942855-1867-1_0284.

Fig. 14 - Foto van de toren (+ delen van de middenbeuk en de zuidelijke dwarsbeuk) in 1892, voor restauratie.

Fig. 15 - Foto van de toren en een deel van het koor in 1892.

Fig. 16 - Foto van de gerestaureerde kerk in mei 1899, met zicht op het nieuw gebouwde schip.

Fig. 17 - De kerk na restauratie in mei 1899, gezien vanaf het zuidoosten.

2.2.2 Bouwsynthese toren

We kunnen uit bovenstaande gegevens besluiten dat de vieringtoren minstens vier bouwfasen heeft gekend:

Fase 1: De vierzijdige basis van de vieringtoren stamt vermoedelijk uit dezelfde vroeggotische 13de-eeuwse bouwphase als het koor, aangezien aan het interieur van de toren duidelijk te zien is dat er werd verder gebouwd op muurdelen in onregelmatige blokken Doornikse steen, hetzelfde bouw materiaal waaruit het koor is opgetrokken. Dit betreft de onderste geleding van de toren, tot en met het kruisgewelf.

Fase 2: Het bovenliggende metselwerk van de vierkante toren bestaat aan de binnenzijde uit baksteenmetselwerk met aan de buitenzijde een gevelparement in gekantrechte blokken Balegemse steen. Dit betreft het gedeelte vanaf het gewelf tot en met de overgang naar de achtzijdige torenspits.

Fase 3: De achtzijdige torenbekroning, uitgevoerd in een hooggotische stijl, kwam in een afzonderlijke bouwphase tot stand. De foto's uit 1892 tonen een duidelijk verschil in bouw materiaal tussen de torenromp en de torenbekroning.

Fase 4: Tijdens de restauratiecampagne van 1893-1899 werd de torenspits volledig herbouwd. Het gevelparement van de torenbekroning werd gewijzigd van onregelmatig bak- en natuursteenmetselwerk, naar regelmatig metselwerk in gekantrechte Balegemse steen, om beter aan te sluiten bij de torenromp.

Fig. 18 - Interieur van de toren (niveau + 1), zicht naar het westen. De toren bewaart een basis in onregelmatige blokken Doornikse steen, identiek aan het metselwerk van het koor.

Fig. 19 - Doorgang vanuit de zolder van de zuidelijke dwarsbeuk naar het eerste niveau van de vieringtoren. De snede toont aan dat de bovenste geleding van de vierkante toren is opgetrokken uit baksteen-metselwerk, met een gevelparement in gekantrechte Balegemse steen.

Fig. 20 - De binnenzijde van de achtzijdige torenspits, de bouwplannen en vergelijkend onderzoek van de historische foto's, tonen aan dat de torenspits volledig werd heropgebouwd bij de restauratie van 1893-1899.

2.2.3 Restauratiecampagne en uitbreiding (1893-1899)

Zoals reeds hoger aangehaald werd provinciaal architect Henri Vaerwyck aangesteld voor de restauratie van de toren, de dwarsbeuk en het koor, én de bouw van een nieuw driebeukig schip.

Hierna volgt een opsomming van de belangrijkste aanpassingen:

- Het bouwproject had als doel om de kerk te vergroten én om ze te restaureren. Volgens de destijds gangbare restauratievisie werd het gebouw **op een historiserende wijze gerestaureerd**. Er werd **stijleenheid** nagestreefd, waarbij men koos voor de hooggotische bouwfase in Balegemse steen als referentie te nemen. De nieuw gebouwde midden- en zijbeuken werden daarom opgetrokken met een gevelparement van witte natuursteen en in een (neo)gotische vormtaal die aansloot bij het kerkgebouw. Ook de torenbekroning werd heropgebouwd met een gevelparement van witte natuursteen. Bouwsporen werden weggerestaureerd.
- **Vieringtoren:** er werd reeds aangetoond dat de achzijdige torenbekroning volledig werd heropgebouwd in 1893. De klokkenstoel uit 1770 werd gerecupereerd. Het is onduidelijk in welke mate de eikenhouten torenspits werd gerecupereerd of vernieuwd in 1893.¹⁷
- De **zuidelijke dwarsbeuk** is jonger dan de noordelijke dwarsbeuk en werd ingrijpender gerestaureerd dan doorgaans wordt aangenomen. De noordelijke dwarsbeuk is vermoedelijk samen met de tweede bouwphase van de toren opgetrokken en bewaart tot op vandaag in grote mate zijn oorspronkelijk uitzicht. De noordelijke dwarsbeuk is opgetrokken uit gekantrechte Balegemse steen en bewaart zijn historische houten dakconstructie, die zich in de gevel aftekent in eenvoudige muurankers. De zuidelijke dwarsbeuk daarentegen kwam vermoedelijk pas in de 17de of 18de eeuw tot stand en had wellicht een ander uitzicht. Mogelijk was hij opgetrokken uit baksteenmetselwerk en had de vensteropening geen gotische profilering. Dit vermoeden wordt bevestigd door het grondplan bij de restauratie (zie verder), waarop te zien is dat het venster in de noordelijke dwarsbeuk reeds een gotische profilering bezat, terwijl het venster in de zuidelijk dwarsbeuk zwaarder werd gewijzigd. Het verschil in natuursteenparement en het gebruik van dezelfde decoratieve muurankers als bij de nieuw gebouwde kerkship, wijzen erop dat de zuidelijke dwarsbeuk (minstens) van een nieuw gevelparement werd voorzien in 1893-1899. De dakconstructie van de zuidelijke zijbeuk werd toen eveneens aangepast of vernieuwd. Langs de traptoren heeft men, via deze zolderruimte, toegang tot de vieringtoren.¹⁸

¹⁷ De torenspits werd volledig vernieuwd tijdens de restauratie van 1978-1986 (zie verder). Uit het bestek blijkt dat de torenspits op dat moment bestond uit *“elementen van herbruik, geplaatst zonder verband en ernstig aangetast door houtworm en verrotting.”* Dit doet vermoeden dat de torenspits in 1893 werd heropgebouwd met gebruik van recuperatiemateriaal.

¹⁸ De traptoren bevond zich steeds langs de zuidzijde van de vieringtoren (zie eerder). Het is onduidelijk of deze traptoren werd verplaatst of aangepast bij de bouw van de zuidelijke dwarsbeuk (in de 17de of 18de eeuw). Op de foto van 1892 is een bouwspoor te zien boven het dak van de zuidelijke dwarsbeuk, die de locatie van de oorspronkelijke traptoren aanduiden. Op deze locatie bevinden zich vandaag nog steeds twee lichtspelen.

- De **sacristie**, die vermoedelijk uit de late 17de of vroege 18de eeuw dateert, werd eveneens ingrijpend gerestaureerd. De dakrichting werd 90° gedraaid, zodat de nok niet in het verlengde van de kerk ligt, maar wel parallel aan de straat. Mogelijk was het oostelijke venster van het koor dichtgemaakt bij de bouw van de sacristie en wilde architect Vaerwyck de vensteropening en de lichtinval in het koor opnieuw herstellen. Er is een subtiel kleurverschil tussen het baksteenmetselwerk van de muren en dat van de twee geveltoppen van de puntgevels, die toen werden gebouwd. Verder werden ook nog de venster- en deuromlijstingen vernieuwd of toegevoegd.
- De toevoeging van de **grafelijke bidkapel** in de oksel van het koor en de noordelijke dwarsbeuk was geen onderdeel van de restauratieplannen van Vaerwyck. De kapel werd zou dan ook pas na de restauratie zijn toegevoegd door graaf Goethals. Via een nog bestaand poortje in de ommuring van het kasteeldomein Borgwal, kon de grafelijke familie hun kapel bereiken. Er werden geen bouwplannen teruggevonden. De bidkapel werd gebouwd in dezelfde bak- en zandsteenstijl als de sacristie.
- De **interieurinrichting** werd grotendeels vernieuwd. De altaren van 1770 (Jan Van Assche), de preekstoel van 1699, de communiebank van 1845, etc. werden vervangen door het huidige neogotische meubilair. Aan de westzijde van de kerk verrees een portaal met orgel, waarvan de ontwerptekening eveneens bewaard bleef (zie bijlage). De 18de-eeuwse doopvont en enkele grafzerken bleven als één van de weinige oudere interieurelementen wel behouden.

De volledige set plannen, horend bij onderstaande afbeeldingen,¹⁹ zijn op A4-formaat opgenomen in bijlage van dit beheersplan.

¹⁹ Onroerend Erfgoed, Archief Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen, O0448 t.e.m. O0453.

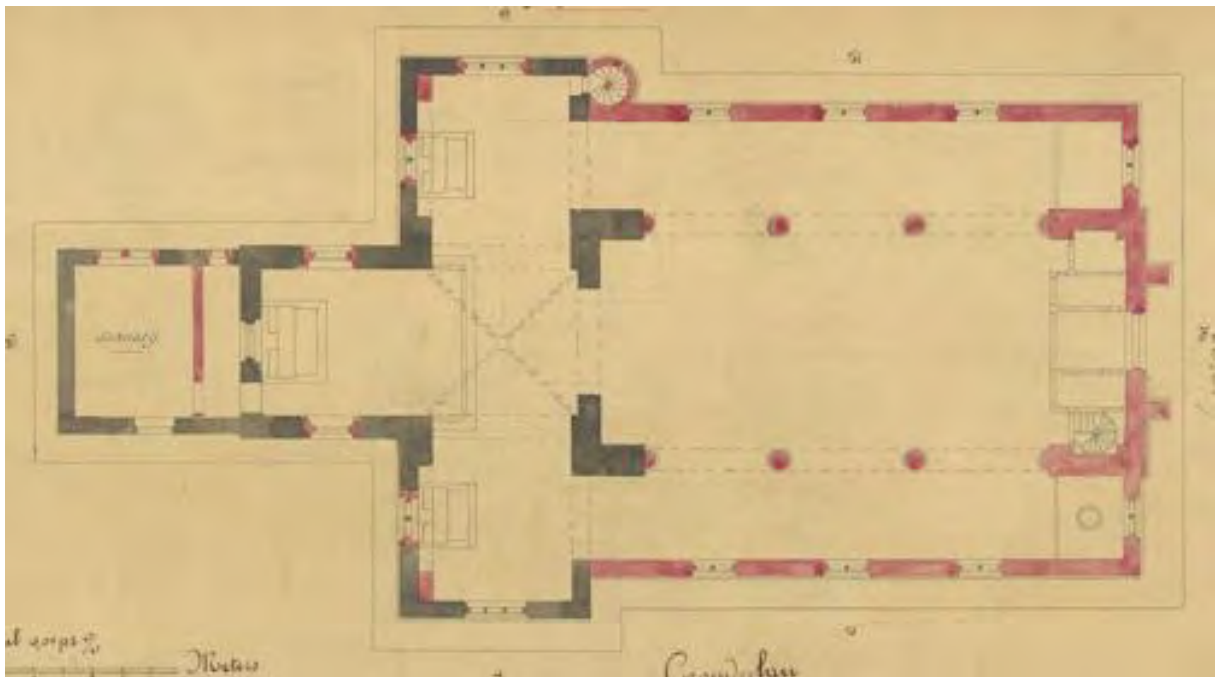

Fig. 21 - Grondplan met aanduiding van de behouden (zwarte) en nieuwe (rode) delen van de restauratiecampagne van de kerk te Vurste. Plan opgemaakt door H. Vaerwyck op 1 maart 1895, goedgekeurd door de kerkraad op 7 juli 1895.

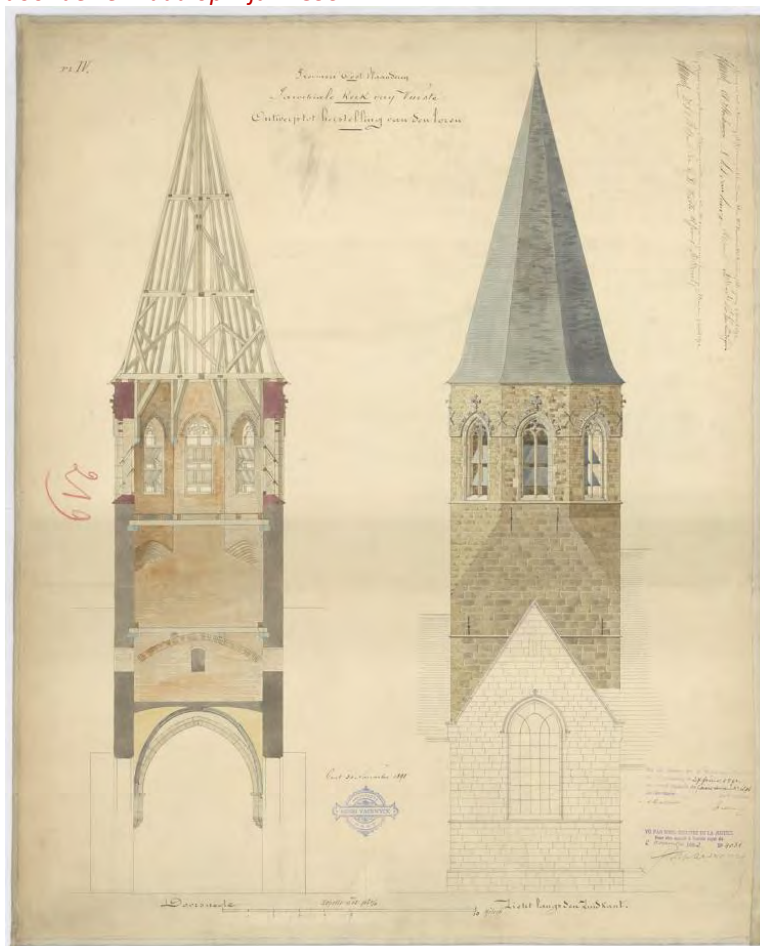

Fig. 22 - "Ontwerp tot herstelling van den toren" opgemaakt door Henri Vaerwyck op 30.11.1891, goedgekeurd voor uitvoering door de Commission Royale des Monuments op 27 februari 1892 en door de kerkraad en gemeenteraad op 3 april 1892.

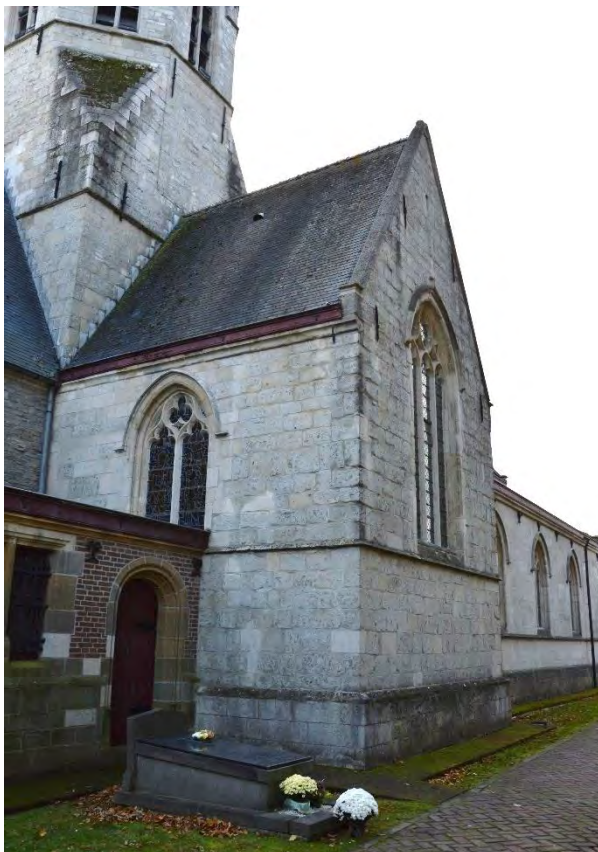

Fig. 23 - De noordelijke dwarsbeuk, met grotendeels oorspronkelijk gevelparement en oorspronkelijke dakconstructie.

Fig. 24 - De in 1893-1899 zwaar gerestaureerde zuidelijke dwarsbeuk, met volledig vernieuwd gevelparement, nieuwe dakconstructie en traptoren.

Fig. 25 - De in 1893-1899 aangepaste sacristie. De geveltoppen, de dakconstructie en de gevelopeningen aan de zuidzijde dateren uit deze restauratiecampagne.

2.3 De Sint-Martinuskerk tijdens de 20ste eeuw: bescherming, brand en restauratie

In **1926** wordt **elektrische verlichting** en een elektrische aandrijving van de blaasbalg van het orgel geïnstalleerd door een zekere M.P. Roland, een ingenieur uit Brussel.²⁰

In **1944** wordt de kerk **beschermd als monument** omwille van het algemeen belang gevormd door de “*artistieke, oudheidkundige en historische waarde*”. In 1892 was de toren reeds gerangschikt als monument, 3de klasse cultusgebouwen (zie eerder).

In **1948** krijgt de kerk een **nieuwe luidklok**, genaamd Sint-Martinus, ter vervanging van de klok die tijdens de Tweede Wereldoorlog was geroofd door de Duitse bezetter.

Historisch waren er steeds twee klokken in de Sint-Martinuskerk. De kleinste klok werd geroofd. Uit het inbeslagnameformulier blijkt dat de opgeëiste luidklok was gegoten in 1911, een diameter had van 80 cm en een hoogte van 60 cm. Uit een (na-oorlogs) document van het ministerie van Financiën van België blijkt dat deze klok volgnummer “A II 196” had (volgnummer opgeëiste klokken?) en 396 kg. woog. De klok is weggehaald op 20.10.1943. De grote klok was te zwaar en kon niet door het klokkengat, waardoor de Duitsers deze hebben laten hangen. De pastoor schrijft hierover in 1948:

“Dit was voor ons een echt geluk, want die klok, van respectabel gewicht (900 kilo) [in werkelijkheid blijkt deze eerder 600 kg. te wegen], dateert van overouds; haar oorsprong uit lang vervlogen tijden, is ons onbekend, enkel weten wij dat zij in 1770 hergoten werd, en wel aan den voet van den toren zelve; en dat zij in de Fransche Revolutie, ondergedoken, de sansculotten scapeerde [er aan ontsnapte]. Nu, ontging zij de rovers een tweede maal. Haar klank (la) is buitengewoon zuiver, en heilig op Vurste. De tweede klok was ons niet min dierbaar; haar ouderdom ging ook verloren in verre verlopende eeuwen; haar klank (do) was goed passende op den klank der grootste klok; zij wierd hergoten in 1911, teruggeschonken door Weledele Heer Graaf Dorsan Goethals zaliger gedachtenis; zij verdween helaas in den laatsten oorlog.”

Het Rijksarchief bewaart briefwisseling ivm de bestelling van de nieuwe klok bij klokkengieter Michiels Jr. (Marcel) uit Doornik. De nieuwe klok weegt 396 kg en heeft de toon “do”, net zoals de geroofde klok. De klok werd gegoten in 1947 en gedoopt in 1948. De datum van het bestek van klokkengieter Michiels is 17.02.1947.

²⁰ Onroerend Erfgoed, Oost-Vlaanderen, Archief KCML, #148.

Uit interieurfoto's van de kerk die genomen zijn tijdens de Tweede Wereldoorlog blijkt dat het kerkinterieur op dat moment nog voorzien was van een **interieurbeschildering**, meer bepaald een geschilderde lambrisering en omlijsting van de spitsbogen en vensters; engelen; religieuze opschriften; en een polychrome sjabloonbeschildering in het koor.

Het kerkinterieur in 1942 (KIK, objectnummer 14837, cliché B038789).

De interieurfoto's zijn online raadpleegbaar via de BALaT Fototheek van het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium (KIK): <http://balat.kikirpa.be/object/14837> (foto's door Commissariaat Generaal voor 's Lands Wederopbouw, 1942).

Het is onduidelijk wanneer de beschildering precies werd aangebracht en of zij reeds deel uitmaakte van het oorspronkelijke concept van architect Vaerwyck tijdens de uitbreiding en restauratie van 1893-1899.

In de tweede helft van de 20ste eeuw werden de interieurbeschilderingen monochroom overschilderd en werd een houten lambrisering geplaatst, met ingewerkte sokkels voor de heiligenbeelden, die eveneens monochroom werden overschilderd. De beelden werden van hun oorspronkelijke locatie aan de pijlers van de middenbeuk en op neogotische sokkels, verplaatst naar hun nieuwe locatie tegen de wanden van de zijbeuken en de dwarsbeuken. De sokkels hebben een ingewerkte collectebuis en een kandelaar. Tijdens de restauratiecampagne van 1978-1986 werden de lambriseringen opnieuw verwijderd, vermoedelijk omdat erachter onvoldoende luchtcirculatie mogelijk was en dit voor vochtproblemen zorgde. De cementering werd afgekapt en de muren behandeld tegen opstijgend vocht. De sokkels voor de heiligenbeelden bleven wel behouden.

In de **jaren 1950** bleek het **gebouw in slecht toestand** te zijn. In 1952 publiceerde de kerkfabriek van Vurste een artikel in de zondagskrant van Het Volk (8 maart 1952) waarin ze de tragische toestand van de kerk van Vurste aanklaagde (“Noodklok voor de kerk van Vurste”). Provinciale architect-directeur dhr. Vandenbogaert (*corresponderend lid der KCML*) inspecteerde vervolgens het gebouw en schreef een advies aan de gouverneur waarin hij de noodkreet van de kerkfabriek nuanceert, maar tevens aangeeft dat het volledig vernieuwen van de leibedekking noodzakelijk is, evenals enkele herstellingen aan de dakconstructie en de zuidgevel van de middenbeuk. De schade aan de kroonlijst van deze zuidgevel zijn niet het gevolg van oorlogsschade, zoals de kerkfabriek beweerde, maar hield vermoedelijk verband met het aftakelen van de dakstructuur.²¹

Er werd in 1952 een dossier opgemaakt voor herstellingswerken aan de dakconstructie van de middenbeuk en vernieuwing van de leibedeking van de middenbeuk, de zijbeuken en de dwarsbeuken, inclusief plaatselijke vervanging van schalieberd en het vernieuwen van goten en regenwaterafvoerbuizen. Het schalieberd werd bespoten met een “verduurzamingsmiddel”.²² Daarnaast werden ook de voetpaden hersteld, samen met enkele bezetwerken en kleine schrijnwerkerij. De werken werden pas in 1959 uitgevoerd door aannemer Louis Van Quaille (Gavere) en architect Adrien Bressers (Gent). Het vernieuwen van de leibedekking van de toren was volgens het oorspronkelijke bestek van 1952 niet voorzien, maar werd in 1959 toch ook meegenomen. Ook het torenkruis en de windhaan werden afgenomen en hersteld.

In **1974** werd de Sint-Martinuskerk getroffen door een **brand**. De grafelijke kapel (ca. 1899) en het dak van het koor (1665) brandden uit. Vooral de schade aan het koor is te betreuren omdat hiermee het oudste deel van de kerk werd getroffen dat nadien hard gerestaureerd zou worden (zie verder). Na de brand bewaarden alleen de noordelijke dwarsbeuk (en mogelijk delen van de torenspits en de zuidelijke dwarsbeuk) nog een dakconstructie ouder dan 1900. De torenspits zou kort nadien worden vernieuwd vanwege de slechte toestand (zie verder).

²¹ Onroerend Erfgoed, Oost-Vlaanderen, Archief KCML, #148.

²² Het bestek vermeldt “het bespuiten schalieberg van toren, zijbeuken, en traptoren met een verduurzamingsmiddel zoals voorzien in typebestek n° 104 van 1956. Het bespuiten dient langs beide zijden te geschieden.” (Onroerend Erfgoed, Oost-Vlaanderen, Archief KCML, #148).

De brand vormde de aanleiding voor een **ingrijpende totaalrestauratie** die uiteindelijk in drie fasen zou worden **uitgevoerd tussen 1978 en 1986**. De ‘grove herstellingswerken’ aan de kerk van Vurste werden in 1978 aangevangen o.l.v. architect E. Baeyens (Begijnhofstraat 1, Ronse). Na diens overlijden werden de werken overgenomen door architectenbureau Bressers (Gent). Men herstelde niet alleen de brandschade, maar nam het volledige gebouw onder handen.²³ De restauratiewerken omvatten:

- o Volledige heropbouw van de bidkapel. Er werd van de gelegenheid gebruik gemaakt om de technische ruimte voor de nieuwe verwarmingsinstallatie onder te brengen in een kelderruimte onder de bidkapel.
- o Heropbouw van het dak van het koor. Uit briefwisseling blijkt dat de volledige puntgevel (oostgevel) werd afgebroken en heropgebouwd met recuperatiesteen en nieuwe steen. Bovenaan de puntgevel werd een vierkante schoorsteen toegevoegd voor de CV-installatie.²⁴
- o Uitbreken van de balken onder de klokkenstoel en plaatsen van een nieuwe houten draagstructuur en plankenvloer. Het houtwerk was zwaar aangetast door jarenlange waterinsijpeling in de toren (t.h.v. de overgang van vierkant naar achthoekig). De klokkenstoel met twee klokken diende hiervoor te worden gedemonteerd en herplaatst.
- o Aanbrengen van twee ringbalken (30x40cm) in gewapend beton in de torenromp. Noodzakelijk omdat de toren op de vier hoeken verticale scheuren vertoonden.
- o Vernieuwen van de leien dakbedekking. Het torendak kreeg volledig nieuwe leien. Voor de kerkdaken werden de leien die nog in goede staat waren hergebruikt.
- o Vernieuwen van de ladderhaken.
- o Vernieuwen van de zinken bakgoten en afvoerbuizen (met gietijzeren voetbuizen).
- o Nieuw torenkruis (vorige was geroest en afgebroken). Het oude kruis zou volgens het bestek worden opgesteld in de tuin van de pastorie.
- o Bol en haan: de bol van roodkoper werd gerestaureerd. De haan in roodkoper werd vernieuwd. Bol en haan werden verguld.
- o Plaatselijke herstellingen aan de dakspanten van de kerkdaken.
- o Volledig vernieuwen van de torenspits die volgens het bestek voor het merendeel bestond uit *“elementen van herbruik, geplaatst zonder verband en ernstig aangetast door houtworm en verrotting. De vervanging dringt zich op, aangezien de bestaande constructie geen voldoende waarborg meer biedt qua stabiliteit en veiligheid.”*
- o Instrijken van alle bestaande kaphout (incl. gordingen en bereikbare delen van het schalieberd) met zwam- en insectenwerend product.
- o Grondige restauratie van de inkomdeur van de kerk (behoud raamwerk, maar vernieuwen van de planchettenbekleding).
- o Nieuw gipsplatenplafond sacristie.

²³ Archief Onroerend Erfgoed, Oost-Vlaanderen, nr. 148, Gavere (Vurste), Sint-Martinuskerk, Bestek en briefwisseling i.v.m. de restauratie.

Eén deel van de restauratiewerken werd uitgevoerd door aannemer Vandekerckhove (Ingelmunster) volgens offerte van 08/01/1979 (ringbalken toren, cv-kelder, voegen gevels koor, droogmaken muren, nieuwe eikenhouten balkenconstructie onder klokkenstoel). Uit de archieven is niet duidelijk welke aannemer de andere werken heeft uitgevoerd.

²⁴ Opgelet: het rookafvoerkanaal is vermoedelijk vervaardigd uit asbesthoudend materiaal.

- o Ontroesten en herschilderen van alle smeedwerk en ijzerwerk aan het interieur en exterieur. (muurankers, traliwerk, verankering in de toren, ijzerwerk van de klokkenstoel, vensterrasters, smeedwerk van buitendeuren, ijzeren bekroning van de traptoren).
- o Volledig vernieuwen van het lood van de glas-in-loodramen (zowel niet-figuratief glas-in-lood als het gebrandschilderd glas) + messing raambruggen.
- o Thermische isolatie van de houten gewelven met rotswol.
- o Herstel altaren (reiniging marmer en hout + hout behandelen tegen insecten en zwam + vernissen).
- o Reinigen, herstellen en opnieuw vernissen van de planchettenplafonds.
- o Reinigen en vernissen of boenen van alle andere houtwerk (portaal met doksaal en orgel (geboend), preekstoel (geboend), binnendeuren (geboend), biechtstoelen (gevernist), communiebank (gevernist).
- o Waterafstotend behandelen van het natuurstenen gevelparement (in totaal 797 m²).
- o Het droogmaken van de muren van het kerkgebouw aan het interieur. (wegnemen bestaande houten lambrisering, afkappen cementbepoistering, injecteren met een 'speciale ester', bestrijken van de muren met een product om zoutuitbloeiingen te voorkomen, herbepleisteren).
- o Vernieuwen pad in klinkaartsteen (51 m²). Het deel aan de bidkapel was in goede toestand en bleef behouden.

Fig. 26 - De noordelijke zijgevel van het koor, voor de heropbouw van de bidkapel (Archief OE, foto 23.04.1981).

Fig. 27 - De heropgebouwde bidkapel (Archief OE, foto 14.10.1986).

2.4 Recente onderhouds- en herstellingswerken²⁵

Ook gedurende de voorbije decennia hebben de kerkfabriek en de gemeente het gebouw in een goede toestand weten houden. Er gebeurden zowel grote herstellingswerken, als periodiek onderhoud.

2.4.1 Grote herstellingswerken : 2001-2003 (Architectenbureau Bressers, Gent, aannemer N.V. Woudenberg, Brugge)

Gevelwerken

- Uitslijpen voegen
- Herstellen natuursteen- en baksteenmetselwerk
- Conserverende behandeling natuursteen
- Reiniging gevels
- Steenversteving noordgevel
- Steenretouches (met restauratiemortel) westgevel
 - o Herstellen van barst in waterlijst (natuursteen) boven hoofdinkomdeur
 - o Geprofileerd lijstwerk naast hoofdinkomdeur bijwerken met restauratiemortel

Toren

- Verwijderen loszittende lagen natuursteenparement en conserverend behandelen
- Natuursteenwerken : plaatsing waterlijsten en afzaten toren
- Ontmossen afzaten, waterwerend behandelen
- Baksteenparement aan afzaten vernieuwen
- Dorpels galmgaten en raamweggen plaatselijk bijwerken met restauratiemortel
- Dorpels afdekken met lood
- Ontbrekend deel waterlijst toren (noordzijde) aanvullen met restauratiemortel
- Lijst onder torenspits : plaatselijk vernieuwen
- Maaswerken in galmgaten bijwerken met restauratiemortel en fixeren
- Gebarsten monelen en raambruggen vernieuwen (in messing)
- Plaatselijk herstelling torenleien
- Vernieuwen spanten torenspits (eik)
- Torenluiken (2) vernieuwen
- Nieuwe plankenvloeren
- Plaatsen van torenladders
- Doorgang maken tussen toren en zoldering kerkship
- Opkuis torenvloeren
- Zinken uilengaten vervangen in koper (identiek van vorm)
- Verweerd bladlood van de daknaden vervangen

²⁵ Informatie verkregen van de kerkfabriek van de Sint-Martinuskerk in Vurste, met dank aan mevr. Rita Nachtergaele.

- Zinken hanggoot afnemen en vervangen door een koperen kraal
- Zinken loketten (toren, traptoren) waar nodig herplaatsen en opvoegen met elastische voeg
- Plaatsen van klimhaken
- Helling galmberden aanpassen en galmberden bovenaan 15 cm inkorten (klokkengelui verbeteren)
- Vernieuwen torenkruis (identiek aan vorige) , nieuwe bol, gerestaureerde haan

Dakwerken

- Schip : dakconstructie t.h.v. het schip (P.N.G.) en zijbeuken zwaar aangetast door houtborende insecten: schalieberd en kepers integraal vernieuwen, spantbenen plaatselijk vernieuwen.
- Plaatselijk vernieuwen kilgoten/leien schip
- Zijbeuk noord : plaatsing natuurleien
- Zijbeuk zuid : restauratie dakstructuur
- Kruisbeuk : plaatselijk herstel natuurleien
- Westzijde : dwarsbeuk & schip : zinken kilgoten, loketten e.d. vervangen door koperen exemplaren
- Schip, dwarsbeuk en koor : plaatsing goten en vervanging spondeplanken
- Andere
- Opkuis zolderingen

Glas- in loodwerken (atelier Atrium) (zie ook “onvoorziene bijwerken”)

- uitnemen, herstellen en restauratie (atelierwerk) , in nieuw lood zetten, herplaatsen
- Plaatsen van verluchttingsramen en windroedes

Schilderwerken

- schilderen spondeplanken en sierlelies
- Smeed- en ijzerwerken : Alle voetbuizen ontroesten + schilderen
- Ontroesten en schilderen smeedwerk
- Behandelen timmerhout

Andere

- Nieuwe gietijzeren voetbuis t.h.v. hoek koor en dwarsbeuk zuid (ter vervanging van PVC-voetbuis)
- Elektriciteitskabels t.h.v. zoldering schip vakkundig terugplaatsen
- Bliksemafleider : aanpassen
- Duivenwering : plaatsen van duivenwering ter hoogte van de acht galmgaten

Omgevingswerken

- Kerkomgang : vernieuwen in klinkaert en deel herbruik klinkaertsteen
- Gedeeltelijke vervanging rioleringsbuizen (PVC 110) + putjes

Onvoorziene bijwerken

- Stabiliteitswerken aan de plafondconstructie in de sacristie: houten balk en bovenliggend metselwerk was aangetast door actieve zwammen. Balk werd vervangen door profielstaal waarop nieuw parement werd gemetseld.
- Gootwerken sacristie en pleisterwerken
- Plaatsing isolatie (glaswol, dikte 80mm) en gyproc t.h.v. nieuw plafond sacristie
- Plaatsen en aanpassen van elektriciteitsleidingen (sacristie)
- - Glas en loodwerken koor : fixeren van brandschildering en plaatselijk invullen van lacunes in de beglazing
- Voorzetbeglazing voor de koorramen in de kerk

2.4.2 Dakonderhoud door firma Van Quaille

- 2008 onderhoud goten
- 2010 onderhoud dak kerk
- 2011 onderhoud dak en goten
- 2012 onderhoud dak kerk
- 2015 onderhoud dak en goten van de kerk + platform
- 2017 onderhoud en herstel dak kerk + platform deel II
- 2020 onderhoud dak en goten van de kerk winter 2020
- 2020 interventie - nazicht en klein herstel dak galmgaten
- 2021 onderhoud klein herstel goot/trechter

2.4.3 Andere werkzaamheden

- 2003 vernieuwen verlichting bidkapel (Kris De Wulf)
- 2003 hermaken van altaar, herstellen houten vloer in sacristie (Jens Vandaele)
- 2004 herstel kasten sacristie (Jens Vandaele)
- 2006 nieuwe zitstoelen (195 stuks) (N.V.G. Mertens)
- 2009 aanpassen verlichting (Christ. Crucke)
- 2010 nieuw deurslot (Filliaert)
- 2011 schilderen dubbele ingangsdeur (Buyck)
- 2011 herstelling orgel (Laureys)
- 2012 vervanging ketting klokken (Clock-o-matic)
- 2013 onderhoud orgel (Laureys)
- 2013 stemmen + onderhoud orgel (Laureys)
- 2014 onderhoud + dringende herstelling orgel (Laureys)
- 2014 herstelling door Clock-o-matic.
- 2016 leiding stookolietank: aansluitingsmateriaal + werk (Buckens)

2.4.4 Behandeling tegen kleine klopkever

In november 2022 werden volgende items behandeld in de anoxiekamer te Ename:

- houten O.L.Vrouwbeeld + kindje Jezus (processiebeeld)
- houten beeld H. Antonius abt (met varken)
- 4 stokken (flambeeuwen)
- vaandel Gilde van H. Sacrament + vaandeldrager
- vaandel Gilde van St Antonius abt + vaandeldrager
- rouwbord "In als goet" nata 1868 - obiit 1939"
- (de vaandeldragers waren ook zwaar actief aangetast door houtborende insecten)

3. Inventarisatie huidige toestand

In volgend hoofdstuk worden de erfgoedkenmerken en -elementen beschreven van de Sint-Martinuskerk van Vurste. Deze beschrijving vormt een inventarisatie van de huidige toestand van het onroerend erfgoed. Onderdelen zonder erfgoedwaarde worden expliciet als dusdanig vermeld.

Gevelopeningen worden beschreven bij het interieur en exterieur. Het schrijnwerk komt aan bod bij de beschrijving van het exterieur, de glas-in-loodramen worden behandeld bij het interieur.

Aan het einde van dit hoofdstuk volgt een diagnosenota van de huidige fysieke toestand, met een overzicht van de voornaamste schadebeelden aan het exterieur en interieur.

Architecturale plannen zijn opgenomen in bijlage.

3.1. Exterieur

3.1.1. Opbouw en algemene kenmerken

De Sint-Martinuskerk is een georiënteerde kerk met een pseudo-basilicale opstand en de indeling van een kruiskerk, met licht-uitspringende dwarsbeuken, een achtzijdige vieringtoren op vierkante basis en een koor met vlakke sluiting. Ten noorden van het koor bevindt zich de grafelijke bidkapel, ten oosten de sacristie.

Het in oorsprong vroeggotische kerkgebouw bewaart een 13de-eeuwse kern, bestaande uit de onderste geleding van de toren (tot onder het gewelf) en het koor. Het bovenste gedeelte van de vierkante vieringtoren en de noordelijke dwarsbeuk dateren vermoedelijk van circa 1500. De zuidelijke dwarsbeuk en de sacristie zijn beiden jonger (17de- of 18de-eeuws) maar werden ingrijpend gewijzigd in de restauratiecampagne van late 19de eeuw. Bij deze werkzaamheden werd het driebeukige kerkschip volledig heropgebouwd, de achtzijdige torenbekroning van de vieringtoren werd volledig heropgebouwd en er werd een traptoren toegevoegd (of heropgebouwd) aan de zuidelijke dwarsbeuk. Zowel de restauratiewerken als de nieuw gebouwde delen zijn uitgevoerd in een passende neogotische vormtaal en materialiteit (gevelparement van witte natuursteen; natuurleien dakbedekking).

Het ruime kerkschip heeft een monumentale volumetrie, die wordt bekomen door de brede middenbeuk. Het interieur is bepleisterd en wit beschilderd. Historische foto's tonen aan dat er, minstens tot in de jaren 1940, een polychrome interieurbeschildering aanwezig was (meer info, zie hoofdstuk 2.3).²⁶

²⁶ KIK, BALaT Fototheek, <http://balat.kikirpa.be/object/14837> (foto's door Commissariaat Generaal voor 's Lands Wederopbouw, 1942).

3.1.2. Gevels

WESTGEVEL

Erfgoedelementen- en kenmerken:

Gevelparement

- De westgevel bestaat uit de licht vooruitspringende puntgevel van de middenbeuk, aan weerszijden geflankeerd door de halve puntgevels van de zijbeuken;
- De westgevel is opgetrokken uit baksteenmetselwerk met een gevelparement van witte natuursteen²⁷, voorzien van schouderstukken, dekstenen (aandaken) en decoratieve smeedijzeren muurankers, zwart geschilderd. De puntgevel wordt bekroond door een kruis, eveneens in natuursteen;
- De gevel wordt verticaal geritmeerd door twee steunberen in de gevel van de middenbeuk, en horizontaal geleed door een hoge plint en waterlijsten die onder elke vensteropening doorlopen voor de volledige breedte van het respectievelijke geveldeel.

Gevelopeningen

- Middenbeuk: Spitsboogvormig westportaal met meervoudig geprofileerde omlijsting, bovenaan voorzien van spitsboogvormige waterlijst met hogels en bekronende kruisbloem. Geverniste eikenhouten vleugel deur, met decoratief en zwart geschilderd hang- en sluitwerk;
- Middenbeuk: groot spitsboogvenster, bovenaan met spitsboogvormige waterlijst, onderaan met afzaat. Ingevuld met gotisch traceerwerk;
- Zijbeuken: beide gevels zijn voorzien van een kleiner spitsboogvenster, met dezelfde kenmerken als het venster in de middenbeuk.

²⁷ Met witte natuursteen wordt kalkhoudende zandsteen bedoeld. Bij de verschillende bouw- en restauratiecampagnes door de eeuwen heen zijn er verschillende types gebruikt.

Fig. 28 - Noordelijk dwarsbeuk.

Fig. 29 - Zuidelijke dwarsbeuk.

NOORD- EN ZUIDGEVELS ZIJBEUKEN

Erfgoedelementen- en kenmerken:

Gevelparement

- Identieke noord- en zuidgevels van de zijbeuken, elk vier traveeën lang, opgetrokken uit baksteenmetselwerk met een gevelparement van witte natuursteen. De gevels zijn voorzien van een hoge plint en waterlijsten die onder de drie vensteropeningen doorlopen. Bovenaan is de gevel afgelijnd door een natuurstenen kwartholle kroonlijst en kleine zwart geschilderde decoratieve muurankers;
- Boven de lessenaarsdaken van de zijbeuken is telkens een klein muurdeel van de middenbeuk zichtbaar. Het gevelparement bestaat eveneens uit witte natuursteen, bovenaan afgelijnd door een natuurstenen kwartholle kroonlijst en kleine zwart geschilderde rechte muurankers

Gevelopeningen

- Drie van de vier traveeën zijn opengewerkt door identieke spitsboogvormige vensteropeningen met meervoudig geprofileerde omlijsting, bovenaan voorzien van een spitsboogvormige waterlijst, onderaan met afzaat. Ingevuld met gotisch traceerwerk;
- De eerste (meest westelijke) travee is blind.

Fig. 30 - De zuidelijke zijbeuk. Boven het lessenaarsdak is een muurdeel van de middenbeuk zichtbaar.

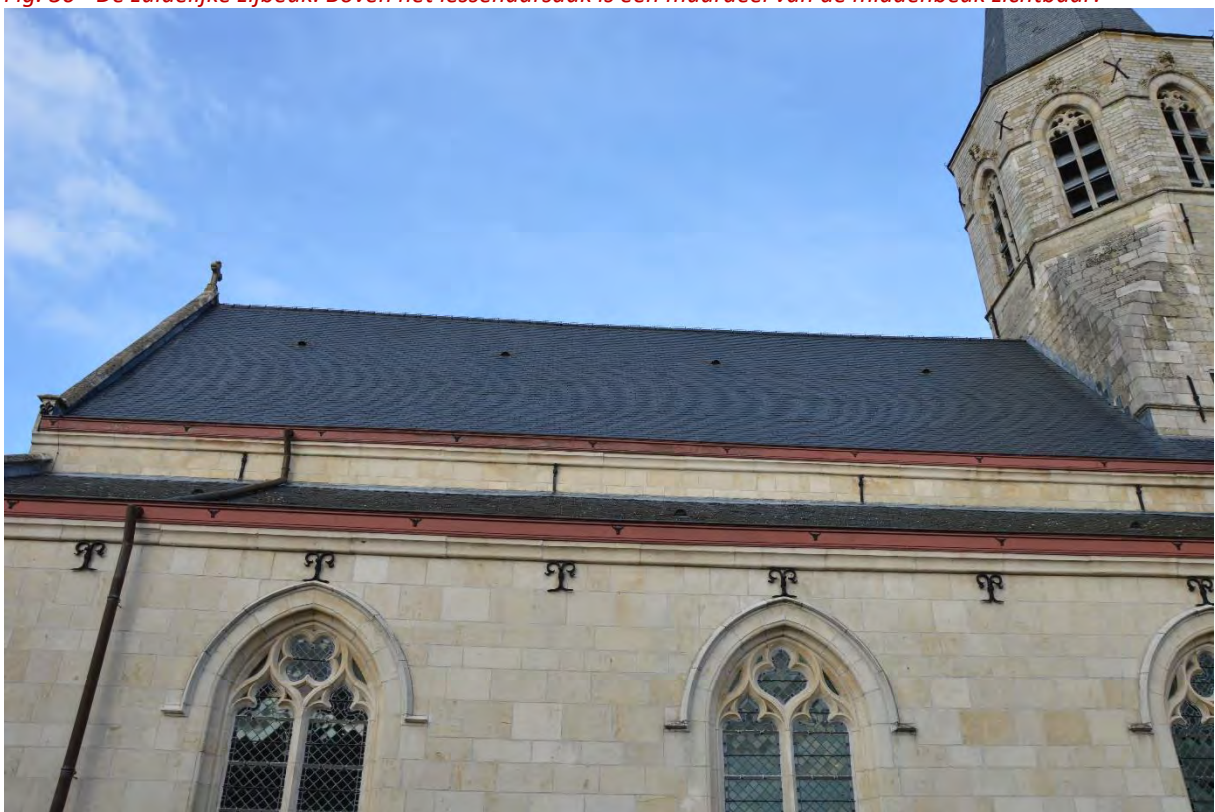

Fig. 31 - Gevel van de zuidelijke zijbeuk, detail.

GEVELS DWARSBEUKEN EN TRAPTOREN

Erfgoedelementen- en kenmerken:

Gevelparement

- Met uitzondering van de traptoren aan de zuidzijde, hebben de noordelijke en zuidelijke dwarsbeuken een identieke gevelafwerking en -indeling;
- De gevels zijn opgetrokken uit baksteenmetselwerk met een gevelparement van witte natuursteen. De gevels zijn voorzien van een hoge plint en waterlijsten die onder de vensteropeningen doorlopen. De lijstgevels (west- en oostzijde) zijn bovenaan afgelijnd door een natuurstenen kwartholle kroonlijst. De puntgevels (noord- en zuidzijde) zijn voorzien van schouderstukken en dekstenen (aandaken). De noordelijke puntgevel is verankerd met eenvoudige rechte muurankers, de zuidelijke puntgevel is voorzien van decoratieve muurankers en bekroond door een decoratieve smeedijzeren bekroning. Alle smeedijzeren elementen zijn zwart geschilderd;
- De slanke ronde traptoren is eveneens opgetrokken uit baksteenmetselwerk met een gevelparement van witte natuursteen, met onderaan een plint en bovenaan een kwartholle kroonlijst.

Gevelopeningen

- Noord- en zuidzijde: de puntgevels zijn opengewerkt door een groot centraal spitsboogvenster met meervoudig geprofileerde omlijsting, bovenaan met spitsboogvormige waterlijst, onderaan met afzaat. Ingevuld met gotisch traceerwerk. In de geveltop van beide puntgevels is een lichtspleet ter verlichting van de zolders;
- Oostzijde: de oostgevels van beide dwarsbeuken zijn elk voorzien van een kleiner spitsboogvenster, met dezelfde kenmerken als het venster in de puntgevels;
- De traptoren wordt verlicht door vier verspringende lichtspleten met bovenaan een rondboogvormige afwerking en onderaan een vensterdorpel.

Fig. 32 - Zuidelijke dwarsbeuk, met traptoren.

Fig. 33 - Zuidelijke dwarsbeuk.

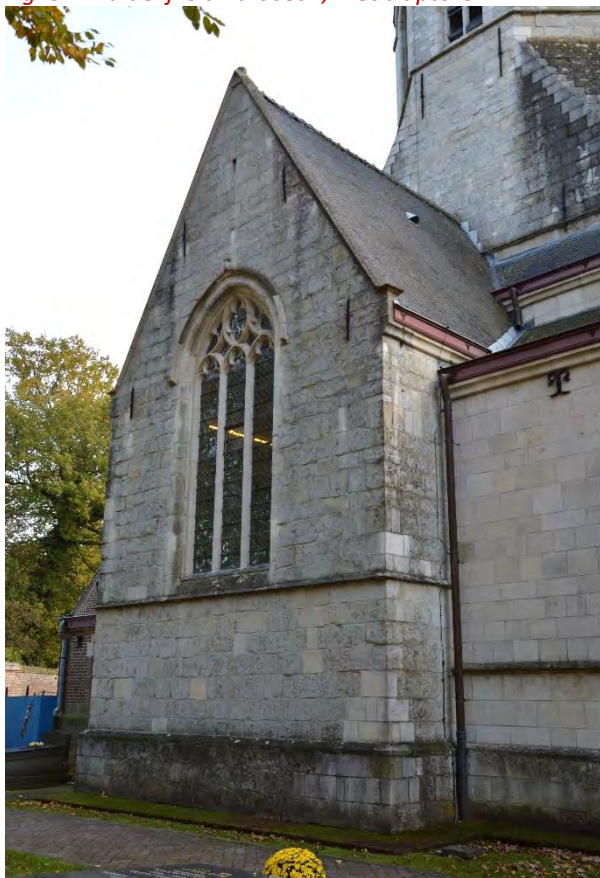

Fig. 34 - Noordelijke dwarsbeuk.

Fig. 35 - Noordelijke dwarsbeuk.

GEVELS KOOR

Erfgoedelementen- en kenmerken:

Gevelparement

- Het koor is aan de noord- en oostzijde ingesloten, resp. door de grafelijke bidkapel en de sacristie. Het koor telt één lange travee en heeft een vlakke sluiting;
- De verankerde gevels zijn opgetrokken uit onregelmatige blokken Doornikse steen. De lijstgevels (noord- en zuidzijde) zijn bovenaan afgelijnd door een natuurstenen kwartholle kroonlijst.

Gevelopeningen

- De lijstgevels (noord- en zuidzijde) zijn opengewerkt door identieke lancetvensters, onderaan met afzaat, ingevuld met traceerwerk in de vorm van een driepas;
- De oostgevel bevat één centraal spitsboogvenster, onderaan met afzaat, ingevuld met gotisch traceerwerk;
- In de geveltop van de puntgevel (oostzijde) is een kleine lichtspleet ter verlichting van de zolder.

Fig. 36 - Het koor, zuidgevel.

Fig. 37 - Het koor, oost- en noordgevel.

GEVELS BIDKAPEL

De grafelijke bidkapel werd gebouwd kort na 1899 en brandde in 1974 uit. Om een nieuwe CV-kelder te kunnen bouwen onder de kapel werd deze volledig heropgebouwd bij de restauratie begin jaren 1980. De CV-kelder is toegankelijk via grote metalen luiken, ten oosten van de bidkapel.

Erfgoedelementen- en kenmerken:

Gevelparement

- De bidkapel is een eenlaags volume onder plat dak;
- De gevels zijn opgetrokken in baksteenmetselwerk, met een hoge plint, hoekketting, venster- en deuromlijstingen en kwartholle kroonlijst in witte natuursteen;
- De gevels zijn bovenaan verankerd met decoratieve zwart geschilderde muurankers van smeedijzer.

Gevelopeningen

- Korboogvormige deur (noordgevel) met meervoudig geprofileerde omlijsting; Rood geschilderde houten plankendeur met zwart geschilderd decoratief hang- en sluitwerk;
- Twee identieke vensteropeningen in de noord- en oostgevel. Het betreft telkens een bolkozijn met meervoudig geprofileerde negblokomlijsting, voorzien van decoratieve zwart geschilderde dievenijzers en rood geschilderd houten schrijnwerk met niet-figuratief glas-inlood.

Fig. 38 - De grafelijke bidkapel.

Fig. 39 - De korfboogvormige deur van de bidkapel.

GEVELS SACRISTIE

Ter info: de kwartholle natuurstenen kroonlijst was oorspronkelijk alleen aanwezig op de lijstgevels. Bij de verbouwing van de sacristie, waarbij de dakrichting werd veranderd, werd de kroonlijst ook toegevoegd aan de puntgevels.

Erfgoedelementen- en kenmerken:

Gevelparement

- De sacristie is een eenlaags volume onder zadeldak (nok parallel aan de straat), dat via een smal verbindingsvolume onder plat dak in verbinding staat met het koor;
- De gevels zijn opgetrokken in baksteenmetselwerk, met een hoge plint, hoekkettingen, venster- en deuromlijstingen en kwartholle kroonlijst in witte natuursteen;
- Zowel de lijstgevels en de puntgevels zijn bovenaan verankerd met decoratieve zwart geschilderde muurankers van smeedijzer;
- De zuidelijke puntgevel eindigt in een decoratief uitgewerkte overhoekse schouw;
- Centraal tegen de blinde oostgevel is een rechthoekige gedenkplaat van blauwe hardsteen bevestigd met opschrift:

Sepulture

VAN DEN SEER EERWd HEER
Henricus Josephus Loppé
GEBORTIG VAN MECHELEN PASTOOR DESER
PAROCHIE VAN VURSTE DEN TYD VAN 32
JAEREN EN 4 MAENDEN OVERLEDEN DEN
14 OCTOBER 1866 [of 1860?] OUD 64 JAEREN
R I P

- Tegen de zuidgevel hangt een tweede gedenkplaat van blauwe hardsteen met afbeelding van een kelk met hostie en met opschrift:

BIDT VOOR DE ZIEL
VAN DEN EERW HEER
PETRUS JOANNES TAVERNIER
GEDURENDE 38 [?] JAREN PASTOR DEZER PAROCHIE
GEBOREN TE WORTEGHEM ALHIER OVERLEDEN
DEN 2 JULI 1882 IN DEN OUDERDOM 88 [?] JAREN
R.I.P.
MYN JESUS BERMHERTIGHEIDT [+ naam steenkapper: onleesbaar]

Gevelopeningen

- Tudorboogvormige deur (noordgevel) met kwarthol geprofileerde omlijsting en sluitsteen met Christusmonogram (JHS); Rood geschilderde houten plankendeur met zwart geschilderd decoratief hang- en sluitwerk;
- Twee vensteropeningen in zuidgevel: één klein in het verbindingsvolume en één groter (bolkozijn) in de puntgevel. De rechthoekige vensters hebben een meervoudig geprofileerde negblokomlijsting met afzaten, voorzien van decoratieve zwart geschilderde dievenijzers en rood geschilderd houten schrijnwerk met niet-figuratief glas-in-lood. Boven het bolkozijn zijn twee ontlastingsboogjes.

Fig. 40 - De sacristie, gezien vanaf het zuidoosten.

Fig. 41 - De tudorboogvormige deur met IHS-monogram.

Fig. 42 - Het verbindingsvolume tussen de sacristie (links) en het koor (rechts).

VIERINGTOREN

Erfgoedelementen- en kenmerken:

Gevelparement

- De basis van de vieringtoren (tot en met het gewelf van de viering) is opgetrokken uit onregelmatige blokken Doornikse steen. Het bovenliggend deel van de toren is opgetrokken uit baksteenmetselwerk, met een gevelparement van witte natuursteen;
- Boven de daken gaat de toren over van een vierzijdige toren naar een achzijdige torenbekroning, opengewerkt met acht galmgaten. Op de vier uitstekende torenhoeken zijn afzaten;
- De verankerde gevels worden horizontaal belijnd door waterlijsten. De torenbekroning heeft overhoekse kruisvormige muurankers.

Gevelopeningen

- Acht spitsboogvormige galmgaten met een spitsboogvormige omlijsting, bovenaan met doorlopende waterlijst met hogels en kruisbloem, onderaan met afzaten en een doorlopende waterlijst. De galmgaten zijn ingevuld met gotisch traceerwerk en galmborden;
- Aan de zuidzijde zijn twee lichtspleten in de torenwand, op de locatie waar zich vroeger (voor 1899) de traptoren bevond.

Fig. 43 - De vieringtoren, gezien vanaf het noordoosten.

Fig. 44 - De vieringtoren, gezien vanaf het zuidwesten.

3.1.3. Bedaking

De bedaking van de Sint-Martinuskerk bezit een groot aantal gemeenschappelijke kenmerken, waardoor deze hier samen wordt behandeld. De kerk heeft een natuurleien dakbedekking, met uitzondering van het platte dak van de grafelijke bidkapel, dat voorzien is van een zinken roevendak.

De **middenbeuk** heeft een zadeldak, gevat tussen de hoger uitkragende westgevel en de vieringtoren.

De lessenaarsdaken van de **zijbeuken** reiken bijna tot aan het dak van de middenbeuk. Ze zijn gevat tussen de hoger uitkragende westgevel en sluiten aan op de daken van de dwarsbeuken.

De zadeldaken van de **dwarsbeuken** zijn gevat tussen de klokkentoren en de hoger uitkragende noord- en zuidgevels.

Het **koor** heeft een zadeldak dat vanaf de vieringtoren doorloopt tot boven de oostgevel van het koor, waar de dakrand is afwerkt met een houten daklijst en zink.

De **sacristie** heeft een zadeldak en is verbonden met het koor door een lager verbindingsvolume onder plat dak, met koperen dakbekleding.

De grafelijke bidkapel heeft een plat dak, meer bepaald een zinken roevendak.

De **klokkentoren** heeft een ingesnoerd tentdak, bekroond met een verguld bolornament met torenkruis en windvaan.

De **traptoren** heeft een ingesnoerd kegeldak met smeedijzeren windvaan als bekroning. Een doorsteek onder getrapt zadeldak maakt de verbinding tussen de traptoren en de zolder van de zuidelijke zijbeuk.

Erfgoedelementen- en kenmerken:

Dakbedekking

- Natuurleien dakbedekking, genageld op schalieberd;
- De zadeldaken van de middenbeuk, de dwarsbeuken en de sacristie zijn afgewerkt met blauw geglazuurde keramische nokpannen;
- De nok van het zadeldak van het koor is afgewerkt met zink;
- De schuine dakranden van de oostgevel het koor is afwerkt met een houten daklijst en zink.;
- De schuine dakranden van de sacristie zijn afgewerkt met zink.

Regenafvoer

- De leien dakbedekking van de middenbeuk, zijbeuken, traptoren en de westelijke dakvlakken van de dwarsbeuken werden begin jaren 2000 vernieuwd. De monnikskappen, bakgoten en regenpijpen werden uitgevoerd in koper. De overige daken zijn nog niet vervangen en bezitten monnikskappen, dak- en bakgoten en regenpijpen in zink.
- De horizontale dakranden van de middenbeuk, zijbeuken, dwarsbeuken en de sacristie zijn afgewerkt met rood geschilderde bakgoten (koper en zink) met zwart geschilderde metalen

beugels; De horizontale dakranden van de platte daken (verbindingsvolume koor + bidkapel) hebben een gelijkaardige afwerking;

- Regenpijpen (koper en zink) met gietijzeren voetbuizen;
- Het dak van het koor is het enige hellend dak dat voorzien is van zinken dakgoten in plaats van bakgoten;
- De daken van de vieringtoren en de traptoren hebben geen dakgoten;
- De platte daken (verbindingsvolume koor + bidkapel) zijn voorzien van een koperen dakbedekking.

Dakdoorbrekingen

- De hellende daken zijn voorzien van monnikskappen (koper en zink), met uitzondering van het dak van het koor;
- De oostgevel van het koor wordt verlengd in een schoorsteen. De rookafvoer van de stookinstallatie (onder de bidkapel) is op deze schoorsteen aangesloten. De schoorsteen wordt bekroond door een onesthetische metalen rookafvoerbekroning;
- De zuidgevel van de sacristie wordt verlengd in een schoorsteen. Het is onduidelijk of deze schoorsteen nog in gebruik is;
- De traptoren is verbonden met de zolder van de zuidelijke dwarsbeuk d.m.v. een met leien beklede doorsteek. Deze is afgedekt met een getrapt zadeldak, bekleed met leien en blauw geglazuurde keramische nokpannen.

Andere

- Klokkentoren: verguld bolornament met smeedijzeren torenkruis en vergulde windhaan;
- Westgevel: natuurstenen kruis (zie bespreking exterieur);
- Traptoren: smeedijzeren bekroning met windvaan;
- Zuidelijke dwarsbeuk: smeedijzeren bekroning van de westgevel (eenvoudige metalen pin, met kleine hogels ter decoratie, zie bespreking exterieur).

Toegankelijkheid

- Het dak van de klokkentoren is voorzien van twee met lood beklede inspectieluiken, één onderaan en één bovenaan de torenspits;
- Alleen de daken van het koor en de vieringtoren zijn voorzien van een beperkt aantal ladderhaken.

Fig. 45 - Het dak van de middenbeuk en de noordelijke zijbeuk.

Fig. 46 - Het dak van de middenbeuk en de zuidelijke zijbeuk.

Fig. 47 - Het dak van de noordelijke dwarsbeuk en de aansluitingen met de daken van midden- en zijbeuk.

Fig. 48 - Het dak van de zuidelijke dwarsbeuk, oostzijde.

Fig. 49 - Dak van het koor, noordzijde.

Fig. 50 - Het torendak van de vieringtoren, oostzijde met luiken.

Fig. 51 - Het dak van de sacristie.

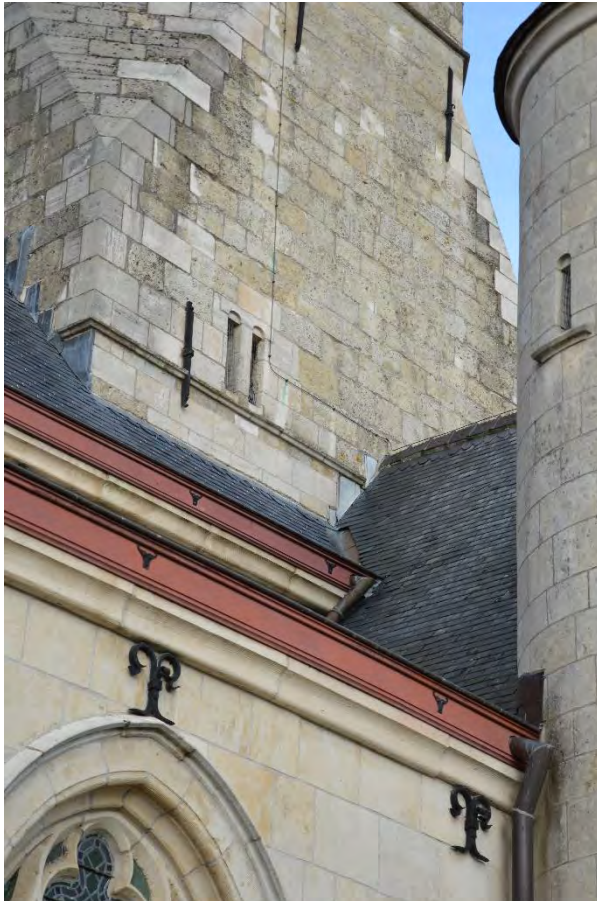

Fig. 52 - Aansluiting van het dak van de zuidelijke dwarsbeuk op de daken van de middenbeuk en zijbeuk. De twee lichtspelen in de zuidmuur van de vieringtoren geven vermoedelijk de locatie aan van de vroegere traptoren.

Fig. 53 - De traptoren en de doorsteek naar de zolder van de zuidelijke zijbeuk.

3.2. Interieur

3.2.1. Opbouw en algemene kenmerken

Het grondplan van de kerk vertoont een relatief symmetrische indeling. Het kerkship telt vier (ongelijke) traveeën, gevolgd door licht uitspringende dwarsbeuken van één travee, elk voorzien van een zijaltaar. De achtzijdige vieringtoren heeft een robuuste vierzijdige basis. Het hoogkoor met vlakke koorsluiting is één travee diep. De grafelijke bidkapel aan de noordzijde staat in verbinding met het koor door een open arcade. De sacristie licht achter het koor, aan de oostzijde, en is toegankelijk via een deur links van het hoofdaltaar. De traptoren bevindt zich in de oksel tussen de zuidelijke zijbeuk en dwarsbeuk, en is toegankelijk via een deur in de hoek van deze zijbeuk.

Het kerkinterieur is gepleisterd en monochroom geschilderd. Het is onduidelijk of de interieurbeschildering, die nog in de jaren 1940 aanwezig was, bewaard bleef onder de huidige afwerkingslaag.

Er ligt een natuurstenen vloer in het schip, de bidkapel en de sacristie en veelkleurige keramische tegels in de dwarsbeuken en het koor.

Houten tongewelven overspannen de verschillende onderdelen van het gebouw, met uitzondering van de bidkapel en sacristie die een vlak stucwerkplafond hebben en het kruisribgewelf van de viering.

Stilistisch wordt het kerkinterieur hoofdzakelijk gekenmerkt door een sobere neogotische architectuurtaal en aankleding.

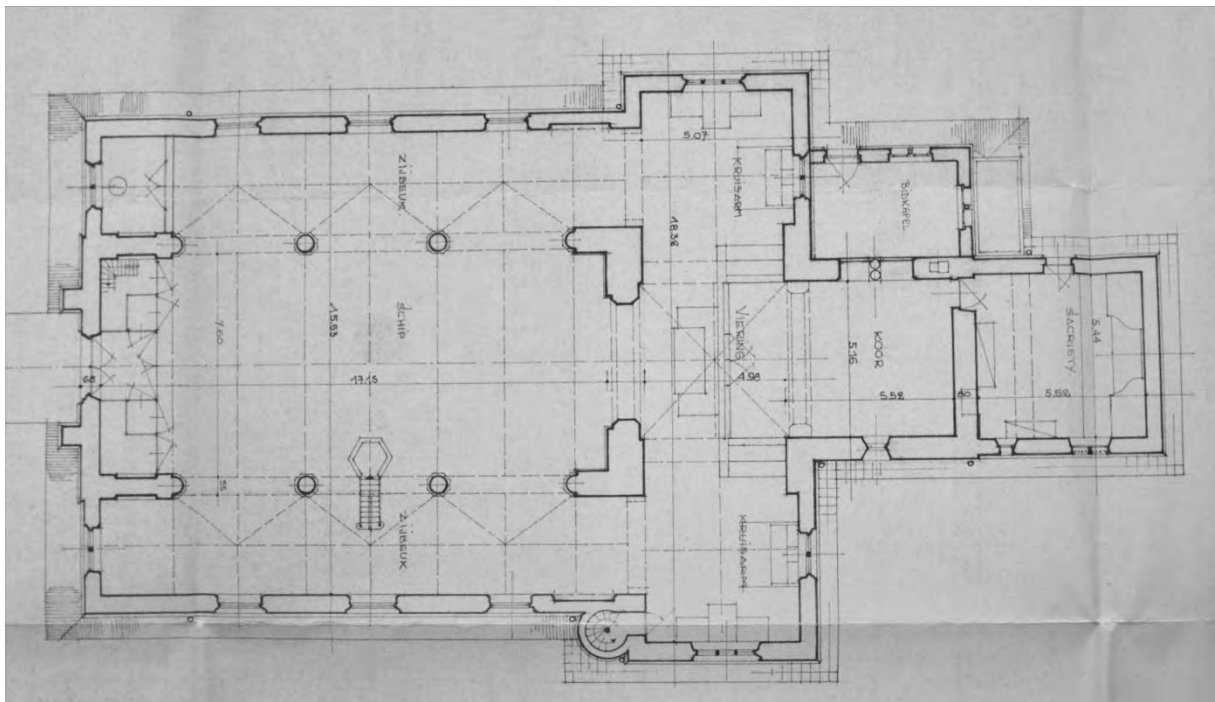

Fig. 54 - Grondplan van de Sint-Martinuskerk (Archief Onroerend Erfgoed, Oost-Vlaanderen, Gavere, Sint-Martinuskerk, nr. 148.)

3.2.2. Kerkgebouw

MIDDENBEUK

Het kerschip bestaat uit de hoge en brede middenbeuk en de twee lagere en smallere zijbeuken. De beuken worden van elkaar gescheiden door een scheiboogarcade. Aan de westzijde bevindt zich het tochtportaal met het doksaal en orgel. De vieringtoren heeft een zware torenvoet, met spitsbogen (met gelijke hoogte als de scheibogen).

Erfgoedelementen- en kenmerken:

Vloeren

- Tegelvloer van zwarte kalkstenen. Ter hoogte van de scheiboogarcades liggen vloertegels van witte marmer (zelfde formaat), die de opdeling tussen de middenbeuk en zijbeuken benadrukken.

Muren/pijlers

- Scheiboogarcade met aan elke zijde drie spitsbogen met bepleisterde afgeschuinde kwartholle omlijsting op ronde pijlers van witte natuursteen met achzijdige basementen en kapitelen. De eerste en laatste pijlers zijn halve pijlers. De eerste, meest westelijke travee van de middenbeuk is afgesloten door opgaand metselwerk, waartussen het portaal en het orgel gevat is. Hierdoor worden afzonderlijke kapellen gecreëerd in de eerste traveeën van de zijbeuken (zie verder);
- Nabij het tochtportaal is aan elke zijde een wijwatervat van blauwe hardsteen in de muur ingewerkt;
- Nabij de dwarsbeuken is in de noordelijke en zuidelijke buitenmuur een spitsboognis met afgeschuinde kanten uitgespaard;
- Boog tussen middenbeuk en viering: spitsboogomlijsting van witte natuursteen met afgeschuinde zijden;
- Vlak bepleisterde en wit geschilderde muren. De muren van de circa 1899 heropgebouwde middenbeuk waren oorspronkelijk voorzien van polychrome muurschilderingen, die in de tweede helft van de 20ste eeuw monochroom wit werden overschilderd (zie hoofdstuk 2).²⁸ Het is onduidelijk of deze schilderingen bewaard bleven onder de huidige monochrome afwerkingslaag.

Plafonds

- Houten tongewelf met zichtbare en decoratief geprofileerde spantenstructuur rustend op een geprofileerde kroonlijst, op hun beurt rustend op witte natuurstenen consoles in het verlengde van de gewelfribben. De kroonlijst en de gewelfribben zijn gepolychromeerd (groen en rood), met daartussen het geverniste eikenhouten gewelf (planchetten);

²⁸ KIK, BALaT Fototheek, <http://balat.kikirpa.be/object/14837> (foto's door Commissariaat Generaal voor 's Lands Wederopbouw, 1942).

Tochtportaal met doksaal en orgel

- Aan de westzijde bevindt zich het tochtportaal, met erboven de koortribune (doksaal) en het orgel. Achter de meest noordelijke deur van het tochtportaal bevindt zich een kleine traphal waarlangs men, via een scheluwe houten trap, het doksaal kan bereiken. Onder de trap is een bergruimte, afgesloten met een gecanneleerde houten deur, voorzien van verluchtingsgaten.
- Het tochtportaal met doksaal en orgel werden als één geheel ontworpen door arch. Vaerwyck circa 1899.²⁹ Het nieuwe orgel werd vervaardigd in 1908 door huis Delmotte (Doornik). Tochtportaal uit geboend eikenhout, uitgevoerd in een sobere neogotische stijl. Het tochtportaal en orgel zijn afgestemd op het gebouw, waarbij het meubel de volledige eerste travee van de middenbeuk beslaat. Het orgel is opgebouwd uit twee rechthoekige orgelkasten, waardoor het centrale venster in de westgevel volledig vrij is. Centraal op het doksaal staat de speeltafel opgesteld, in de lengterichting van de middenbeuk. Een opengewerkte balustrade tussen beide orgelkasten sluit de orgeltribune af. Het pijpwerk van de orgelkasten is zichtbaar langs de westzijde en is gevat in spitsboogvormige omlijstingen met neogotisch traceerwerk. Het meubel is versierd met briefpanelen, vierpasmotieven, hogels en andere houtsnijwerk, alle in een neogotische vormtaal. De deuren van het tochtportaal zijn voorzien van deurvensters met gekleurd glas-in-lood. Het doksaal kraagt lichtjes uit boven het portaal, waarbij de overgang wordt gemaakt door een halfronde kooflijst;
- Op de rugzijde van de speeltafel hangt een koperen gedenkplaatje met opschrift “DONO DEDIT ECCLESIAE STI MARTINI IN VURSTE PRAENOBILIS DOMINUS COMES GOETHALS JUBILANTE PAROCHO R.D. ALPHONSO MAENHAUT 1883 - 19 MAII - 1908” met daarboven een sterk vervaard gegraveerd wapenschild (vermoedelijk van de families Goethals-Malfait);
- De meest westelijke deur van het portaal geeft toegang tot een bergruimte, waar zich de blaasbalg van het orgel en een toilet bevinden.

Preekstoel

- Tussen de middenbeuk en de zuidelijke zijbeuk staat de preekstoel opgesteld. Het betreft een geboend eikenhouten meubel met fijn beeldhouwwerk in neogotische stijl, vervaardigd in 1907 door Mathias Zens.
- De kelkvormige preekstoel is toegankelijk via een trap aan de zuidzijde en heeft een klankbord dat uitsluitend steunt op de kuip;
- De kuip wordt gedragen door een achzijdige houten bundelpijler met neogotische zuiltjes, op een achzijdige sokkel van blauwe hardsteen;
- Vijf gebeeldhouwde panelen in hoogrelief sieren de buitenzijde van de kuip. De vier evangelisten en Christus als leermeester worden elk afgebeeld in een korfboogomlijsting met neogotisch traceerwerk in de achtergrond. Het deurtje van de kuip is versierd met briefpanelen;
- De steektrap heeft een opengewerkte balustrade met rondboogvormige openingen, ingevuld met neogotisch traceerwerk;

²⁹ Het KCML-archief bewaart een ontwerp-tekening van dit portaal. (Archief Onroerend Erfgoed, Oost-Vlaanderen, KCML-archief, #00453).

- Op de bovenrand van de kuip is een (beweegbare) gebogen metalen steun waarop een kleiner neogotisch kruisbeeld is bevestigd. De gebogen als is uitwerkt met wijnrankmotieven. Het kruisbeeld heeft kruisarmen die eindigen in een vierpas met fleur-de-lis en driepasmotieven;
- Het klankbord is uitgewerkt in de vorm van een zespas en heeft een opengewerkte bovenrand, met voorstelling van doornen;
- Onderaan de kuip is een tudorboogvormige nis met de gekroonde wapenschilden van de familie Goethals-Malfait, met onderaan een banderol met wapenspreuk "IN ALS GOET" ..

Processiebeeld Onze-Lieve-Vrouw met Kind, op sokkel (roerend object, geen cultuurgood)

- Aankleedbeeld van OLV met Kind. Beide figuren dragen witte kledij met borduurwerk, hun hoofden en handen zijn gepolychromeerd. Maria is gekleed een blauwe fluwelen mantel met gouden franjes en zilverborduurwerk. Beide dragen een kroon. Maria heeft een scepter en rozenkrans, het Jezuskind een rijksappel;
- Eenvoudige vierkante houten sokkel met geprofileerde onder- en bovenzijde.

Doopvont

- De 18de-eeuwse doopvont is vervaardigd uit blauwe hardsteen. De doopvont heeft een achzijdige basis waarop de balustervormige sokkel staat die een brede gelobde kuip draagt. Het gelobde en geprofileerd deksel van geelkoper wordt bekroond door een Rijksappel met slang, eveneens van geelkoper.
De doopvont bevond zich oorspronkelijk in de doopkapel, aan de noordwestzijde van de kerk. Hier bevindt zich nog de wandarm, waaraan het deksel van de doopvont was opgehangen.

Twee processievaardels (roerende objecten, geen cultuurgood)

- Aan beide zijden van de boog naar de viering is een processievaandel opgesteld.

Drie rouwborden (zie bijlage cultuurgood)

- Boven de boog naar de viering hangen drie rouwborden (obiits) van de grafelijke familie Goethals-Malfait.

Fig. 55 - De middenbeuk, zicht richting het koor.

Fig. 56 - De middenbeuk, zicht richting het tochtportaal.

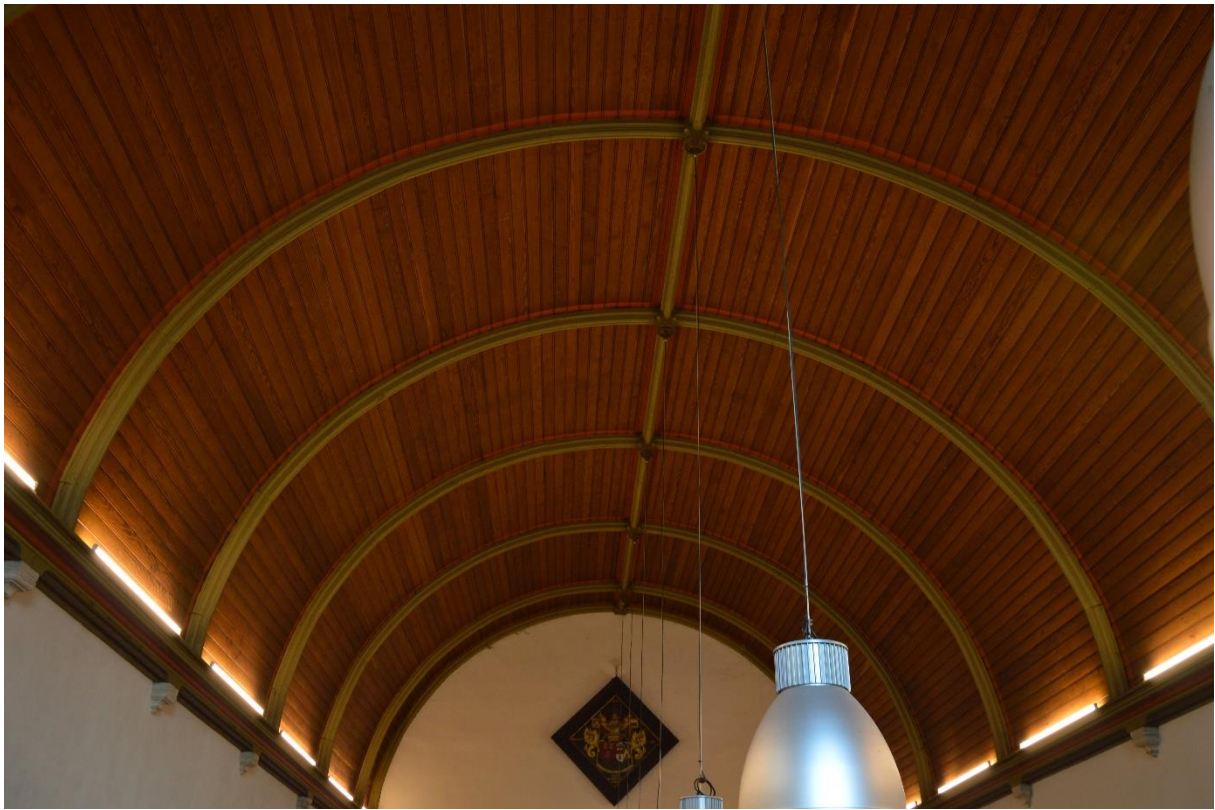

Fig. 57 - Houten tongewelf van de middenbeuk.

Fig. 58 – Het tochtportaal met doksaal en orgel.

Fig. 59 - Interieur van het tochtportaal.

Fig. 63 - Bergruimte doksaa: blaasbalg van het orgel.

Fig. 64 - Bergruimte doksaa: toilet.

Fig. 65 - Eén van de twee wijwatervaten.

Fig. 66 - De preekstoel.

Fig. 67 - De preekstoel, voorstelling van de H. Johannes.

Fig. 68 - Draaibaar kruisbeeld op de preekstoel.

Fig. 69 - De doopvont.

Fig. 70 - Eén van de rouwborden.

Fig. 71 - Het processiebeeld van OLV met Kind.

ZIJBEUKEN (NOORD EN ZUID)

De doopkapel bevindt zich in de eerste travee van de noordelijke zijbeuk.

Vloeren

- Tegelvloer van zwarte kalkstenen;
- In de vloer ingewerkte metalen roosters van de warmeluchtverwarming (zonder erfgoedwaarde).

Muren/pijlers

- De beuken worden van de middenbeuk gescheiden door een scheiboogarcade (zie middenbeuk);
- De buitenmuren zijn vlak bepleisterd en wit beschilderd. De muren van de circa 1899 heropgebouwde zijbeuken waren oorspronkelijk voorzien van polychrome muurschilderingen ter hoogte van de plint, die omstreeks het midden van de 20ste eeuw vervangen werd door een lambriserings (waarvan de sokkels van de heiligenbeelden nog een restant zijn) en tenslotte bij de restauratie in de jaren 1978-1986 opnieuw werd verwijderd (zie hoofdstuk 2). Het is onduidelijk of deze schilderingen bewaard bleven onder de huidige monochrome afwerkingslaag;
- De overgang van de zijbeuken naar de dwarsbeuken wordt gemarkeerd door een spitsboog (met gelijke hoogte als de scheibogen). De spitsboog heeft een afgeschuinde omlijsting en rust op twee geprofileerde consoles van witte natuursteen.

Glas-in-loodramen

- De noordelijke en zuidelijke buitenmuren zijn elk voorzien van drie vensteropeningen. De eerste, meest westelijke travee, is blind. Het betreft identieke spitsboogvormige vensteropeningen met een afgeschuinde omlijsting en afzaat. Ze zijn ingevuld met gotisch traceerwerk en niet-figuratieve glas-in-loodramen met messing raambruggen. Het lichtgroene glas heeft een ruitvormige indeling met een omranding in blauw of rood glas;
- De vensters in de westgevel, aan het begin van beide zijbeuken, hebben een identieke vormgeving maar zijn ingevuld met figuratieve gebrandschilderde glas-in-loodramen, beide daterend van de jaren 1930.
 - o Zuidelijke zijbeuk: voorstelling van de H. Paulus en de H. Petrus.
Met opschriften: "SANCTE PAULE O.P.N.", "SANCTE PETRE O.P.N.", "VOSSAERT PASTOR 1935", "D.D. REV. ADM. Dus PETRUS".
 - o Noordelijke zijbeuk: voorstelling van de doop van Christus door Johannes de Doper, met aanbeddende heiligen en de Heilige Geest (duif).
Met opschriften: "HOUTAPPEL PASTOR 1933-1935", "

Plafonds

- Tudorboogvormig houten gewelf met zichtbare en decoratief geprofileerde spantenstructuur rustend op een geprofileerde kroonlijst, op hun beurt rustend op witte natuurstenen consoles in het verlengde van de gewelfribben. Aan de zijde van de scheiboogarcade van de middenbeuk zijn steekappen uitgespaard in het gewelf. De kroonlijst en de gewelfribben zijn gepolychromeerd (groen en rood), met daartussen het geverniste eikenhouten gewelf (planchetten).

Doopkapel

- Aan de westzijde van de noordelijke zijbeuk bevindt zich de met hekwerk omheinde doopkapel. De doopkapel ligt op een verhoogde trede en is volledig bevoerd met tegels van witte marmer. Het geheel is omheind door zwart geschilderd ijzeren hekwerk met tudorboog- en fleur-de-lis-motieven;
- De doopvont was voorheen opgesteld in de doopkapel maar werd (mogelijk in de tweede helft van de 20ste eeuw) verplaatst naar vooraan de middenbeuk. De metalen beugel waaraan het deksel was opgehangen getuigt hier nog van;
- Tegen de zuidwand is een credens bevestigd, daterend uit de 18de eeuw.

Veertiendelige kruisweg (zie bijlage cultuurgoeiden)

- Veertiendelige kruisweg, olieverf op hout, van 1908 door Beyaert (Brugge). De schilderijen zijn bevestigd tegen de wanden van de zijbeuken, zeven aan elke zijde. De omljstingen hebben een neogotische vormgeving, bekroond met een volnummer en een kruisje. Onderaan is een geschilderde banderol met toelichting van de kruiswegstatie.

Neogotische heiligenbeelden + 17^{de}-eeuws beeld H. Antonius abt (zie bijlage cultuurgoeiden)

- Langs de buitenmuren is een reeks van vijf (oorspronkelijk zes, zie lege sokkel)³⁰ heiligenbeelden opgesteld. De heiligenbeelden dateren uit de 19de eeuw, met uitzondering van het H. Antoniusbeeld, dat uit de 17de eeuw dateert. De houten beelden zijn monochroom wit of bruin (H. Antonius) beschilderd en geplaatst op moderne houten sokkels, voorzien van een gleuf voor de collecte en een dubbele kandelaararm. Deze beelden waren oorspronkelijk gepolychromeerd en geplaatst op consoles, bevestigd tegen de pijlers van de middenbeuk. Zo blijkt uit foto's van 1942.³¹ Vermoedelijk omstreeks het midden van de 20ste eeuw werden ze overschilderd en verplaatst naar hun huidige locatie. De houten sokkels sloten aan bij een lambriserings met dezelfde vormgeving, die vermoedelijk bij de restauratie van 1978-1986 opnieuw werd verwijderd. De houten sokkels bezitten geen erfgoedwaarde.
- Het betreft volgende beelden:
 - o Noordelijke zijbeuk:
 - H. Antonius van Padua
 - OLV Onbevlekt ontvangen
 - H. Martinus
 - o Zuidelijke zijbeuk
 - Pietà

³⁰ Op de lege sokkel bevond zich vroeger het beeld van de H. Rita. De notulen van de kerkfabriek 13 maart 2017 vermelden het volgende: "Verwijdering met toestemming door Bisdom en dat via de pastoor van Gavere is het beeld van de H. Rita verwijderd uit de kerk van Vurste naar de eigenares die het in de tijd geschonken heeft voor de genezing van beide ouders."

Op de foto's van het KIK uit 1942 zijn nog twee andere heiligenbeelden te zien, die vandaag niet meer aanwezig zijn in de kerk. Het betreft (1) een beeld van een knielende en rechtopstaande figuur, met daarboven een engel met banderol, geplaatst op een houten neogotische console, links van de boog tussen het schip en de viering; en (2) een heiligenbeeld van een monnik, getooid in een pij, op een console tegen de pijler ten oosten van de preekstoel.

³¹ KIK, BALaT Fototheek, <http://balat.kikirpa.be/object/14837> (foto's door Commissariaat Generaal voor 's Lands Wederopbouw, 1942).

- H. Antonius abt (met varken) (Delannier, 17de-eeuw)
- In de dwarsbeuken bevinden zich nog vier heiligenbeelden van dezelfde reeks (zie verder). Ook het kruisbeeld behoorde vermoedelijk tot deze beeldenreeks (zie volgend erfgoedelement).
- De meeste consoles, waarop de beelden oorspronkelijk waren geplaatst, zijn niet bewaard. Enkele van de neogotische houten consoles bleven echter wel bewaard en werden elders in het kerkinterieur gerecupereerd, oa. in de sacristie (zie verder).

Neogotisch kruisbeeld (roerend object, geen cultuurgoed)

- Neogotisch polychroom beschilderd beeld van Christus aan het Kruis (19de eeuw), opgehangen tegen de zuidelijke buitenmuur van de zuidelijke zijbeuk. Het beeld dateert vermoedelijk uit dezelfde periode als de reeks van neogotische heiligenbeelden. Aangezien de historische samenhang tussen de beeldenreeks en het kruisbeeld niet met zekerheid kon worden aangetoond, werd het kruisbeeld echter niet opgenomen als cultuurgoed.

Eén rouwbord (zie bijlage cultuurgoederen)

- In de noordelijke zijbeuk hangt nog één rouwbord (obiit) van de familie Goethals-Malfait.

Neogotische credens (roerend object, geen cultuurgoed)

- In de noordelijke zijbeuk staat een credens opgesteld tegen de buitenmuur. Het betreft een eikenhouten meubel met neogotische vormgeving en decoratief houtsnijwerk in dezelfde vormtaal als de overige neogotische interieurelementen (preekstoel, portaal met orgel, communiebank, etc.).

Fig. 72 - Zijbeuk zuid, zicht naar het oosten.

Fig. 73 - Zijbeuk zuid, zicht naar het westen.

Fig. 74 - Zijbeuk noord, zicht naar het oosten.

Fig. 75 - Zijbeuk noord, de doopkapel.

Fig. 76 - Credens in de doopkapel.

Fig. 77 - Arm van het deksel van de doopvont.

Fig. 78 - Glasraam westgevel zijbeuk zuid.

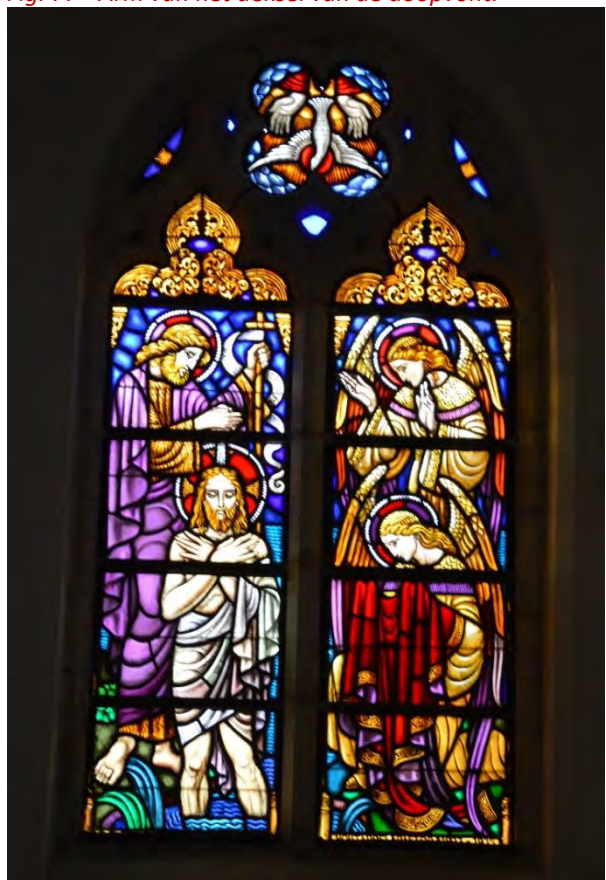

Fig. 79 - Glasraam westgevel zijbeuk noord.

Fig. 80 - Vensters zijbeuken, type één (blauwe omranding, traceerwerk met vierpas).

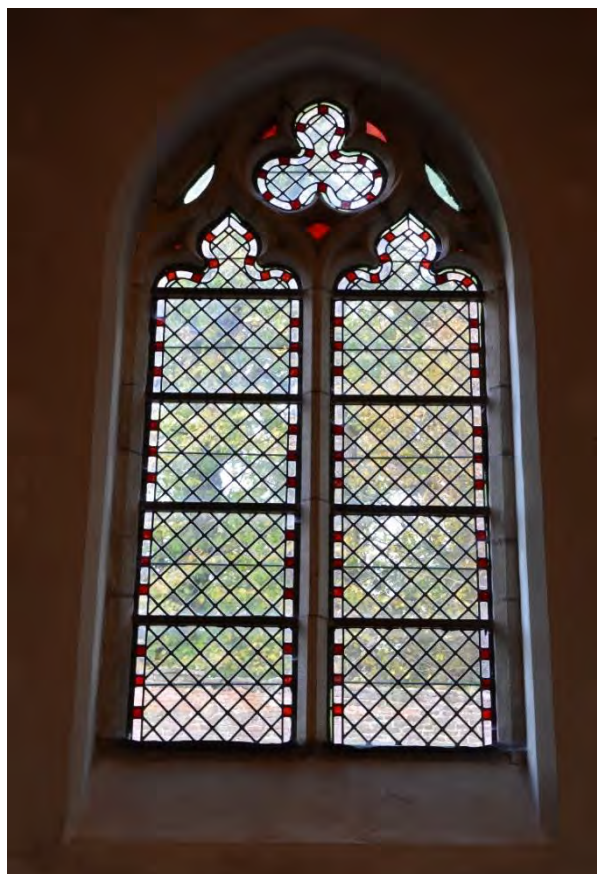

Fig. 81 - Vensters zijbeuken, type één (rode omranding, traceerwerk met driepas).

Fig. 82 - Houten gewelf (zijbeuk noord).

Fig. 83 - Neogotische credens (zijbeuk noord).

Fig. 84 - De heiligenbeelden, de kruiswegstaties en het rouwbord in de noordelijke dwarsbeuk (voor detailfoto's van deze objecten, zie bijlage cultuurgoederen).

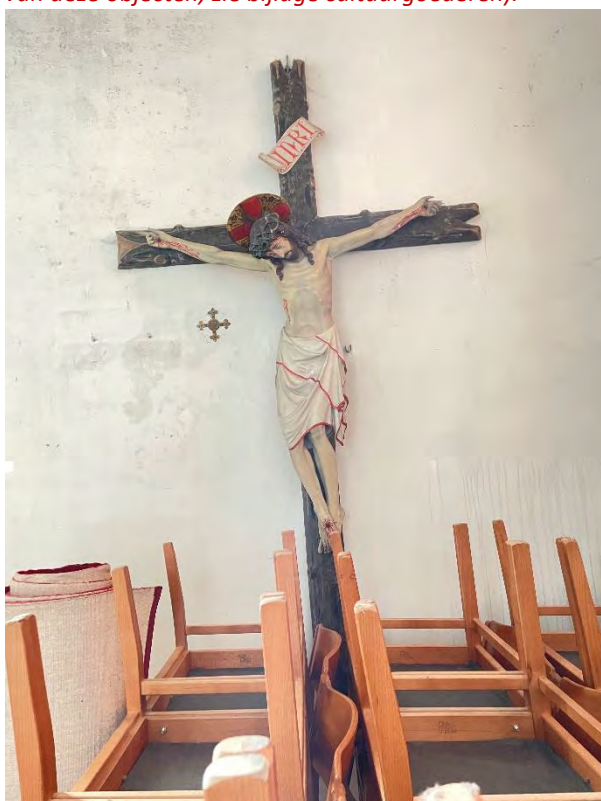

Fig. 85 - Neogotisch kruisbeeld.

VIERING

De viering van de kerk bevindt zich op het snijpunt van de middenbeuk met de dwarsbeuk. Hierboven bevindt zich de vieringtoren.

De verhoogde trede van het koor reikt gedeeltelijk tot in de viering. Dit wordt behandeld bij de bespreking van het koor.

Erfgoedelementen- en kenmerken:

Vloeren

- De dwarsbeuk en viering liggen één trede hoger dan het schip;
- Tegelvloer van zwarte kalkstenen (grotendeels afgedekt met vast tapijt: zonder erfgoedwaarde);
- De scheiding met de dwarsbeuken wordt gemarkeerd door tegels van witte marmer (tegels van hetzelfde formaat);
- De verhoogde trede van het koor reikt gedeeltelijk tot in de viering (zie koor).

Muren/pijlers

- Vier zware pijlers van de torenvoet die overgaan in de aanpalende muren. De pijlers zijn verbonden door spitsbogen (dezelfde hoogte als de scheibogen). De bogen naar de middenbeuk en het koor zijn uitgewerkt in witte natuursteen, waarbij de boog van de middenbeuk steunt op halve pijlers van natuursteen (zie middenbeuk). De bogen naar de dwarsbeuken zijn bepleisterd en voorzien van afgeschuinde hoeken;
- Vlak bepleisterde en wit geschilderde muren.

Plafonds

- Kruisribgewelf met geprofileerde ribben in witte natuursteen.

Fig. 86 - Zicht vanuit de viering naar het koor. Het gedeelte van het koor dat uitloopt in de viering is afgescheiden door koorbanken en een communiebank.

Fig. 87 – De viering, gezien vanuit het koor.

NOORDELIJKE DWARSBEUK

De noordelijke zijbeuk bevat het Onze-Lieve-Vrouwaltaar.

Erfgoedelementen- en kenmerken:

Vloeren

- De dwarsbeuk en viering liggen één trede hoger dan het schip;
- Tegelvloer van zwarte kalkstenen;
- De scheiding met de viering wordt gemarkeerd door tegels van witte marmer (tegels van hetzelfde formaat);
- Aan beide zijden van het altaar is een witte marmeren grafzerk ingewerkt. Deze grafzerken dateren uit de 18de eeuw (1764 en 1767) en werden hier wellicht herplaatst circa 1899.

Muren/pijlers

- Vlak bepleisterde en wit geschilderde muren;
- Het kerkinterieur werd bij de restauratie van circa 1899 voorzien van polychrome muurschilderingen, die in de tweede helft van de 20ste eeuw monochroom wit werden overschilderd (zie hoofdstuk 2).³² Het is onduidelijk of deze schilderingen bewaard bleven onder de huidige monochrome afwerkingslaag;
- In de vloer ingewerkte metalen roosters van de warmeluchtverwarming (zonder erfgoedwaarde).

Plafonds

- Houten spitstongewelf met zichtbare en decoratief geprofileerde spantenstructuur rustend op een geprofileerde kroonlijst, op hun beurt rustend op witte natuurstenen consoles in het verlengde van de gewelfribben. De kroonlijst en de gewelfribben zijn gepolychromeerd (groen en rood), met daartussen het geverniste eikenhouten gewelf (planchetten);

Glas-in-loodramen

- De noordelijke buitenmuur is opengewerkt door een grote spitsboogvormige vensteropening met een afgeschuinde omlijsting en afzaat. Het venster is ingevuld met gotisch traceerwerk en niet-figuratieve glas-in-loodramen met messing raambruggen. Het lichtgroene glas heeft een ruitvormige indeling met een omranding in blauw glas;
- De oostelijke buitenmuur, boven het zijaltaar, is opengewerkt door een kleinere spitsboogvormige vensteropening, eveneens met een afgeschuinde omlijsting en afzaat. Ze waren oorspronkelijk ingevuld met gelijkaardig niet-figuratie glas, zoals in de noordgevel, maar werden in de jaren 1940 ingevuld met figuratieve gebrandschilderde glas-in-loodramen met voorstelling van Onze-Lieve-Vrouw met Kind en de H. Jozef (De glasramen konden niet van nabij worden geïnspecteerd, waardoor het opschrift en eventuele datum onderaan de glasramen niet kon worden geregistreerd).

³² KIK, BALaT Fototheek, <http://balat.kikirpa.be/object/14837> (foto's door Commissariaat Generaal voor 's Lands Wederopbouw, 1942).

Onze-Lieve-Vrouwaltaar

- Het zijaltaar in de noordelijke dwarsbeuk is toegewijd aan Onze-Lieve-Vrouw;
- Het neogotisch zijaltaar dateert vermoedelijk van circa 1899;
- Het altaar is geplaatst op een verhoogde trede van gepolijste blauwe hardsteen met een plankenvloer in visgraatmotief. Het altaar is opgebouwd uit een altaartafel, polychroom beschilderd en vooraan voorzien van vijf spitsboognissen met geschilderde voorstelling van schilden met objecten met een symbolische betekenis (toren, wierrookvat, schip, kruik en stoel met H. Geest (duif)). De altaarbekroning is vervaardigd uit gevernist en gedeeltelijk gepolychromeerd eikenhout en bestaat uit een tabernakel en kaarsenbank, met daarboven een architecturaal uitgewerkte baldakijn met beeld van Onze-Lieve-Vrouw met Kind. De kaarsenbank is polychroom beschilderd en is voorzien van een opschrift in reliëf: "AVE MARIS STELLA". De achterwand van de kaarsenbank is rijk gedecoreerd met houtsnijwerk en geschilderde symbolische motieven. De bovenrand is afgewerkt met hogels en pinakels. Het tabernakel is uitgewerkt als een open spitsboognis, aan de binnenzijde voorzien van een spitstongewelfje en met een geschilderde voorstelling van een gordijn;
- De bijhorende altaartoebehoren (vier altaarkandelaars en één altaarkruis) in neogotische stijl zijn vervaardigd in messing;
- De neogotische schilderijen werden in het verleden (gedeeltelijk) overschilderd en vereenvoudigd (zie hoofdstuk 2.3).

Bidstoel (roerend object, geen cultuurgoed)

- Voor het OLV-altaar staat een bidstoel opgesteld. De geverniste eikenhouten bidstoel dateert vermoedelijk van de late 19de of het eerste kwart van de 20ste eeuw en heeft een neogotische vormgeving met houtsnijwerk in de vorm van gotisch traceerwerk. Het hoort vermoedelijk bij de oorspronkelijke interieuraankleding van de kerk.

Biechtstoel

- Tegen de noordelijke muur bevindt zich een neogotische biechtstoel. Het geverniste eikenhouten meubel werd vervaardigd door De Clercq en dateert van 1905. Het bestaat uit een centraal hoger en dieper gedeelte (priester) en twee flankerende lagere gedeeltes (gelovigen). Het meubel is gedecoreerd met zeer rijk houtsnijwerk met een neogotische vormgeving, waaronder spitsbogen, briefpanelen, gotisch traceerwerk, pinakels, hogels en gestileerde bloemmotieven. De zetel voor de priester is bekleed met leder.

Neogotische heiligenbeelden (zie bijlage cultuurgoederen)

- In de noordelijke dwarsbeuk staan drie heiligenbeelden opgesteld, horend tot dezelfde beeldenreeks in de zijbeuken (zie eerder). Ze hebben dezelfde historiek en kenmerken. Het betreft:
 - o H. Familie (opstelling met drie afzonderlijke beelden, die hier als één beeld worden beschouwd);
 - o H. Theresia van Lisieux;
 - o H. Hart van Jezus

Rouwbord (zie bijlage cultuurgoederen)

- In de noordelijke dwarsbeuk hangt nog één rouwbord (obiit) van de familie Goethals-Malfait.

Eén processievaandel (roerend object, geen cultuurgoed)

- Links van het OLV-altaar is een processievaandel met voorstelling van ‘Maria Onbevlekt Ontvangen’ opgesteld.

Fig. 88 – De noordelijke dwarsbeuk, overzichtsfoto.

Fig. 89 – Het Onze-Lieve-Vrouwaltaar en de heiligenbeelden (voor gedetailleerde foto's van de heiligenbeelden en het rouwbord: zie bijlage cultuurgoederen).

Fig. 90 - De biechtstoel in de noordelijke zijbeuk.

Fig. 91 – Grafzerk links van het zijaltaar (1764).

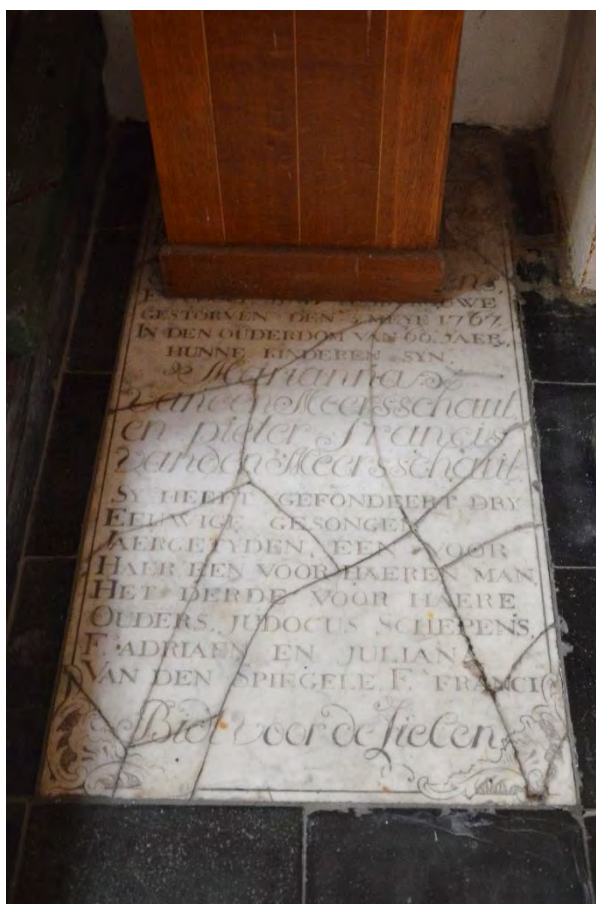

Fig. 92 – Grafzerk links van het zijaltaar (1767).

ZUIDELIJKE DWARSBEUK

De zuidelijke zijbeuk bevat het altaar van de H. Antonius.

Erfgoedelementen- en kenmerken:

Vloeren

- De dwarsbeuk en viering liggen één trede hoger dan het schip;
- Tegelvloer van zwarte kalkstenen;
- De scheiding met de viering wordt gemarkeerd door tegels van witte marmer (tegels van hetzelfde formaat);
- Aan beide zijden van het altaar is een witte marmeren grafzerk ingewerkt. Deze grafzerken dateren uit de 18de eeuw en werden hier wellicht herplaatst circa 1899.

Muren/pijlers

- Vlak bepleisterde en wit geschilderde muren;
- Het kerkinterieur werd bij de restauratie van circa 1899 voorzien van polychrome muurschilderingen, die in de tweede helft van de 20ste eeuw monochroom wit werden overschilderd (zie hoofdstuk 2).³³ Het is onduidelijk of deze schilderingen bewaard bleven onder de huidige monochrome afwerkingslaag;
- In de vloer ingewerkte metalen roosters van de warmeluchtverwarming (zonder erfgoedwaarde).

Binnenschrijnwerk

- Houten deur naar de traptoren.

Plafonds

- Houten spitsongewelf met zichtbare en decoratief geprofileerde spantenstructuur rustend op een geprofileerde kroonlijst, op hun beurt rustend op witte natuurstenen consoles in het verlengde van de gewelfribben. De kroonlijst en de gewelfribben zijn gepolychromeerd (groen en rood), met daartussen het geverniste eikenhouten gewelf (planchetten);

Glas-in-loodramen

- De zuidelijke buitenmuur is opengewerkt door een grote spitsboogvormige vensteropening met een afgeschuinde omlijsting en afzaat. Het venster is ingevuld met gotisch traceerwerk en niet-figuratieve glas-in-loodramen met messing raambruggen. Het lichtgroene glas heeft een ruitvormige indeling met een omranding in blauw glas;
- De oostelijke buitenmuur, boven het zijaltaar, is opengewerkt door een kleinere spitsboogvormige vensteropening, eveneens met een afgeschuinde omlijsting en afzaat. Ze waren oorspronkelijk ingevuld met gelijkaardig niet-figuratie glas, zoals in de noordgevel, maar werden in de jaren 1940 ingevuld met figuratieve gebrandschilderde glas-in-loodramen met voorstelling van enerzijds de H. Anna met Maria als kind en anderzijds de H. Rita.

³³ KIK, BALaT Fototheek, <http://balat.kikirpa.be/object/14837> (foto's door Commissariaat Generaal voor 's Lands Wederopbouw, 1942).

Onderaan staat het opschrift: "SANCTA ANNA O.P.N." ; "SANCTA RITA O.B.N." ; "D.D. FAMILIA DE BOEVER - WEYTENS" ; "UIT DANK 26 JULI 1940".

H. Antoniusaltaar

- Het zijaltaar in de zuidelijke dwarsbeuk is toegewijd aan de H. Antonius;
- Het neogotisch zijaltaar dateert vermoedelijk van circa 1899;
- Het altaar is geplaatst op een verhoogde trede van gepolijste blauwe hardsteen met een plankenvloer in visgraatmotief. Het altaar is opgebouwd uit een altaartafel, polychroom beschilderd en vooraan voorzien van vijf spitsboognissen met geschilderde florale motieven. De altaarbekroning is vervaardigd uit gevernist en gedeeltelijk gepolychromeerd eikenhout en bestaat uit een tabernakel en kaarsenbank, met daarboven een architecturaal uitgewerkte baldakijn met beeld van de H. Antonius. De kaarsenbank is polychroom beschilderd en is voorzien van een opschrift in reliëf: "SANCTE ANTONI O.P.N.". De achterwand van de kaarsenbank is rijk gedecoreerd met houtsnijwerk en geschilderde banderollen. De bovenrand is afgewerkt met hogels en pinakels. Het tabernakel is uitgewerkt als een open spitsboognis, aan de binnenzijde voorzien van een spitstongewelfje en met een geschilderde voorstelling van een gordijn;
- De bijhorende altaartoebehooren (vier altaarkandelaars en één altaarkruis) in neogotische stijl zijn vervaardigd in messing;
- De neogotische schilderijen werden in het verleden (gedeeltelijk) overschilderd en vereenvoudigd.

Biechtstoel

- Tegen de zuidelijke muur bevindt zich een neogotische biechtstoel, identiek aan deze in de zuidelijke dwarsbeuk. Het meubel werd eveneens vervaardigd door De Clercq in 1905.

Neogotisch heiligenbeeld (zie bijlage cultuurgoederen)

- In de zuidelijke dwarsbeuk staat één heiligenbeeld opgesteld, horend tot dezelfde beeldenreeks in de zijbeuken en de noordelijke dwarsbeuk (zie eerder). Het beeld heeft dezelfde historiek en kenmerken. Het betreft:
 - o H. Jozef met Jezuskind

Eén processievaandel (roerend object, geen cultuurgoed)

- Rechts van het H. Antoniusaltaar is een processievaandel met voorstelling van 'de H. Familie' opgesteld.

Fig. 93 - Vloer van de zuidelijke dwarsbeuk met ingewerkt rooster.

Fig. 94 - Zuidelijke dwarsbeuk, overzichtsfoto.

Fig. 95 - Zuidelijke dwarsbeuk, overzichtsfoto..

Fig. 96 - H. Antoniusaltaar.

Fig. 97 - Glas-in-loodraam (1940) met voorstelling van de H. Anna met Maria als kind en de H. Rita.

KOOR

Het koor is via een open galerij verbonden met de grafelijke bidkapel aan de noordzijde en via een deur met de sacristie aan de oostzijde.

Vloeren

- Tegelvloer van veelkleurige keramische tegels (oker, zwart, rood en groen), gelegd in een geometrisch patroon;
- Het koor ligt één trede hoger dan de dwarsbeuken en de viering, en twee treden hoger dan het schip. De verhoogde trede van het hoogkoor reikt gedeeltelijk tot in de viering en wordt geflankeerd door de koorbanken (zie verder).

Muren/pijlers

- Spitsboog naar de viering (zie eerder);
- Hoge eikenhouten lambrisering (noord-, oost- en zuidzijde) met vierkante paneeldecoratie, die uit de tweede helft van de 20ste eeuw dateert..³⁴
- Vlak bepleisterde en wit geschilderde muren boven de lambrisering. Het kerkinterieur werd bij de restauratie van circa 1899 voorzien van polychrome muurschilderingen, die in de tweede helft van de 20ste eeuw monochroom wit werden overschilderd (zie hoofdstuk 2).³⁵ Het is onduidelijk of deze schilderingen bewaard bleven onder de huidige monochrome afwerkingslaag;
- De doorgang naar de grafelijke bidkapel bestaat uit een open galerij van twee korfbogen (met zandstenen omlijsting en sokkel van gebouchardeerde blauwe hardsteen) die samen komen in een dubbele ronde pijler van gepolijste blauwe hardsteen met achzijdig kapiteel en basement van gebouchardeerde blauwe hardsteen.

Binnenschrijnwerk

- Links van het hoofdaltaar bevindt zich de deur naar de sacristie. Het betreft een rondboogvormige deuropening met afgeschuinde omlijsting en blind boogveld op hoekconsole. De rechthoekige plankendeur uit geboend eikenhout is gedecoreerd met verticale profileringen en zwart geschilderd smeedijzeren beslag met fleur-de-lis-motieven.

Glas-in-loodramen

- In de noord- en zuidwand zijn lancetvensters, zonder omlijsting, met afgeschuinde dagkanten en een afzaat. Ze zijn ook ingevuld met gebrandschilderde glas-in-loodramen, met voorstelling van heiligen “SANCTUS ISIDORUS” (noordzijde) en “SANCTA JOSEPHINA” (zuidzijde). Het gelaat van de twee heiligen is atypisch en bijzonder gedetailleerd uitgewerkt en toont vermoedelijk de portretten van de graaf en gravin op middelbare leeftijd. Het gaat om leden van de familie Malfait, wiens wapenschild onderaan de glasramen is afgebeeld, met bijschrift “Benefacere” verwijzend naar de schenkers van deze glasramen en mogelijk ook naar hun rol als mecenas voor deze kerk;

³⁴ Het KADOC bewaart een ongedateerde ontwerptekening van deze lambrisering (KADOC, BE_942855-90-1033_001_Ontwerp lambrisering koor, sd, Atelierarchief Bressers-Blanchaert en opvolgers).

³⁵ KIK, BALaT Fototheek, <http://balat.kikirpa.be/object/14837> (foto's door Commissariaat Generaal voor 's Lands Wederopbouw, 1942).

- De oostgevel is voorzien van een centrale spitsboogvormige vensteropening, eveneens met afgeschuinde dagkanten en afzaat. Het venster is ingevuld met gotisch traceerwerk van witte natuursteen en gebrandschilderde glas-in-loodramen met voorstelling van twee heiligen ("S. LUDOVICUS" en "SANCTA IORA"). Opnieuw worden hier de graaf en gravin voorgesteld als een personificatie van een heilige. Het gaat vermoedelijk om de portretten van de graaf en gravin Goethals-Malfait, wiens wapenschilden bovenaan in het glasraam prijken. De graaf en gravin worden afgebeeld op hogere leeftijd;
- Voor detailfoto's van de portretten in de glasramen, zie hoofdstuk 4.

Plafonds

- Kruisgewelf (zonder ribben), bepleisterd en beschilderd.

Koorbanken

- De verhoogde trede van het hoogkoor reikt gedeeltelijk tot in de viering en wordt geflankeerd door de koorbanken. De twee identieke geverniste eikenhouten meubels hebben een neogotische vormgeving en dateren van circa 1899. Beide koorbanken zijn opgebouwd uit een hoge borstwering en een hogere rugleuning, beide met rondboogvormige hoekstijlen met bekronende fleur-de-lis. De buitenzijden van de borstwering, de rugleuning en het deurtje zijn gedecoreerd met herhalende motieven in fijn houtsnijwerk;
- Bij de koorbanken staan processieflambeaux opgesteld (roerende objecten, geen cultuurgoederen).

Communiebank

- De communiebank sloot oorspronkelijk het koor af van de dwarsbeuk. Het geverniste eikenhouten meubel is fysiek verbonden met de koorbanken waarmee het samen werd vervaardigd in 1899. De neogotische communiebank bestaat uit zes identieke onderdelen en stelt een turdorboogarcade voor met zeshoekige pijlertjes en een bekroning met hogels, kruisbloemen en traceerwerk;
- In de tweede helft van de 20ste eeuw werden de vier centrale panelen (waarvan de twee middelste fungeerden als poortje) verplaatst naar de zijkanten van het koor, waar ze opgesteld staan voor de koorbanken.

Hoofdaltaar

- Het neogotisch hoofdaltaar dateert vermoedelijk van circa 1899 en is uitgewerkt als retabelaltaar;
- Het altaar is geplaatst op een dubbele verhoogde trede van gepolijste blauwe hardsteen. Het altaar is opgebouwd uit een altaartafel, polychroom beschilderd en vooraan voorzien van twee driepasvormige nissen met daarin de wapenschilden van de families Malfait en Goethals, tussen drie ronde pijlers met achthoekige basementen en kapitelen.
- De altaarbekroning is vervaardigd uit gevernist en gedeeltelijk gepolychromeerd eikenhout en bestaat uit een tabernakel en kaarsenbank, met daarboven een architecturaal uitgewerkte baldakijn met een messing altaarkruis met voorstelling van de gekruisigde Jezus met Maria en de H. Johannes. De kaarsenbank is polychroom beschilderd en is voorzien van een opschrift in reliëf: "SANCTUS SANCTUS SANCTUS". De achterwand van de kaarsenbank die het tabernakel flankeert is rijk gedecoreerd met twee gepolychromeerde

beeldengroepen met voorstelling van 'de graflegging van Jezus' en 'de geboorte van Jezus'.

De bovenrand is opengewerkt en op beide hoeken voorzien een eikenhouten engelenbeeld;

- De bijhorende altaartoebehoren (altaarkandelaars en één altaarkruis) in neogotische stijl zijn vervaardigd in messing;
- De neogotische schilderijen van de altaartafel werden in het verleden (gedeeltelijk) overschilderd en vereenvoudigd.

Godslamp

- Godslamp in messing, opgehangen aan de zuidmuur van het koor aan een wandarm van messing, voorzien van hogels en een gekruld bladmotief. De godslamp is opgehangen aan drie kettingen met glazen bollen en bestaat uit een eenvoudige messing kuip met opengewerkte bovenrand en centrale godslamp van rood glas. De neogotische godslamp dateert vermoedelijk van circa 1899.

Sacristiebel

- Eenvoudige koperen sacristiebel, opgehangen naast de sacristiedeur met een zwart geschilderde metalen ophanging.

Koorstoelen (roerende objecten, geen cultuurgooederen)

- Drie koorstoelen (waarvan één met armleuningen), bekleed met rode fluweel.

Fig. 98 - Het koor, overzichtsfoto.

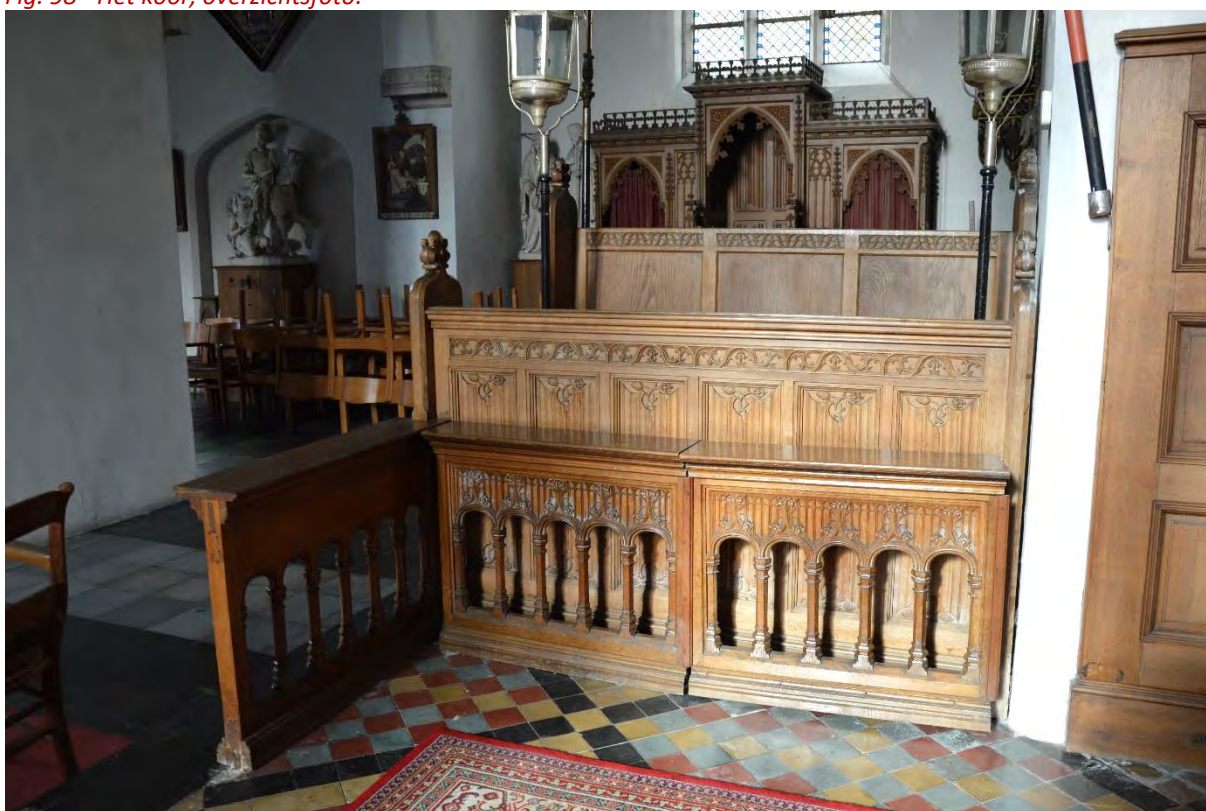

Fig. 99 - De koorbanken en de gedeeltelijk gedemonteerde communiebank (noordzijde).

Fig. 100 - Koorbanken en communiebank (zuidzijde).

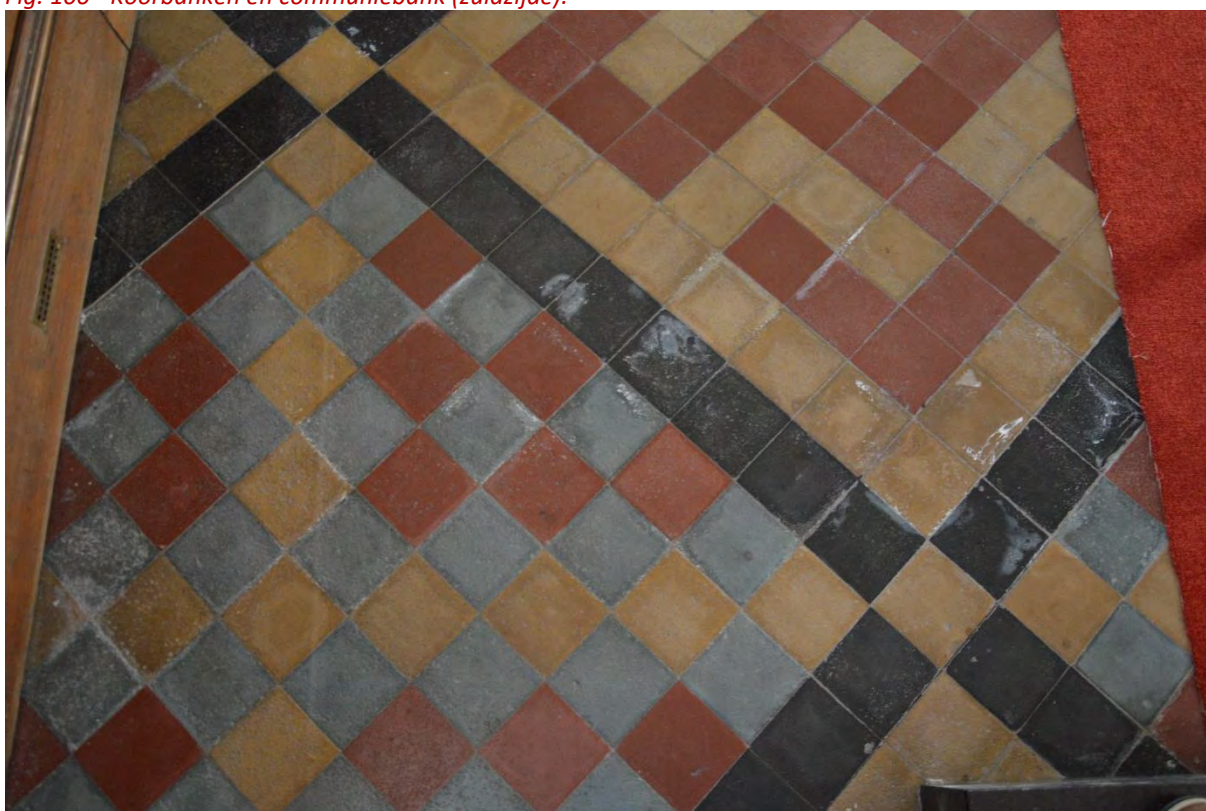

Fig. 101 - De veelkleurige tegelvloer in het koor.

Fig. 102 - Doorgang naar de grafelijke bidkapel.

Fig. 103 - Deur naar de sacristie.

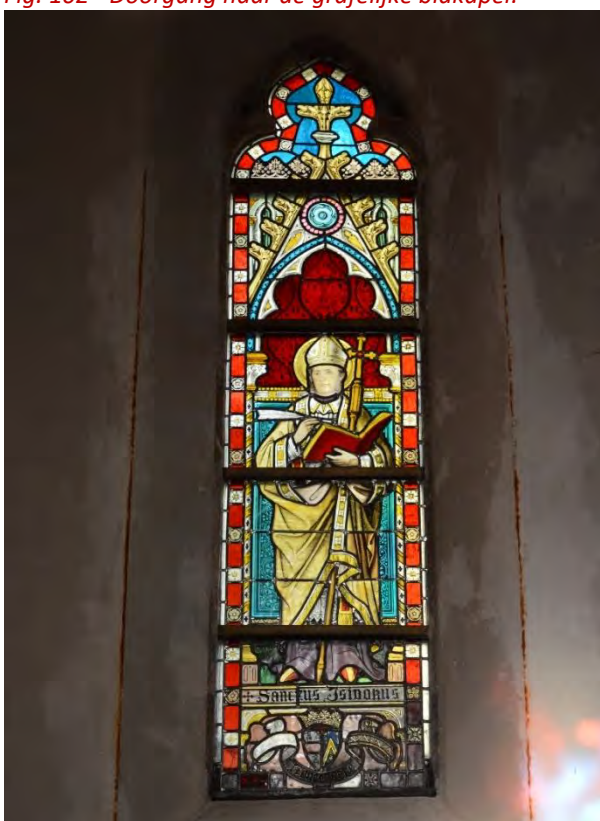

Fig. 104 - Glasraam noordzijde (Sint-Isidorus).

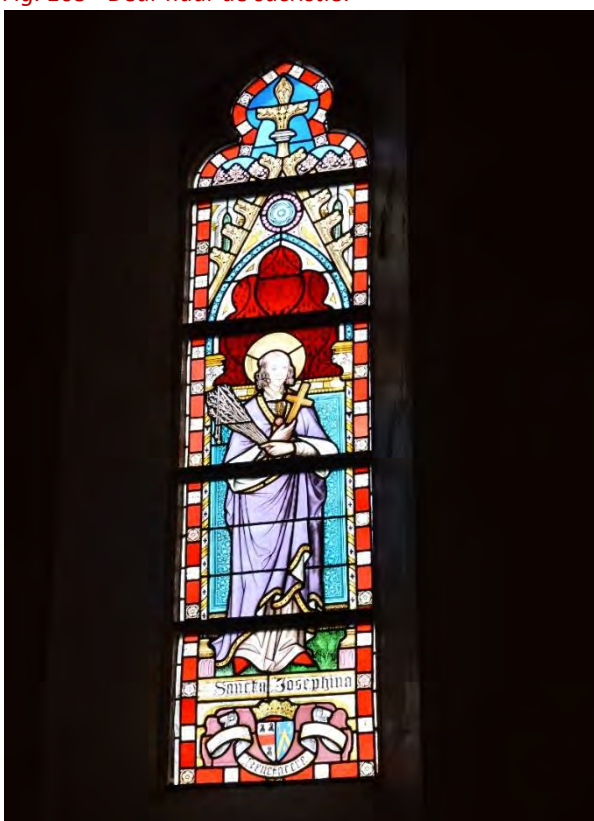

Fig. 105 - Glasraam zuidzijde (Sint-Josephina).

Fig. 106 - Het hoofdaltaar.

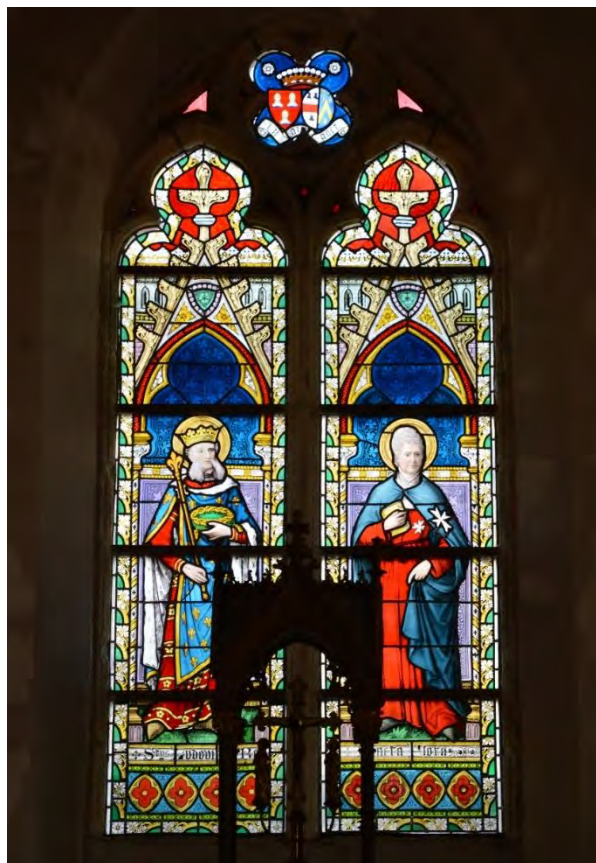

Fig. 107 - Glasraam achter het hoofdaltaar (oostzijde).

Fig. 108 - Hoofdaltaar: 'Graflegging van Jezus'.

Fig. 109 - Hoofdaltaar: 'Geboorte van Jezus'.

Fig. 110 - De sacristiebel.

Fig. 111 - De godslamp.

Fig. 112 - De drie koorstoelen.

GRAFELIJKE BIDKAPEL

De grafelijke bidkapel dateert van kort na 1899 maar werd na de brand van 1974 volledig heropgebouwd tijdens de restauratie van de kerk in de periode 1978-1986. Onder de kapel bevindt zich de kelder voor de stookinstallatie, die bereikbaar is via een luik naast de kapel.

Erfgoedelementen en -kenmerken:

Vloeren

- Tegelvloer van gepolijste zwarte kalkstenen.

Muren/pijlers

- Vlak bepleisterde en wit geschilderde muren.

Plafonds

- Vlak bepleisterde en wit geschilderd plafond.

Buitenschrijnwerk

- De deur- en vensteropeningen (zie exterieur) zijn aan het interieur voorzien van een negblokomlijsting van witte natuursteen, voorzien van een kwartholle profilering en afzaten (alleen bij de vensteropeningen).

Fig. 113 - De bidkapel aan de noordzijde van het koor. Doorkijk van de bidkapel naar het koor.

Fig. 114 - Interieur van de bidkapel.

Fig. 115 - De open galerij tussen het koor en de bidkapel.

Fig. 116 - Vloer van de bidkapel.

SACRISTIE

In de noordwestelijke hoek van de sacristie bevindt zich het bedieningspaneel voor de verlichting van de kerk.

Erfgoedelementen en -kenmerken:

Vloeren

- De sacristie ligt één trede lager dan het koor;
- Tegelvloer van zwarte en witte vloertegels van klein formaat, diagonaal gelegd in een dambordpatroon met omranding van zwarte rechthoekige tegels. Het betreft vermoedelijk een cementtegelvloer uit de tweede helft van de 20ste eeuw (mogelijk vernieuwd na de brand van het koor 1974);
- De sacristiekast (zie verder) wordt voorafgegaan door een grenenhouten trede met eenvoudige vormgeving.

Muren/pijlers

- Vlak bepleisterde en wit geschilderde muren;
- De oostzijde is voorzien van kamerhoge sacristiekasten, daterend uit de 18de eeuw. Het eikenhouten meubel is op maat gemaakt voor de sacristie en bestaat uit twee hoge hoekkasten met tussenin een credens met gebogen en hoger uitkomende achterwand, bekroond door een ovaal medaillon met een wit geschilderde duif met stralen (H. Geest). Het meubel heeft een sobere maar verzorgde uitwerking met korfboogvormige kastdeuren en een doorlopende kroonlijst. De kastdeuren van de credens hebben een afwijkende vormgeving en zijn vermoedelijk in het verleden al aangepast;
- In de westelijke wand is een brandkast ingewerkt. De metalen brandkast werd wit overschilderd;
- Onder de witte verflaag zijn sporen te zien van oudere afwerkingslagen.

Plafonds

- Vlak stucplafond met brede kooflijst en profileringen, met guirlandes in de hoeken en een centrale rozet met voorstelling van een duif met stralen (H. Geest). Dit vermoedelijk 18de-eeuwse stucplafond is aan de westzijde afgesneden door het lagere, vlak afgewerkte plafond van het verbindingsvolume tussen de sacristie en het koor. Dit lagere verbindingsvolume betreft een aanpassing van circa 1899 (zie hoofdstuk 2);
- Aan de noordzijde wordt de profilering van het plafond doorbroken door een wit geschilderd houten zolderluik.

Buitenschrijnwerk

- Zuid: Voormalige deuropening. Deze toegang werd afgesloten met een houten beplating;
- Noord: twee vensteropeningen houten ramen voorzien van niet-figuratief glas-in-lood (zie exterieur). Het schrijnwerk is aan de binnenzijde gevernist en voorzien van zwart geschilderd raambeslag en houten binnenluiken. Venstertabletten van gepolijste witte natuursteen (vermoedelijk marmer).

Binnenschrijnwerk

- Deur naar het koor (zie eerder);

Sacristielavabo (roerend object, geen cultuurgoed)

- Bijzondere sacristielavabo van met bloemmotieven versierd porselein. Het betreft een waterreservoir met koperen kraantje, een zeepbakje en een opvangschaal van porselein, bevestigd op een houten achterwand.³⁶ Het object dateert van circa 1900 toen er nog geen stromend water aanwezig was in de sacristie en behoort vermoedelijk tot de oorspronkelijke uitrusting van de sacristie.

Kast (roerend object, geen cultuurgoed)

- Eikenhouten kast, daterend uit de late 18de eeuw.³⁷

Neogotische console (roerend object, geen cultuurgoed)

- Tweeledige neogotische console, oorspronkelijk bedoeld voor het beeld van het H. Hart van Jezus. Het eikenhouten object is te zien op meerdere foto's van het KIK.³⁸

³⁶ KIK, BALaT Fototheek, <http://balat.kikirpa.be/object/14922>; <http://balat.kikirpa.be/object/14837> (cliché B038792, in de achtergrond, links van het H. Antoniusaltaar); <http://balat.kikirpa.be/object/14996> (geraadpleegd op 21 januari 2022).

³⁷ De datering 1791-1800 is gebaseerd op de inventaris van het KIK, <http://balat.kikirpa.be/object/14922> (geraadpleegd op 21 januari 2022).

³⁸ KIK, BALaT Fototheek, <http://balat.kikirpa.be/object/14922>; <http://balat.kikirpa.be/object/14837> (cliché B038792, in de achtergrond, links van het H. Antoniusaltaar); <http://balat.kikirpa.be/object/14996> (geraadpleegd op 21 januari 2022).

Fig. 117 - De sacristiekast aan de oostzijde van de sacristie.

Fig. 118 - Het vermoedelijk 18de-eeuwse stucplafond.

Fig. 119 - De zuidzijde van de sacristie met de vensteropeningen, de neogotische console en de sacristielavabo.

Fig. 120 - De westzijde van de sacristie met de brandkast, de 18de-eeuwse kast en de deur naar het koor.

Fig. 121 - De noordzijde van de sacristie met het besturingspaneel en de dichtgemaakte deuropening.

Fig. 122 - Binnenzijde van de sacristiekast.

Fig. 123 - De sacristielavabo (circa 1900).

3.1.2. Zolders en (trap)toren

TOEGANG ZOLDERS + TRAPTOREN

De traptoren bevindt zich in de oksel tussen de zuidelijke zijbeuk en dwarsbeuk, en is toegankelijk via een deur in de hoek van deze zijbeuk. De traptoren geeft, via een verbindingsvolume, toegang tot de zolder van de zuidelijke dwarsbeuk. Van hieruit wordt de eerste verdieping van de vieringtoren bereikt, waarlangs de meeste andere zolderruimtes toegankelijk zijn.

Erfgoedelementen en -kenmerken:

Vloeren

- Wenteltrap van blauwe hardsteen, bovenaan met houten borstwering;
- Bovenaan de traptoren leidt een houten steektrap naar de zolder boven de noordelijke dwarsbeuk.

Muren

- Bepoeterd baksteenmetselwerk, wit beschilderd.

Plafond

- De kruisvormige houten dakstructuur steunt op de buitenmuren en op een centrale houten pijler in het verlengde van de wenteltrap. Het plafond is afgewerkt met brede houten planken die tegen de dakstructuur zijn genageld.

Binnenschrijnwerk

- Deur naar de kerk (zie zuidelijke dwarsbeuk);
- Eén opgeklampte houten plankendeur naar de zolder, grijs beschilderd.

Buitenschrijnwerk

- Traptoren: vier verticale lichtspelen met omlijsting van witte natuursteen;
- Verbindingsvolume: klein houten raampje met niet figuratief glas-in-loodraam.

Fig. 124 - De spiltrap van blauwe hardsteen.

Fig. 125 - Plafond van de spiltrap.

Fig. 126 - Bovenaan de traptoren.

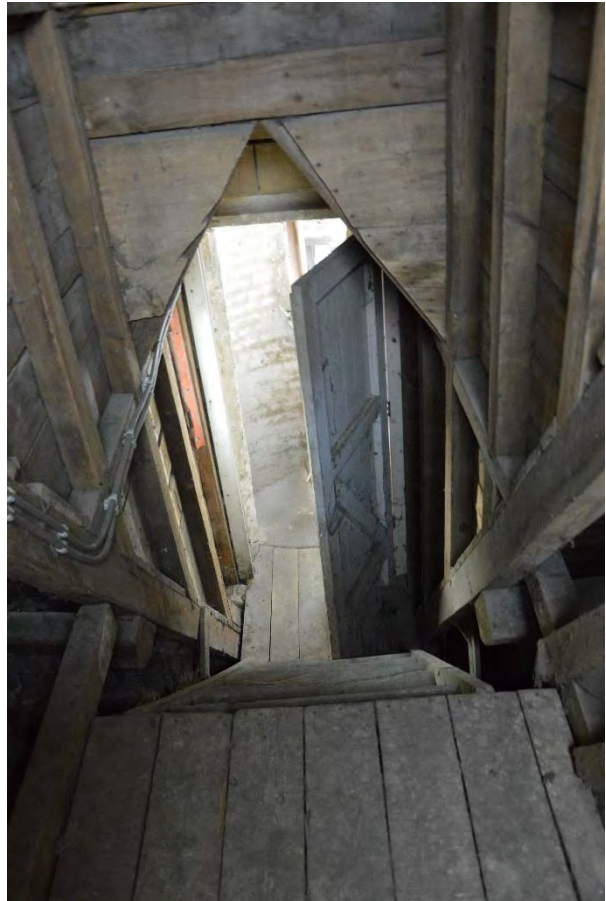

Fig. 127 - Interieur van het verbindingsvolume tussen de traptoren en de zolder van de zuidelijke dwarsbeuk.

ZOLDER ZUIDELIJKE DWARSBEUK

Via de traptoren wordt als eerste de zolder van de zuidelijke dwarsbeuk bereikt, die uitgaat op de eerste verdieping van de vieringtoren.

Erfgoedelementen en -kenmerken:

Vloeren/gewelven

- Houten spitstongewelf, met loopbrug;
- Het gewelf is niet geïsoleerd.

Muren

- Zuidgevel: onbepleisterd baksteenmetselwerk;
- Noordgevel (vieringtoren): gekantrechte witte natuursteen. Een gedeelte aan de westelijke zijde van deze muur bestaat uit baksteenmetselwerk en duidt vermoedelijk de locatie van de oorspronkelijke traptoren aan.

Vensteropeningen

- Lichtspleet in de zuidelijke muur.

Plafond/dakconstructie

- De zolder van de noordelijke dwarsbeuk is overkapt met eikenhouten dakstructuur, bestaande uit twee gordingen en een nokbalk die van gevel naar gevel lopen. Op deze gordingen liggen kepers, met schalieberd (vermoedelijk 19de-eeuws of ouder);
- Het gewelf is opgehangen aan de dakconstructie door middel van horizontale balken, die op de gordingen rusten. Deze balken zijn recuperatiemateriaal (nagels, verschillende lengtes), hetgeen doet vermoeden dat de dakconstructie in 1899 werd aangepast, maar niet volledig vernieuwd.

Fig. 128 - De zolder van de zuidelijke dwarsbeuk, gezien vanuit de vieringtoren.

Fig. 129 - Het baksteenmetselwerk aan de zuidzijde van de vieringtoren verwijst mogelijk naar de vroegere locatie van de traptoren.

Fig. 130 - Zicht op de dakconstructie en de bovenzijde van het spitstongewelf.

ZOLDER MIDDENBEUK

De zolder van de middenbeuk wordt bereikt via het eerste niveau van de vieringtoren (zie verder). Een losse metalen ladder geeft toegang tot een doorgang in de westelijke torenwand. Door het ontbreken van een loopbrug en de vorm van het gewelf is de zolder niet vlot toegankelijk.

Erfgoedelementen en -kenmerken:

Vloeren/gewelven

- Bovenzijde van de houten spitsstongewelven.

Muren

- Westelijke muur: niet veilig bereikbaar(ontbreken van loopbrug). Vermoedelijk baksteenmetselwerk;
- Oostelijke muur: niet veilig bereikbaar(ontbreken van loopbrug). Vermoedelijk gekantrechte witte natuursteen.

Vensteropeningen

- Lichtspleet in de westgevel van de middenbeuk.

Plafond/dakconstructie

- De zolder van de middenbeuk is overkapt met een houten dakstructuur, grotendeels vernieuwd tijdens de helft van de 20ste eeuw. De spanten bestaan uit gekruiste schoren. Op deze spanten rusten de gordingen. Op de gordingen liggen kepers, met schalieberd;

Fig. 131 - De grotendeels vernieuwde dakconstructie van de middenbeuk.

ZOLDER NOORDELIJKE DWARSBEUK

De zolder van het koor wordt bereikt via het eerste niveau van de vieringtoren (zie verder). Een losse kleine houten ladder geeft toegang tot een doorgang in de noordelijke torenwand. Door het ontbreken van een loopbrug is de zolder niet vlot toegankelijk.

Erfgoelementen en -kenmerken:

Vloeren/gewelven

- Houten spitstongewelf van de noordelijke dwarsbeuk;
- Het gewelf is niet geïsoleerd.

Muren/pijlers

- Zuidelijke muur van de toren: baksteenmetselwerk;
- Noordelijke muur: baksteenmetselwerk.

Plafond/dakconstructie

- De zolder van de noordelijke dwarsbeuk is overkapt met een eikenhouten dakstructuur bestaande uit vier getelmerkte gestapelde schaargebinten met flieringen. Op de flieringen liggen kepers, met schalieberd. De dakconstructie is vervaardigd met pen- en gatverbindingen. Dit is de oudst bewaarde dakconstructie van de Sint-Martinuskerk. Een exacte datering is niet gekend, maar de constructie kan teruggaan tot 17de eeuw of zelfs ouder;
- Onder de trek balk zijn de ribben te zien van een ouder houten tongewelf.

Fig. 132 - De dakconstructie boven de noordelijke dwarsbeuk.

Fig. 133 - De ribben van een ouder houten tongewelf zijn bewaard in de zolder van de noordelijke dwarsbeuk.

ZOLDER KOOR

De zolder van het koor wordt bereikt via het eerste niveau van de vieringtoren (zie verder). Een losse kleine houten ladder geeft toegang tot een doorgang in de oostelijke torenwand. Door het ontbreken van een loopbrug en de vorm van het gewelf is de zolder niet vlot toegankelijk.

Erfgoedelementen en -kenmerken:

Vloeren/gewelven

- Bakstenen kruisgewelf van het koor.

Muren/pijlers

- Westelijke muur van de toren, opgetrokken in baksteenmetselwerk;
- Oostelijke muur van het koor: baksteenmetselwerk (volledig heropgebouwd tijdens de restauratie van 1978-1986).

Plafond/dakconstructie

- De zolder van het koor is overkapt met een eikenhouten dakstructuur, vernieuwd na de brand van 1974 tijdens de restauratie van 1978-1986.
- De drie spanten hebben een eenvoudige driehoekige opbouw met een nokstijl. Het spant wordt onderaan samen gehouden door een metalen trekker die door het bakstenen gewelf gaat. Op deze spanten rusten de gordingen. Op de gordingen liggen kepers, met schalieberd;

Fig. 134 - De zolder van het koor.

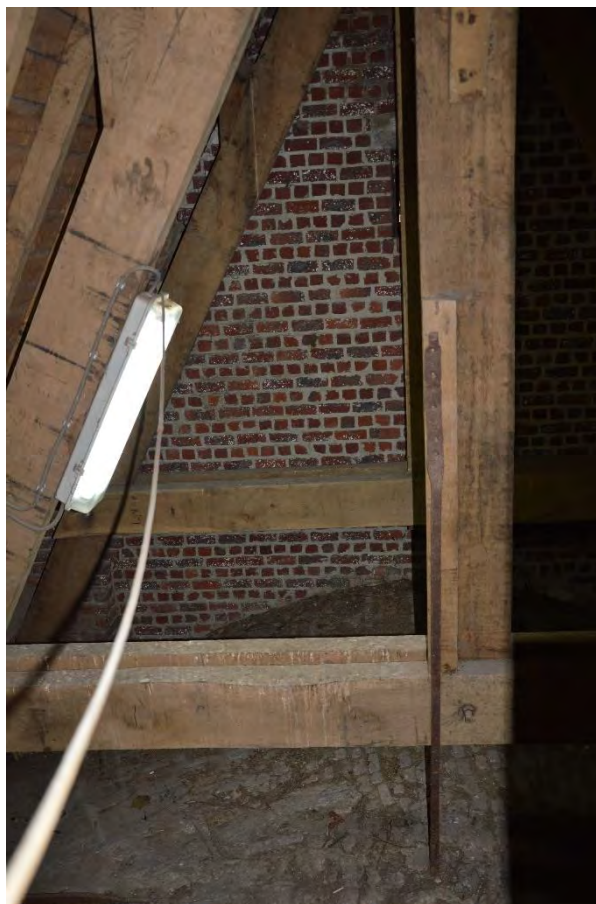

Fig. 135 - De zolder van het koor.

Fig. 136 - Zicht op het gewelf van het koor.

Vieringtoren

De vieringtoren bestaat uit drie niveaus:

Niveau 0: Het gelijkvloers niveau in de kerk (viering), zie bespreking interieur;

Niveau +1: De hoge torenschacht met toegang tot de zolders van het koor, de dwarsbeuken en de middenbeuk;

Niveau +2: Het platform voor de luidklokken;

Niveau +3: Dakconstructie torenspits.

VIERINGTOREN, NIVEAU +1

Het eerste niveau van de vieringtoren is een hoge open ruimte, met bovenaan een eikenhouten platform, waarboven zich de klokkenstoel (draagstructuur voor de luidklokken) bevindt. De ruimte is toegankelijk via de zolder van de zuidelijke dwarsbeuk.

De volgende verdieping wordt bereikt via twee hoge metalen ladders.³⁹

Erfgoedelementen en -kenmerken:

Vloeren/gewelven

- Vernieuwde tegelvloer (1978-1986), op het kruisribgewelf van de viering.

Muren/pijlers

- De muren van de achtzijdige toren zijn opgetrokken in onbepleisterd baksteenmetselwerk, aan vier zijden voorzien van gevelbrede ontlastingsbogen;
- Aan de westzijde is een zone in onregelmatige Doornikse steen bewaard (zie hoofdstuk 2, bouwhistoriek vieringtoren);
- In de bovenhoeken zijn ontlastingsbogen, die de overgang maken van de vierzijdige torenschacht naar de achtzijdige bekroning;
- Langs de buitenmuren zijn houten trekbalen op witte natuurstenen consoles voorzien, die later bijkomend werden verstevigd door metalen trekkers;
- De torenschacht is bijkomend verstevigd door twee ringbalen van gewapend beton (1978-1986).
- Aan de vier zijden zijn getoogde openingen in de metselwerk waarlangs de aanpalende zolders bereikt worden;
- Aan de westzijde is een dichtgemaakte getoogde doorgang die voor de heropbouw van het schip toegang gaf tot de zolder van de middenbeuk;
- De muren bevatten balkengaten die verwijzen naar de verdwenen tussenniveaus.

Plafond/dakconstructie

- Imposante eikenhouten tussenniveau (1978-1986), bestaande uit twee zolderbalen, zwaar gedimensioneerde kinderbalken en een plankenvloer.

³⁹ Doordat de ladders los zijn en niet voorzien van een valbeveiliging werden de torenniveaus + 2 en +3 niet bezocht. Er werden foto's aangeleverd door de kerkfabriek, met dank aan dhr. Andre De Bock (secretaris kerkfabriek Vurste).

Fig. 137 - Torenniveau +1, zicht op de doorgang naar de noordelijke dwarsbeuk (midden) en het koor (rechts).

Fig. 138 - De binnenzijde van de torenschacht, met de houten balken, de betonnen ringbalken en de ontlastingsbogen in de hoeken.

Fig. 139 - Het tussenniveau (niveau +2).

Fig. 140 - Metselwerk in onregelmatige blokken Doornikse steen, aan de westzijde van de toren; de vroegere toegang tot de zolder van de middenbeuk.

VIERINGTOREN, NIVEAU +2

Het tweede niveau van de vieringtoren is het platform voor de luidklokken.

Erfgoedelementen en -kenmerken:

Vloeren/gewelven

- Houten balkenlaag (zie niveau +1).

Muren/pijlers

- De muren van de achzijdige toren zijn opgetrokken in baksteenmetselwerk.

Plafond/dakconstructie

- Stervormige balkenlaag met daarboven een plankenvloer. Deze constructie vormt de basis van de dakconstructie van de torenspits (niveau +3). De moerbalken worden ondersteund door acht korbelen in de hoeken, steunend op consoles van blauwe hardsteen en verankerd in de gevel.

Buitenschrijnwerk

- Acht spitsboogvormige galmgaten onder bakstenen rollaag, met houten galmborden.

Twee bronzen luidklokken

- De bronzen klokken zijn opgehangen in hun oorspronkelijke getelmerkte eikenhouten klokkenstoel. Deze draagt de inscriptie: "DOOR MY GEMAECKT PIETER DE BODT WAEGE MAECKER TOT SOTTEGHEM 1770".
- Grote klok:
 - o Naam en klokkengieter onbekend.
 - o De huidige klok werd hergoten in 1770, ter plekke aan de voet van de toren. De oorspronkelijke ouderdom en herkomst zijn onbekend.
 - o Gewicht: circa 600 kg.
 - o Diameter 98 cm.
 - o Toon: 'la'.
- Kleine klok:
 - o Naam: Sint-Martinus
 - o Klokkengieter Michiels Jr. (Marcel) uit Doornik
 - o Gegoten in 1947, gedoopt in 1948.
 - o Gewicht: 396 kg.
 - o Diameter 82 cm.
 - o Toon 'do'.
 - o Het opschrift vermeldt de graaf en gravin Goethals als peter en meter, de Z.E.H. Petrus Vossaert en burgemeester Louis Van Durme.
 - o Aan de andere zijde staat het opschrift H. Martinus B.V.O. en een rond medaillon met afbeelding van de buste van de H. Martinus.
- Beide klokken luiden in een melodisch mineur akkoord. Voor bijkomende informatie omtrent de luidklokken, zie historische nota, hoofdstuk 2.3.

Fig. 141 - Het torenniveau +2, overzichtsfoto.

Fig. 142 - De twee luidklokken in hun eikenhouten klokkenstoel.

Fig. 143 - De basis van de dakconstructie van de torenspits.

Fig. 144 - Het plafond van niveau +2.

Fig. 145 - De kleine klok, Sint-Martinus, gegoten in 1947.

Fig. 146 - Detail van de kleine klok, met voorstelling van de H. Martinus.

Fig. 147 - Detail van de kleine klok.

Fig. 148 - Inscriptie in de klokkenstoel.

Fig. 149 - De grote klok, hergoten in 1770.

Fig. 150 - Detail van de grote klok.

VIERINGTOREN, NIVEAU +3

Met het derde niveau van de vieringtoren wordt de volledige dakconstructie van de torenspits bedoeld, die op zich is opgedeeld in meerdere tussenniveaus (zonder plankenvloeren).

Houten ladders leiden naar de volgende tussenniveaus, zonder leuning.

Erfgoedelementen en -kenmerken:

Vloeren/gewelven

- Houten plankenvloer (zie niveau +2).

Plafond/dakconstructie

- De dakconstructie van het tentvormige torendak bestaat uit een eikenhouten constructie, met gekruiste windschoren en dicht op elkaar geplaatste kepers met schalieberd. Deze kepers zijn op regelmatige afstand verbonden met een centrale balkenconstructie rondom een verticale middenstijl.

Buitenschrijnwerk

- Twee inspectieluiken aan de oostzijde (zie exterieur).

Binnenschrijnwerk

- Houten ladders zonder leuning

Fig. 151 - Interieur van de torenspits.

3.3 Diagnose huidige toestand

Dit onderdeel bevat een diagnose van de huidige toestand, waarin een overzicht wordt gegeven van de belangrijkste schadebeelden aan het exterieur en interieur van het kerkgebouw. Deze diagnose heeft als doel om een beeld te krijgen van de algemene huidige toestand en richting te geven aan de beheersmaatregelen, zowel restauratief als wat betreft het dagelijks beheer. Onderstaand overzicht is niet exhaustief en spreekt zich niet uit wat betreft stabiliteitsproblemen en verborgen gebreken. De diagnose is gebaseerd op eigen vaststellingen, in combinatie met informatie uit verschillende inspecties door Monumentenwacht Oost-Vlaanderen en informatie verkregen van de Kerkfabriek.⁴⁰

In hoofdstuk 6 (beheersmaatregelen) wordt dieper in gegaan op de maatregelen en acties die wenselijk zijn om deze schade aan te pakken.

3.3.1 Diagnose exterieur

De gevels werden recent gerestaureerd en bevinden zich bijgevolg in goede toestand. De bedaking en dakstructuur van de middenbeuk werd recent gerestaureerd en verkeert in goede staat. De overige bedaking en dakstructuur verkeren in een slechtere staat en dienen aangepakt te worden.

De schadebeelden aan het exterieur zijn divers en omvatten:

- Daken:
 - o De leien dakbekleding is vervuild. Op meerdere plaatsen is mos- en plantengroei waarneembaar;
 - o Plaatselijk zijn uitgevallen en gebarsten leien vastgesteld. Daarnaast is op de torenspits ter hoogte van de zuidwestelijke zijde het dakbeschot zichtbaar;
 - o Op de boeiplanken is veelal afbladderende verf aanwezig waardoor het hout onbedekt is en sneller verweert;
 - o Losgekomen loketten en loden aansluitingen;
 - o Het voegwerk tussen de natuursteen en daken, en de nokpannen is veelal uitgespoeld;
 - o Op de oude daken ontbreken genormeerde ladder- en klimhaken;
 - o Meerdere soldeernaden in de dakgoten zijn gescheurd met mogelijke lekken als gevolg. Daarnaast zijn de zinken goten sterk verweerd en dienen deze vervangen te worden.⁴¹
- Gevels: het gevelparament is ter hoogte van de plint, de afzaten en op de toren sterk vervuild. Het voegwerk tussen de natuurstenen is bijwijlen weggespoeld. Dit leidt tot mosgroei;
- Schrijnwerk: het schilderwerk van het houten buitenschrijnwerk verkeert in slechte staat. Lokaal is afbladderende verf waarneembaar waardoor het hout onbedekt is en vandaar sneller verweert;

⁴⁰ Bouwkundige inspectie Monumentenwacht, Sint-Martinuskerk (Gentweg 3, 9890 Vurste), 40060/2017/B en 40091/2021/B en interieur-inspectie 40091/2022/I.

⁴¹ Bouwkundige inspectie Monumentenwacht, Sint-Martinuskerk (Gentweg 3, 9890 Vurste), 40091/2021/B.

- IJzerwerk: het ijzerwerk - met name het traliewerk, ijzeren bekroningen en de stampijpen – vertonen veelal roestvorming;
- Omliggende pad: het bakstenen pad dat rondom de kerk verkeert in goede staat.

Fig. 152 – Dak van de noordelijke dwarsbeuk: mosgroei, enkele weggevallen leien, een losgekomen loodloket bij de aansluiting op de torenwand, verweerd schilderwerk van de boeiplank,...

Fig. 153 – Afbladderende verf op de boeiplank.

Fig. 154 – Losgekomen loketten aan de verbinding van het dak van de zuidelijke dwarsbeuk met de toren.

Fig. 155 – Weggefallen voegmortel onder de nokpannen.

Fig. 156 – Verweerde natuurstenen plint.

Fig. 157 – Vervuilde afzaten.

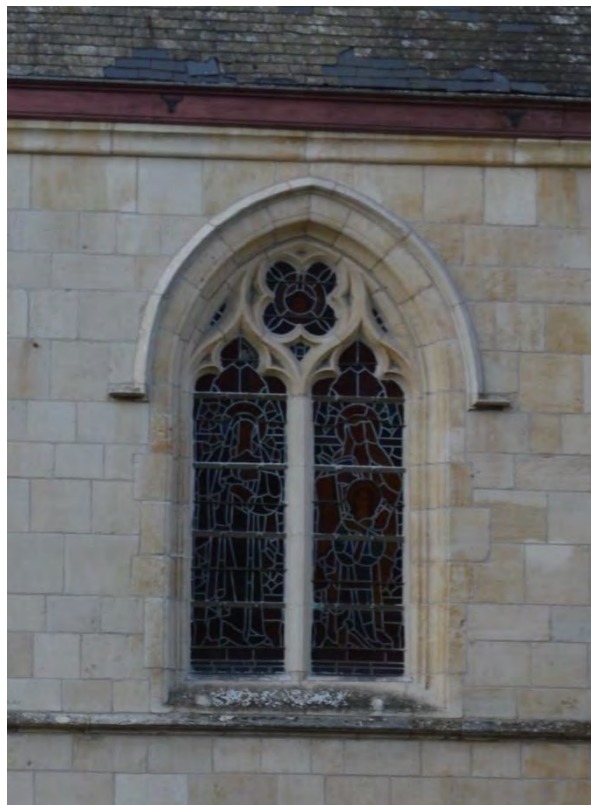

Fig. 158 – Vervuilde afzaten.

Fig. 159 – Verweerd houten buitenschrijnwerk.

Fig. 160 – Verroeste stampijp.

3.3.2 Diagnose interieur

Hoewel het interieur met zorg wordt onderhouden, vertonen zich verschillende schadebeelden die niet verholpen kunnen worden door regulier onderhoud en een meer ingrijpende aanpak vereisen. Hieronder worden de belangrijkste schadebeelden geduid:

Schade door houtborende insecten

Er is een grote hoeveelheid actieve aantasting door de kleine klopkever (houtworm) vastgesteld in het kerkinterieur. De aantasting situeert zich voornamelijk op het houten meubilair in de kerk en op de houten dakstructuur in de toren.

Daaropvolgend dient vermeld te worden dat de zichtbare uitvliegopeningen niet per se wijzen op een actieve aantasting. Op het houten kerkmeubilair zijn veelal oude aantastingen zichtbaar. Om dit correct vast te stellen is een periodieke opvolging nodig.

Schade aan nagelvast meubilair

Het betreft onder meer de biechtstoelen, de communiebanken, de preekstoel, de broederschapsluist en onderdelen van de altaren.

De schadebeelden aan houten interieurelementen zijn zeer divers. Behalve de reeds vermelde insecten- en mogelijke zwamaantasting, als gevolg van vochtinfiltratie, zijn er tal van kleinere fysieke gebreken. Het betreft onder meer: ontbrekende (ornamentele) onderdelen; onstabiele structuur (door vermolming en insectenaantasting); verkleuring; vervuild en verdonkerend pakket van diverse afwerkings- en glanslagen.

De (natuur)stenen interieurelementen, zoals wijwatervaten, verkeren over het algemeen in goede toestand.

Schade aan het orgel

Het orgel heeft nood aan een algemene onderhoudsbeurt. Deze dient jaarlijks herhaald te worden. Tienjaarlijks wordt geadviseerd een grondig onderhoud te voorzien.

Schade aan metalen interieurelementen

Het betreft metalen interieurelementen zoals de godslamp, de kandelaars, etc. en het hang- en sluitwerk van allerhande deuren, luiken, etc. De schade aan de meubelstukken is, op basis van visuele inspectie, beperkt tot corrosie en schade als gevolg van slecht aangebrachte vernislagen of verkeerde reinigingsmiddelen.

Vervuilde en beschadigde afwerkingslagen kerkinterieur

Op meerdere plaatsen in het kerkinterieur vertonen de afwerkingslagen van muren en polychrome beelden beschadigingen, zowel aan het pleisterwerk als de beschildering.

Het pleisterwerk is lokaal verdwenen of vertoont vochtkringen ten gevolge van waterinfiltratie, dit manifesteert zich grotendeels in de sacristie. Verder werd op meerdere plaatsen zoutuitbloeiing vastgesteld.

De afwerkingslaag van de beelden zijn beschadigd met onder meer opstuwingen, lacunes, stootschade en slordig aangebrachte retouches.

Het kerkinterieur is over het algemeen vervuild en toe aan vernieuwing.

Schade aan vloeren

- De vloertegels in het gebouw vertonen een witte waas. Dit omwille van het vochtige klimaat in de kerk;
- De kerkvloer bevat enkele tegels die gebarsten zijn en/of waar mechanische schade op zichtbaar is. Daarnaast zijn lokaal delen verzakt;

Schade door slecht binnenklimaat:

- De reeds vermelde schade op de vloeren, de vermolming van hout en bijhorende aantasting door houtborende insecten, zijn het gevolg van een slecht binnenklimaat en/of door rechtstreeks contact van de elementen met vochtige oppervlakten (in het geval van de vloeren staat deze wellicht in contact met een vochtige ondergrond (zavelbed) en de buitenmuren).
- De muren werden in het verleden geïnjecteerd tegen opstijgend vocht. De injecties zijn tot op heden duidelijk zichtbaar.

Schade in de zolders, traptoren en klokkentoren:

- De houten dakstructuur is boven de middenbeuk recent vernieuwd en verkeert in goede staat. Zoals hoger vermeld verkeren de oudere dakstructuren in een slechtere staat;
- Op het torenniveau zijn duidelijk sporen van vocht zichtbaar, wellicht is dit te wijten aan de slechte bedaking;
- De vogelwering is op enkele plaatsen beschadigd met als gevolg dat de vogels zich in de toren kunnen nestelen;

Fig. 161 – Aangetast houten meubilair.

Fig. 162 – Gebroken lijst sacristiekast.

Fig. 163 – Afbladderende verflaag beeld.

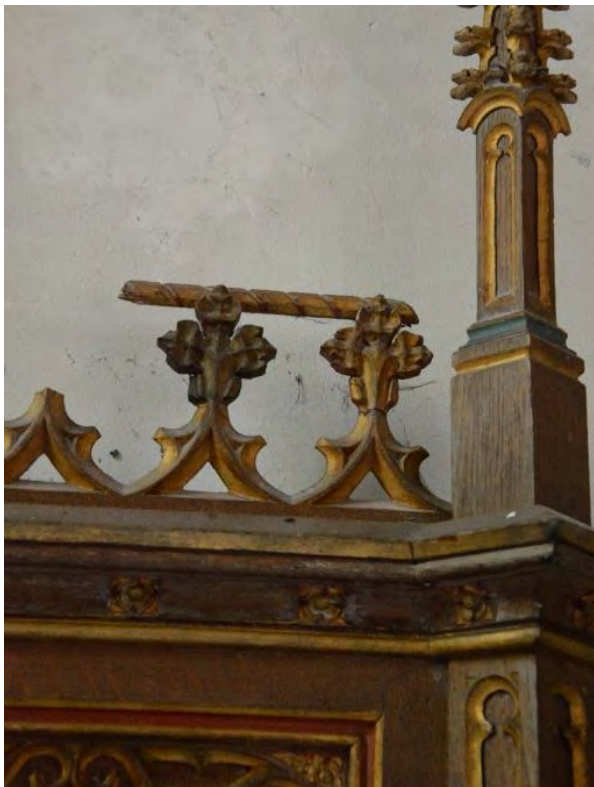

Fig. 164 – Ontbrekende ornamenten van een zijaltaar.

Fig. 165 – Verweerde decoratie op een zijaltaar.

Fig. 166 – Verdwenen verlaag op hoofdaltaar en gebroken natuurstenen trede.

Fig. 167 – Corrosie van een messing altaarkruis.

Fig. 168 – Vochtschade op het plafond in de sacristie.

Fig. 169 – Vochtschade door waterinfiltratie op het tongewelf in het kerkinterieur (oorzaak reeds hersteld).

Fig. 170 – Gebarsten en verkleurde tegels.

Fig. 171 – Beschadiging tegelvloer in kerk.

Fig. 172 – Injecties in de muren tegen opstijgend vocht.

Fig. 173 – Vochtschade op een rib in de toren. (foto: Monumentenwacht, 2021)

Fig. 174 – Aantasting op de trap in de zolder.

Fig. 175 – Beschadigde vogelwering op de toren.

Fig. 176 – Vochtschade in toren, t.h.v. de afzaten.

4. Waardebepaling

4.1. Bescherming als monument

De Sint-Martinuskerk te Vurste is beschermd als **monument** bij besluit van 24 januari 1944, omwille van het algemeen belang gevormd door de “*artistieke, oudheidkundige en historische waarde*”.⁴²

In de huidige waarderingsmethodologie vertalen deze erfgoedwaarden zich naar de:

- **artistieke waarde;**
- **archeologische waarde** (in casu oudheidkundige waarde);
- **historische waarde.**

Het kerkhof maakt geen deel uit van de bescherming als monument.

Het aanpalende domein Borgwal is beschermd als monument en als dorpsgezicht.

De Sint-Martinuskerk met kerkhof is vastgesteld als **bouwkundig erfgoed** op de inventaris van het Onroerend Erfgoed, op 14 september 2009.⁴³

⁴² Besluit secretaris-generaal, 24 januari 1944, <https://besluiten.onroenderfgoed.be/besluiten/107>, geraadpleegd op 18 oktober 2021.

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED, Beschermd monument: *Parochiekerk Sint-Martinus* [Online] <https://inventaris.onroenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/8391>, geraadpleegd op 18 oktober 2021.

⁴³ AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED, Vastgesteld bouwkundig erfgoed: *Parochiekerk Sint-Martinus* [Online]: <https://inventaris.onroenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/85753>, geraadpleegd op 18 oktober 2021.

4.2. Waardebepaling beheersplan

4.2.1. Artistieke waarde

Een onroerend goed heeft artistieke waarde als het getuigt van het kunstzinnige streven van de mens in het verleden.

De Sint-Martinuskerk van Vurste ontleent zijn artistieke erfgoedwaarde in de eerste plaats aan de verzorgde neogotische architectuur van het kerkgebouw, eind 19de eeuw ontworpen door provinciaal architect Herni Vaerwyck (1850-1919). De in neogotische stijl heropgebouwde delen (schip, zuidelijke dwarsbeuk, traptoren en hoogste geleding van de vieringtoren) zoeken aansluiting met de nog resterende gotische delen van de kerk (torenbasis, noordelijke dwarsbeuk en koor). Het bouwproject had als doel om de kerk te vergroten én om ze te restaureren. Volgens de destijds gangbare restauratievisie werd het gebouw op een historiserende wijze gerestaureerd. Het streven naar stijleenheid resulteerde in een harmonie tussen de oude en nieuwe delen van het kerkgebouw. Bouwsporen werden weggerestaureerd.

Opmerkelijk is dat Vaerwyck geen typische neogotische vormtaal hanteerde. Voor het exterieur koos hij ervoor om de hooggotische bouwphase van de vieringtoren in Balegemse steen als referentie te nemen voor de restauratie van de volledige kerk, én voor de herop te bouwen delen. Dit uit zich in witte natuursteen als materiaalgebruik, en stijlelementen die verwijzen naar de hooggotiek of zelfs de Brabantse gotiek zoals maaswerk met visblaasmotief, hogels met kruisbloem, etc.

Aan het interieur werd eveneens geen zuivere aankleding in de typische Sint-Lucas-neogotiek toegepast, maar een meer speelse variant. Het veelvuldig gebruik van de tudorboogvorm is bijvoorbeeld een eerder atypisch gegeven. Deze komt terug in de overwelling van de zijbeuken, in het houtsnijwerk van het portaal, de preekstoel, enz. De vormgeving van de koorbanken en de communiebank is eveneens niet klassiek neogotisch, maar een vrij speelse interpretatie. Ook de combinatie van het grote tongewelf van de middenbeuk, het tudorboogvormige gewelf van de zijbeuken en de spitsbooggewelven van de dwarsbeuken en het koor zorgen voor een subtiële dynamiek. Maar vooral de polychrome interieurbeschildering, die vandaag verdwenen is maar minstens tot de jaren 1940 aanwezig was, verleende het kerkinterieur een eerder atypisch uitzicht (zie hoofdstuk 2). De altaren, biechtstoelen, preekstoel en portaal met doksaal en orgel zijn anderzijds wel eerder klassiek opgevat.

De artistieke waarde van het kerkgebouw zit eveneens vevat in de vele voorbeelden van toegepaste kunst in het kerkinterieur, waaronder het kwalitatieve houtsnijwerk van de altaren, preekstoel, biechtstoelen en het portaal. Maar ook de 19de-eeuwse gebrandschilderde glas-in-loodramen van het koor en de 20ste-eeuwse ramen in de westgevel en in de dwarsbeuken dragen bij tot deze artistieke erfgoedwaarde.

4.2.3. Archeologische waarde (in casu oudheidkundige waarde)

Een onroerend goed heeft archeologische waarde als het betekenisvol kan bijdragen tot de reconstructie van de bestaansgeschiedenis van de mensheid en haar relatie tot de omgeving door de daar aanwezige overblijfselen, voorwerpen of sporen van de mens en zijn omgeving te behouden of ze met archeologische en natuurwetenschappelijke methoden te onderzoeken.

De kerk van Vurste heeft een lange bouwgeschiedenis. Hoewel een groot deel van het gebouw heropgebouwd werd eind 19de eeuw, bewaart het nog elementen van verschillende voorgaande bouwfases (meer details, zie hoofdstuk 2). Het koor en de vierzijdige basis van de vieringtoren (tot en met het kruisgewelf) zijn opgebouwd uit onregelmatige blokken Doornikse steen. Samen vormen ze een fysieke getuige van de vroeggotische bouwfase uit de 13de eeuw. Het bovenliggende metselwerk van de vierkante toren bestaat aan de binnenzijde uit baksteenmetselwerk met aan de buitenzijde een gevelparement in gekantrechte blokken Balegemse steen. Dit betreft het gedeelte vanaf het gewelf tot en met de overgang naar de achzijdige torenspits. Dit gedeelte van de torenromp, evenals de volledige noordelijke dwarsbeuk, dateren vermoedelijk uit de 15de eeuw en vertegenwoordigen de (laat)gotische bouwfase van de kerk. De noordelijke dwarsbeuk bewaart bovendien zijn historische houten dakconstructie, die zich in de gevel aftekent in eenvoudige muurankers. Het betreft de enige historische dakconstructie van de kerk, die ouder is dan 1900, en bewaart sporen van een ouder houten tongewelf dat vroeger zichtbaar was vanuit deze noordelijke dwarsbeuk. Deze dakconstructie werd nog nooit wetenschappelijk onderzocht en kan ongetwijfeld bijdragen tot een beter begrip van de bouwgeschiedenis van de kerk.

Iconografische bronnen tonen aan dat de onmiddellijke omgeving van de kerk steeds als begraafplaats werd gebruikt. Tot op heden gebeurde er geen archeologisch onderzoek op de site. Het is niet duidelijk of er archeologisch onderzoek gebeurde tijdens de plaatsing van de kanalen voor de verwarming in de kerkvloer. Aangezien de bouwgeschiedenis van de kerk minstens opklimt tot de 13de eeuw en de site al eeuwenlang als parochiekerk in gebruik is, zijn er in de ondergrond naar alle waarschijnlijkheid sporen van vorige bouwfases en menselijke begravingen te verwachten.

Er is weinig geweten over de vroegste ontstaansgeschiedenis van de kerk en de morfologie van deze site. Iconografische bronnen (zie hoofdstuk 2) tonen aan dat de kerksite deels omgracht was. De oorsprong van deze aanleg en de relatie met de omringende dorpskern en het domein Borgwal zijn voer voor verder onderzoek. Het archeologisch potentieel op deze site is zeer groot en kan mogelijk meer duidelijkheid verschaffen wat betreft bouwgeschiedenis van deze kerk.

4.2.2. Historische waarde

Een onroerend goed heeft historische waarde als het getuigt van een (maatschappelijke) ontwikkeling, gebeurtenis, figuur, instelling of landgebruik uit het verleden van de mens.

De historische waarde van de kerk van Vurste is enerzijds toe te schrijven aan de lange bouwgeschiedenis, zoals reeds aangehaald. Het kerkgebouw draagt de sporen van eeuwenlang bouwen en verbouwen.

Bovenal vormde de Sint-Martinuskerk eeuwenlang het hart van de dorpsgemeenschap van Vurste. Alle belangrijke fasen in een mensenleven vonden er plaats. Het kerkgebouw is dan ook een belangrijke plek als geheugen van de lokale geschiedenis.

De historische erfgoedwaarde wordt echter ook bepaald door de zeer sterke historische band tussen de kerk en het domein Borgwal. Mogelijk is de ontstaansgeschiedenis van de kerk gelinkt aan het domein Borgwal, of omgekeerd. De oudste geschreven bronnen over de kerk dateren uit de late 15de eeuw, en van het domein Borgwal uit de 16de eeuw. Het patronaat van de kerk zou aan de benedictinessenabdij van Denain (Noord-Frankrijk) hebben toebehoord.⁴⁴ De ontstaansgeschiedenis van de kerk en het domein Borgwal én hun relatie werd tot op heden nog nooit onderzocht. Historische bronnen tonen in ieder geval aan dat de link tussen het domein en de kerk ver teruggaat. De grafelijke kapel aan de noordoostzijde van de kerk dateert slechts van circa 1900 maar op één van de historische plattegronden (zie hoofdstuk 2) is reeds een pad afgebeeld tussen het kasteel en de kerk. Deze toegang situeerde zich eveneens aan de noordoostzijde van de kerk, waar zich vandaag nog steeds een deur bevindt in de ommuring van het kasteeldomein. Ook vóór de restauratie van 1893-1897 traden de graven van domein Borgwal op als bouwheren en mecenas voor de kerk. In 1845 liet juffrouw Malfait-Baertsoen de kerk uitbreiden met een zuidelijke zijbeuk. Een jaarschrift in witte steen met chronogram "VLeUgel ClerLYk opgeboUWt door JoffroUW MaLfaltBaertsoen" bevond zich voorheen in de doopkapel.⁴⁵ Aangezien de kerk grotendeels herbouwd werd eind 19de eeuw zijn er weinig tastbare getuigen van deze link voor 1900. Vooral vanaf de late 19de eeuw hebben de katholieke graaf en gravin Goethals-Malfait van het domein Borgwal hun stempel achtergelaten op de kerk van Vurste. De graaf en gravin waren namelijk nauw betrokken bij de restauratie en uitbreidingscampagne van de kerk circa 1893-1897. Zoals reeds vermeld lieten ze aan de noordzijde van het koor de grafelijke kapel oprichten, van waaruit zij de mis konden bijwonen. Hun wapenschild prijkt bovendien op de preekstoel en het hoofdaltaar. Maar de meest bijzondere getuigen zijn de gebrandschilderde glas-in-loodramen van het koor. In het noordelijke en zuidelijk raam worden de heiligen "SANCTUS ISIDORUS" en "SANCTA JOSEPHINA" afgebeeld. Het gelaat van de twee heiligen is atypisch en bijzonder gedetailleerd uitgewerkt en toont vermoedelijk de portretten van de graaf en gravin op middelbare leeftijd. Het gaat om leden van de grafelijke familie Malfait, wiens wapenschild onderaan de glasramen is afgebeeld, met bijschrift "Benefacere" verwijzend naar de schenkers van de glasramen en naar hun rol als mecenas voor deze kerk. In het grote oostelijke venster boven het hoofdaltaar staan de heiligen "S. LUDOVICUS" en "SANCTA IORA" afgebeeld. Het gaat opnieuw vermoedelijk om de portretten van de graaf en gravin Goethals-Malfait, dit keer op een hogere leeftijd. De graaf en gravin, wiens wapenschilden bovenaan in het glasraam prijken, worden afgebeeld als een personificatie van een heiligen. De graftombe van de graaf en gravin bevindt zich op het kerkhof aan de zuidzijde van het koor. Hun rouwborden (Obiits) kregen een centrale plaats in het kerkinterieur, bovenaan de boog tussen de middenbeuk en de viering, waar zij zich nog steeds bevinden.

⁴⁴ AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED: *Parochiekerk Sint-Martinus met kerkhof* [online], <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/36173>, (geraadpleegd op 18 oktober 2021).

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED: *Kasteeldomein Borgwal* [online], <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/36181>, (geraadpleegd op 18 oktober 2021).

⁴⁵ DE POTTER F. & BROECKAERT J. (*op.cit.*), p. 10.

Fig. 177 – Het graf van de graaf en gravin Malfait-Goethals, ten zuiden van het koor.

Fig. 178 – Detailbeeld van de grafzerk, met wapenschilden van beide adellijke families.

Fig. 179 - Deur in de omwalling van het domein Borgwal, nabij de grafelijke kapel.

5. Visie op het toekomstig beheer

Het beheersplan behelst een toekomstgerichte langetermijnvisie (24 jaar) op het behoud en het beheer van de erfgoedwaarden van de Sint-Martinuskerk. Dit omvat het volledige kerkgebouw, met inbegrip van alle aanbouwen waaronder de grafelijke kapel, de sacristie en tegen de zijmuur ingemetselde gedenktekens. Het kerkhof maakt géén deel uit van dit beheersplan. Bij het kerkinterieur worden eveneens de cultuurgooederen begrepen (zie bijlage cultuurgooederen).

5.1. Huidige gebruik en toestand

5.1.1 Huidig gebruik en beheer

Sinds 2017 gaan er **geen erediensten** meer door in de Sint-Martinuskerk van Vurste en is de gemeente actief **op zoek naar een herbestemming** (zie hoofdstuk 5.2). Zolang er geen nieuwe bestemming is gevonden en voor zover dit combineerbaar is voor de pastoor, kunnen in deze kerk wel nog steeds uitvaarten, huwelijken en dopen plaatsvinden. De facto staat het gebouw sinds 2017 grotendeels leeg.

De zolders bieden plaats aan een **beschermde vleermuizenkolonie**. Als onderdeel van het Rodelandproject werd op 06.09.2021 een projectsubsidie toegekend voor het inrichten van de zolders van de kerk voor de kraamkolonie. De geplande werken omvatten het herstellen van nissen, het afsluiten van kabelgaten en optimaliseren van invliegopeningen. De projectsubsidie werd ingediend door Regionaal Landschap Vlaamse Ardennen in samenwerking met Vespertillio vzw en de Kerkfabriek Sint-Martinus.⁴⁶ De werkzaamheden moeten nog worden uitgevoerd.

De kerkfabriek blijft voorlopig instaan voor het beheer van het gebouw. Ondanks de nakende herbestemming doet zij dit met grote zorg. Het dagelijkse beheer gebeurt op ad hoc basis, volgens noodzaak. Dit omvat onder meer het regelmatig schoonmaken van het interieur. De toren en zolders kregen recent nog een schoonmaakbeurt nadat deze ruimtes waren vervuild door aanwezigheid van een steenmarter. De kerkfabriek staat eveneens in voor het reguliere onderhoud van de technische installaties. Dit omvat het periodieke nazicht en de keuring van de elektrische installatie, de verwarmingsinstallatie, de brandbeveiliging, de bliksemafleiding, etc.

Daarnaast voert zij regelmatige **inspecties en (beperkte) onderhoudswerken** uit aan het interieur en exterieur, om het gebouw in zo goed mogelijke toestand te houden. De dakgoten worden twee maal per jaar gereinigd (voorjaar en najaar). Monumentenwacht Oost-Vlaanderen komt elke 3 jaar langs voor een bouwkundige inspectie van het exterieur en de zolders. Zij kunnen inspecties uitvoeren op moeilijk bereikbare plaatsen, verlenen deskundig advies en doen kleine herstellingswerken om verdere gevolgschade te vermijden. Het gaat bijvoorbeeld om het terugplaatsen van enkele weggevalen leien of het tijdelijk afdichten van lekken in de dakgoten. Monumentenwacht voert ook

⁴⁶ S.N., *Projectsubsidie voor vleermuizen in de kerk van Vurste*, <http://www.rodeland.be/> (geraadpleegd 03/10/2022).

interieurinspecties uit, echter op minder regelmatige basis (elke 10 jaar). De laatste interieurinspectie dateert van januari 2022.

Momenteel gebeurt het onderhoud vooral op ad-hoc-basis. Gezien de onzekere toekomst is er geen allesomvattende onderhoudsplanning of lange termijnvisie op onderhoud- en restauratiewerken. Dit beheersplan wil een aanzet zijn om dit onderhoud en beheer te organiseren. Voor de opvolging van het beheersplan dient er namelijk een **onderhoudslogboek** te worden opgemaakt, waarin alle acties uit het beheersplan worden opgevolgd. Dit logboek wordt nadien ten gepaste tijde, afhankelijk van de situatie, gerapporteerd aan het agentschap Onroerend Erfgoed (meer info, zie hoofdstuk 7).

De verwarming wordt op een **basistemperatuur** (vorstvrij) gehouden. De lage temperatuur en het gebrek aan ventilatie, omwille van de leegstand, zorgen voor een hoge relatieve luchtvochtigheid. Koude lucht kan immers minder waterdamp bevatten dan warmere lucht. Er ontstaat condens op de koude oppervlakken, bijvoorbeeld de natuurstenen of metalen interieurelementen. Waar de natuursteen in contact komt met poreuze materialen zoals hout en plaaster, treedt de eerste schade op. Daarnaast zal de condens metalen onderdelen doen corroderen.

Ondanks het onderhoud is het kerkinterieur ook stoffig, zeker op de niet gebruikte of minder goed bereikbare plekken (binnenkant biechtstoelen, hogere delen van altaren, glas-in-loodramen, plafonds en lijstwerk, etc.). Stof is hygroscopisch en trekt dus vocht aan. Een vochtig binnenklimaat en vochtig hout vormt dan weer de ideale voedingsbodem voor ongedierte (zoals houtborende insecten) en schimmels. Door de hygroscopische eigenschappen van stof zullen metalen (erfgoed)elementen nog sneller corroderen. In de kerk van Vurste is een (matige) actieve aantasting door houtborende insecten aanwezig en in de sacristiekasten werd oppervlakteschimmel vastgesteld. De leegstand van het gebouw en de beperkte verwarming heeft dus ongetwijfeld een negatieve impact op het gebouw, aangezien het bepaalde schadebeelden doet versnellen. Dit wordt eveneens aangehaald in het interieurinspectierapport van Monumentenwacht, waarbij zij de risico's benadrukken van leegstand, het nalaten van onderhoud en te weinig ventilatie en verwarming.

5.1.2 Huidige technische installaties en voorzieningen

Het kerkgebouw beschikt over een **verwarmingssysteem op stookolie** met in de vloer ingewerkte ventilo-convectoren. De stookinstallatie bevindt zich onder de grafelijke kapel (ten noorden van het koor) en is alleen van buitenaf toegankelijk via een metalen luik. Vlakbij bevindt zich een bovengrondse stookolietank (2.250 liter). De rookafvoer van de stookinstallatie bevindt zich op de nok / puntgevel van het koor. Deze schoorsteen werd pas toegevoegd bij de heropbouw van de grafelijke kapel en de inrichting van de ondergrondse stookinstallatie begin jaren 1980;

De sacristie wordt verwarmd met een afzonderlijke **elektrische kachel** (Deze is niet brandveilig en wordt best niet meer gebruikt!).

De **elektrische installatie** dateert van 1983 en bevindt zich in een goede toestand. Het bedieningspaneel voor de verlichting van de kerk bevindt zich in de sacristie. Bij een eventuele herbestemming kunnen er wijzigingen noodzakelijk zijn aan deze installatie. De luidklokken worden elektrisch aangedreven. De kerk beschikt eveneens over een bliksemafleidingsinstallatie. De bedieningspanelen voor de elektrische installatie en de luidklokken bevinden zich in de sacristie.

De **sanitaire voorzieningen** zijn beperkt. Er is één toilet, geplaatst in een bergruimte aan de noordzijde van het portaal. Hier bevindt zich ook een waterkraan. In de sacristie bevindt zich eveneens een waterkraan en een uitgietskaf. Aan de westgevel is een waterkraan en aan de noordgevel van de sacristie bevindt zich een manueel te bedienen waterpomp. Verder zijn er geen sanitaire voorzieningen, een kitchenette, etc.

Er is geen permanente **branddetectie**. Er zijn wel enkele brandblustoestellen, verspreid over het interieur.

Fig. 180 – Bedieningspaneel van de verlichting in de kerk.

Fig. 181 - Toilet in de bergkamer ten zuiden van het portaal.

Fig. 182 - Bovengrondse stookolietank en achterliggend toegangsluik naar de stookruimte.

Fig. 183 - Elektrische kachel en uitgietskaf in de sacristie.

5.2. Op zoek naar een herbestemming voor de Sint-Martinuskerk

5.2.1 Kerkenbeleidsplan van 2017

De Sint-Martinuskerk heeft als parochiekerk van Vurste eeuwenlang haar oorspronkelijke functie vervuld. De kerk had een belangrijke plaats in het gemeenschapsleven van deze kleine woonkern. Sinds de 2de helft van de 20ste eeuw nam het kerkbezoek in Vlaanderen gestaag af. Veel steden, gemeentebesturen en kerkbesturen werden geconfronteerd met deze nieuwe realiteit en gingen actief op zoek naar een langetermijnvisie voor de vele parochiekerken. De conceptnota 'Een toekomst voor de Vlaamse Parochiekerk' van 24 juni 2011 van Geert Bourgeois, toenmalig Vlaams minister van Binnenlands Bestuur en Onroerend Erfgoed, legde de vinger op de wonde. In deze conceptnota werd de gemeentebesturen gevraagd om een langetermijnvisie te ontwikkelen over de toekomst van de parochiekerken, onder de vorm van een kerkenbeleidsplan. In 2013 werd een kerkenbeleidsplan een voorwaarde voor het verkrijgen van subsidies voor onderhouds- en restauratiewerken aan zowel beschermde als niet beschermde kerkgebouwen. Net als vele andere gemeenten ging de gemeente Gavere hiermee aan de slag. Er werd een openbaar onderzoek georganiseerd. Het kerkenbeleidsplan van Gavere werd finaal goedgekeurd op 25 juli 2017 door het Bisdom Gent en op 11 september 2017 door de gemeente Gavere. Dit visiedocument bevat een onderbouwde visie op het toekomstig gebruik en de toekomstige functie van de zes Rooms-Katholieke kerken op haar grondgebied:

De bisschoppelijke overheid en de kerkfabrieken hebben in onderling overleg besloten tot het openhouden van 3 kerken voor de eredienst nl. Sint-Amandus Gavere als centrumkerk, Sint-Martinus Asper en in de voorlopigheid ook Sint-Petrus Dikkelvenne. De kerken van Baaigem Sint-Bavo, Semmerzake Sint-Pietersbanden en Vurste Sint-Martinus komen voor herbestemming in aanmerking. Zolang er geen herbestemming is gevonden kunnen in deze kerken nog uitvaarten, huwelijken en dopen plaatsvinden, voor zover dit binnen de mogelijkheden ligt van de pastoor.⁴⁷

⁴⁷ Kerkenbeleidsplan gemeente Gavere, 11/09/2017.

Deel-gemeente	Kerk	Korte termijn (2017-2020)		Middellange termijn (2020-2025)		Lange termijn (2025-2030)
Gavere	Sint – Amandus	Gebruik eredienst met valorisatie		Gebruik eredienst met valorisatie, afhankelijk van resultaten evaluatie		Gebruik eredienst met valorisatie, afhankelijk van resultaten evaluatie
Asper	Sint – Martinus	Gebruik eredienst met valorisatie		Gebruik eredienst met valorisatie, afhankelijk van resultaten evaluatie		Functie afhankelijk van resultaten evaluatie/ participatietraject
Baaijem	Sint – Bavo	Neven-/herbestemming afhankelijk van resultaten participatietraject en/of concrete opportuniteiten	E V A L	Neven-/herbestemming afhankelijk van resultaten participatietraject en/of concrete opportuniteiten	E V A L	Neven-/herbestemming afhankelijk van resultaten participatietraject en/of concrete opportuniteiten
Dikkelvenne	Sint – Petrus	Gebruik eredienst met valorisatie	U A T	Functie afhankelijk van resultaten evaluatie/ participatietraject	U A T	Functie afhankelijk van resultaten evaluatie/ participatietraject
Semmerzake	Sint – Pietersbanden	Neven-/herbestemming afhankelijk van resultaten participatietraject en/of concrete opportuniteiten	I E	Neven-/herbestemming afhankelijk van resultaten participatietraject en/of concrete opportuniteiten	I E	Neven-/herbestemming afhankelijk van resultaten participatietraject en/of concrete opportuniteiten
Vurste	Sint – Martinus	Neven-/herbestemming afhankelijk van resultaten participatietraject en/of concrete opportuniteiten		Neven-/herbestemming afhankelijk van resultaten participatietraject en/of concrete opportuniteiten		Neven-/herbestemming afhankelijk van resultaten participatietraject en/of concrete opportuniteiten

Fig. 184 - Schematische voorstelling van de langetermijnvisie uit het kerkenbeleidsplan van Gavere (2017).

Er wordt een onderscheid gemaakt tussen de korte termijn (2017-2020), de middellange termijn (2020-2025) en de lange termijn (2025-2030). De toekomstige functie en het eventuele gebruik voor de eredienst wordt bepaald op basis van een tussentijdse evaluatie.

Voor de kerken van Baaijem, Semmerzake en **Vurste** werd er in 2017 beslist om geen erediensten meer te laten doorgaan. Deze kerken komen in aanmerking voor een neven- of herbestemming. De gemeente is actief op zoek naar een geschikte bestemming. Zij doet dat met een open blik, waarbij alle voorstellen in overweging genomen worden. Niet alleen inhoudelijk, maar ook wat betreft het toekomstige eigendomsstructuur stelt de gemeente zich flexibel op. De gemeente is zich uitermate bewust van de erfgoedwaarde van deze parochiekerken en het (historische én hedendaagse) belang van deze gebouwen voor de omringende dorpsgemeenschappen. Een geïnteresseerde partij moet daarom een duidelijk uitgewerkte visie en een financiële haalbaarheidsstudie kunnen voorleggen. Een herbestemming die, al dan niet gedeeltelijk, ten dienste staat van de lokale gemeenschap geniet de voorkeur.

In de Sint-Martinuskerk van Vurste gaat sinds februari 2017 geen eredienst meer door. Zolang er geen nieuwe bestemming is gevonden en voor zover dit combineerbaar is voor de pastoor, kunnen in deze kerk nog uitvaarten, huwelijken en dopen plaatsvinden.

5.2.2 Kerkenbeleidsplan - Addendum van 2020

Het kerkenbeleidsplan van 2017 werd geëvalueerd in 2020, zoals voorzien in bovenstaand schema. Het addendum bevindt zich in bijlage van dit beheersplan.

Net zoals in 2017 werd er een openbaar onderzoek georganiseerd waarbij de actualisatie van het kerkenbeleidsplan ter inzage werd gelegd voor de bevolking, met als conclusie:

- De visie in het kerkenbeleidsplan wordt niet in vraag gesteld.
- De openbare onderzoeken leverden aanbevelingen op voor de toekomstige neven- en/of herbestemming van de kerkgebouwen, voornamelijk van (socio-)culturele aard. Deze aanbevelingen kunnen meegenomen worden bij de verdere concretisering van de visie.

Het gebruik van de kerkgebouwen ten opzichte van 2017 werd geëvalueerd. Voor de kerken van Baaigem, Dikkelvenne, Semmerzake en **Vurste**, die sinds 2017 gesloten zijn voor de eredienst, bleef de situatie ongewijzigd.

De visie van het kerkenbeleidsplan werd geactualiseerd en nader omschreven:

De visie op korte termijn (2020-2025) voor de kerken van Baaigem, Dikkelvenne, Semmerzake en **Vurste** bestaat erin te zoeken naar een gepaste herbestemming. Belangrijk hierbij is om voldoende tijd te nemen en kansen te geven aan eventuele opportuniteiten. De kerken van Gavere en Asper blijven voorlopig behouden voor de eredienst.

In tegenstelling tot het kerkenbeleidsplan van 2017 wordt in het addendum niet meer gesproken over neven- of herbestemmingen, maar alleen herbestemmingen.

De visie op middellange termijn (2025-2030) en lange termijn (2030-2035) is sterk afhankelijk van de beslissingen op dekenaal en bisschoppelijk vlak. Het gebruik van de kerken i.f.v. de eredienst is bovendien al een aantal jaren onderhevig aan een dalende trend. De kans is groot dat in de toekomst meer aandacht moet besteed worden aan het multifunctioneel gebruik van de kerken of moet gedacht worden aan een passende herbestemming.

In dat opzicht is het noodzakelijk een nieuwe evaluatie door te voeren in 2025, om de actuele trends in het gebruik van de kerken te kunnen evalueren. Indien uit deze evaluatie zou blijken dat in de resterende kerken (Gavere en Asper) het aantal kerkgangers dusdanig is gedaald, waardoor het openhouden van de kerk voor de eredienst niet meer kan verantwoord worden, kan ook hier een (participatie)traject worden opgestart om te zoeken naar een passende neven- dan wel herbestemming.

Een volgende gelijkaardige evaluatie wordt opgestart in 2030.

Deel-gemeente	Kerk	Korte termijn (2020-2025)		Middellange termijn (2025-2030)		Lange termijn (2030-2035)
Gavere	Sint-Amandus	Gebruik voor de eredienst met valorisatie en gedeeld gebruik ihkv de pastorale werking	EVALUATIE	Gebruik voor de eredienst met valorisatie en gedeeld gebruik ihkv de pastorale werking, afhankelijk van de resultaten evaluatie	EVALUATIE	Gebruik voor de eredienst met valorisatie en gedeeld gebruik ihkv de pastorale werking, afhankelijk van de resultaten evaluatie
Asper	Sint-Martinus	Gebruik voor de eredienst met valorisatie		Functie afhankelijk van resultaten evaluatie/ participatietraject		Functie afhankelijk van resultaten evaluatie/ participatietraject
Baaigem	Sint-Bavo	Herbestemming na participatietraject en/of concrete opportuniteit		Herbestemming na participatietraject en/of concrete opportuniteit		Herbestemming na participatietraject en/of concrete opportuniteit
Dikkelvenne	Sint-Petrus	Herbestemming		Herbestemming		Herbestemming
Semmerzake	Sint-Pietersbanden	Herbestemming na participatietraject en/of concrete opportuniteit		Herbestemming na participatietraject en/of concrete opportuniteit		Herbestemming na participatietraject en/of concrete opportuniteit
Vurste	Sint-Martinus	Herbestemming na participatietraject en/of concrete opportuniteit		Herbestemming na participatietraject en/of concrete opportuniteit		Herbestemming na participatietraject en/of concrete opportuniteit

Fig. 185 - Schematische voorstelling van de langetermijnvisie uit het kerkenbeleidsplan - addendum 2020.

Concreet is de visie van de gemeente gebaseerd op volgende **uitgangspunten**:

1. de gemeente houdt van de voor herbestemming in aanmerking komende kerkgebouwen slechts die kerkgebouwen in bezit en beheer die nuttig (kunnen) zijn voor de opdracht van het lokaal bestuur.
2. de gemeente minimaliseert de exploitatie- én investeringsuitgaven van de voor herbestemming in aanmerking komende kerkgebouwen die niet die nuttig (kunnen) zijn voor de opdracht van het lokaal bestuur. Dit kan door de kerkgebouwen hetzij te verkopen, hetzij in recht van opstal/erfpacht te geven aan een derde.
3. de gemeente dringt aan op een snelle formele onttrekking aan de eredienst van de voor herbestemming in aanmerking komende kerkgebouwen die eigendom zijn van een kerkfabriek én die in werkelijkheid niet meer voor de eredienst worden gebruikt. De tussenkomsten van de gemeente in deze gebouwen zullen op korte termijn immers ten goede komen aan het privaat patrimonium van de kerkfabriek en beperken investeringsmogelijkheden in kerkgebouwen waarvan de gemeente zelf eigenaar is.
4. we zoeken voor de voor herbestemming in aanmerking komende kerkgebouwen bij voorkeur naar functies die aansluiten bij deze gemeenschapsfunctie, zodat de kerken hun centrale rol in de gemeenschap kunnen blijven vervullen.
5. de voor herbestemming in aanmerking komende kerkgebouwen die als monument beschermd zijn blijven publiek toegankelijk, geheel of gedeeltelijk, permanent of periodiek.
6. de herbestemming van kerkgebouwen respecteert (en versterkt) de erfgoedwaarden.

7. de cultuurgoederen blijven onverkort deel uit maken van de (beschermde) kerkgebouwen.
8. de herbestemming van kerkgebouwen gebeurt met respect voor hun religieuze verleden.

Het addendum van het kerkenbeleidsplan specificeert verder nog de **concrete werkwijzen (herbestemmingsprojecten en participatietrajecten) en flankerende maatregelen (begraafplaatsen, cultuurgoederen, beheersplannen)**. Kort samengevat:

- De gemeente organiseert, voor de kerken waarvan ze de eigenaar is, een oproep voor concrete herbestemmingsprojecten voor één kerk afzonderlijk, of voor meerdere kerken samen. De oproep gebeurt op basis van een uitgiftedossier.
- Om een gepaste herbestemming te zoeken voor de kerken kan een participatietraject worden opgestart, voor één kerk afzonderlijk, of voor meerdere kerken samen.
- Alle begraafplaatsen rond de kerkgebouwen zijn gesloten. In de meeste gevallen voorziet de gemeente een ontruiming van de begraafplaatsen, maar de aanpak en visie verschilt per site (zie actieplannen per gebouw).
- Roerend erfgoed en cultuurgoederen. Cultuurgoederen zijn roerende goederen die een integraal onderdeel vormen van een beschermd monument. Het beschermingsbesluit en/of het beheersplan verschaffen duidelijkheid omtrent het juridisch statuut van de roerende objecten. De niet-beschermde roerende (erfgoed)objecten moeten geïnventariseerd worden, ter voorbereiding van een toekomstige herbestemming. Hiervoor doet de gemeente beroep op de Erfgoedcel Leie Schelde.
- Een beheersplan bevat veel waardevolle informatie voor toekomstige beheerders van een kerkgebouw.

Tot slot specificeert het addendum een **concreet actieplan per kerkgebouw**, in dit geval voor de Sint-Martinuskerk van **Vurste**:

- De kerk is niet langer in gebruik voor de eredienst en dient herbestemd te worden. De kerk blijft voorlopig wel beschikbaar voor de organisatie van occasionele nevenactiviteiten die passen in het kader van de pastoraal.
- De gemeente bereidt de ontruiming en ontknekeling van de begraafplaats administratief voor.
- De gemeente organiseert een oproep voor herbestemmingsprojecten [...].
- Indien de oproep geen resultaat oplevert, kan er een participatietraject opgestart worden [...].

5.2.3 Beheersplan

Om een geschikte herbestemming te kunnen vinden voor de Sint-Martinuskerk is het cruciaal om het gebouw in al zijn aspecten te kennen. Daarom laat de gemeente, in samenspraak met de kerkfabriek, dit **beheersplan** opmaken. In de eerste plaats moet het beheersplan een goed overzicht bieden van de **actuele toestand**. De informatie uit de inspectie door Monumentenwacht wordt hiervoor gecombineerd met de eigen bevindingen ter plaatse. De huidige situatie is natuurlijk het gevolg van een lange geschiedenis. De **historiek** van het gebouw wordt samengevat in hoofdstuk 2 van het beheersplan. Daarnaast geeft het beheersplan de **krachtlijnen van de bescherming** als monument duidelijk weer. In hoofdstuk 3 worden alle erfgoedelementen en -kenmerken van het gebouw geïdentificeerd, voorzien van een recente foto. Elementen zonder erfgoedwaarde worden als dusdanig aangeduid. In hoofdstuk 4 worden de erfgoedwaarden geduid, die aan de basis liggen voor de bescherming als monument.

Daarnaast is het beheersplan een instrument om het onderhoud en beheer te faciliteren. Door te blijven inzetten op een goed onderhoud en regelmatige inspecties door experts kunnen de erfgoedwaarden van de site optimaal worden gevrijwaard.

5.2.4 Erfgoedinventaris en waarderingstraject

In 2022-2023 werkt de Kerkfabriek aan de opmaak van een **erfgoedinventaris**, in samenwerking met de IOED Leie-Schelde.

Vervolgens zal er een **waarderingstraject** worden opgestart, in samenwerking met PARCUM (Leuven). Dit waarderingstraject zou plaatsvinden in de tweede helft van 2023.

Meer informatie: www.parcum.be

5.2.5 SWOT-analyse

Hierna volgt een SWOT-analyse van de Sint-Martinuskerk, waarbij de sterktes (Strengths), zwaktes (Weaknesses), kansen (Opportunities) en bedreigingen (Threats) worden onderzocht. Het huidige en toekomstige beheer wordt zo aan een kritische analyse onderworpen. Deze inzichten kunnen richting geven aan de toekomstplannen en de verdere krijtlijnen bepalen voor toekomstige ingrepen op korte en lange termijn.

STERKTES

- o Ondanks enkele noodzakelijke werkzaamheden bevindt het gebouw zich in een goede bouwfysische toestand. De voorbije decennia zijn grote investeringen gebeurd aan het gebouw.
- o Het gebouw is goed gelegen, op een vlot bereikbare locatie. Het domein Borgwal en het jeugdhuis, ondergebracht in de oude pastorie, e.a. zorgen voor leven in de buurt en kunnen katalysator en/of partner zijn voor de toekomstplannen van de Sint-Martinuskerk.
- o Er is voldoende parkeergelegenheid in de buurt, zeker na uitvoering van het RUP waarbij een nieuw plein met parking zal worden aangelegd aan de westzijde van het domein Borgwal langs de Gentweg.
- o Religieuze gebouwen zijn belangrijk als plaats voor ontmoeting, voor bezinning of meditatie, als geheugen van de lokale geschiedenis, aantrekkingspool op erfgoed en toeristisch vlak.
- o De site en het gebouw zijn toegankelijk voor minder mobiele mensen.
- o Het orgel verkeert, volgens een verslag van oktober 2021, in een vrij goede toestand. Het werd tot 2017 regelmatig bespeeld. Het orgel hoeft dus geen zware restauratie te krijgen en kan ingezet worden als troef in de herbestemming.
- o Er werd reeds een visie opgesteld voor het kerkhof door de IOED Leie Schelde. De waardevolle elementen werden geïdentificeerd. Eventueel kunnen de waardevolle graven gegroepeerd worden, waardoor heraanleg van de omgeving mogelijk is, indien nodig voor de herbestemming.

ZWAKTES

- o De aanwezigheid van een beschermde kraamkolonie vleermuizen op de kerkzolder vormt mogelijk een beperking voor bepaalde herbestemmingen.
- o Omwille van het orgel moet de middenbeuk van het kerk, in zekere zin, een open ruimte blijven. De middenbeuk fungeert immers als klankkast (akoestische as) van het orgel. Nieuwe invulling in de middenbeuk zijn wel mogelijk indien de hoogte beperkt blijft (tafels, stoelen, laag meubilair) en/of wanneer hogere elementen verplaatsbaar zijn,...).
- o Het gebouw heeft een hoge onderhoudskost. Het gebouw is momenteel financieel niet zelfbedruipend en zal dat in de toekomst wel moeten zijn.

BEDREIGINGEN

- o In afwachting van een herbestemming staat het gebouw leeg. Grote onderhoudswerken worden uitgesteld en het gebouw wordt onvoldoende verwarmd. Dit leidt tot een slecht binnenklimaat met mogelijk condensvorming, schimmel, zwam- en insectenaantasting tot gevolg. Deze situatie zal op afzienbare tijd leiden tot schade aan het interieur, het orgel, etc.
- o Er moet een bestemming worden gevonden voor de roerende erfgoedcollectie (religieus vaatwerk, gewaden, roerende objecten die geen cultuurobject zijn). De als cultuurobject erkende objecten zijn roerende objecten die onlosmakelijk met het monument zijn verbonden en dus in het monument aanwezig blijven. De andere objecten kunnen mogelijk eveneens een plaats krijgen in de herbestemde kerk, maar wellicht zal een deel van de collectie worden afgestoten. Er dient een inventaris met erfgoedwaardering te worden opgemaakt van de roerende erfgoedcollectie alvorens dit kan gebeuren. De erfgoedcollectie is echter vrij beperkt en vormt wellicht geen grote hindernis voor een herbestemming, eerder een aandachtspunt.

KANSEN

- o Gezien de historische link zou een herbestemming van de kerk door of in samenwerking met OC Broeder Ebergiste (domein Borgwal) waardeversterkend werken en de historische band tussen beide opnieuw aanhalen. Het herstellen van deze historische band kan bovendien bijdragen tot de afleesbaarheid van de geschiedenis van de site (bijv. door het opnieuw open maken van het poortje in de muur van domein Borgwal).
- o Het voormalige café *De Rotse*, in de noordwestelijke hoek van het kerkhof, bevindt zich in ruïneuze toestand. De fysieke toestand is slecht, maar de buitenmuren zijn nog intact. De calvarieberg met rots-imitatie in cementrustiek bepaalt sterk het beeld van dit deel van het kerkhof. Het gebouw kan worden ingezet om bepaalde ondersteunende functies in onder te brengen die in het beschermde kerkgebouw geen plaats kunnen krijgen. Denk bijvoorbeeld aan sanitair, een technische ruimte voor bijv. een warmtepompinstallatie, etc. Deze ondersteunende functie kan zowel ten dienste staan van de herbestemde kerk, het kerkhof als van de plaatselijke gemeenschap.
- o Er vertrekken heel wat wandel- en fietsroutes vanuit Domein Borgwal. De kerk kan worden ingeschakeld als onderdeel van deze routes, bijvoorbeeld door de deuropening in de muur van domein Borgwal terug open te maken, of door de voetweg te herwaarderden die vertrekt vanuit de zuidoostelijke hoek van het kerkhof naar de Bukkestraat.
- o Momenteel is de site niet toeristisch ontsloten, er is geen informatiebord, geen (digitale) informatiebrochure. Er is nog veel potentieel op dit vlak.
- o Momenteel blijft een groot deel van de bruikbare oppervlakte onderbenut of wordt zelfs helemaal niet gebruikt.
- o De bescherming als monument en de erkenning als vastgesteld bouwkundig erfgoed laten onder bepaalde voorwaarden afwijkingen toe van de geldende stedenbouwkundige voorschriften en normeringen.
- o De bescherming als monument zorgt ervoor dat zowel onderhouds- als restauratiewerken in aanmerking komen voor een erfgoedpremie (Vlaamse overheid).

- o Een groep lokale verenigingen geeft aan vragende partij te zijn voor een dergelijke polyvalente ruimte, maar geen van de verenigingen is bereid om het beheer van de kerk volledig op zich te nemen (zie Kerkenbeleidsplan 2017 en addendum 2020). Een samenwerkingsverband tussen verschillende verenigingen, eventueel samen met de gemeente, kan mogelijk wel een haalbare piste zijn.

5.2.6 Noodzakelijke en wenselijke ingrepen aan het gebouw

Elke herbestemming zal bepaalde (bouw)technische eisen en ingrepen met zich meebrengen. Los hiervan kunnen we al **enkele ingrepen aangeven die sowieso noodzakelijk zullen zijn**, ongeacht de specifieke herbestemming.

- Herbekijken (en wellicht vernieuwen) van het verwarmingssysteem, op basis van duurzame en hernieuwbare energiebronnen.
- Verbeteren van het binnenklimaat inzake energie-efficiëntie, ventilatie en relatieve luchtvochtigheid. Mogelijke ingrepen zijn het bijkomend isoleren van de houten gewelven, het voorzien van voorzetbeglazing, aanbrengen van vloerisolatie, installeren van een aangepast verwarmings- en ventilatiesysteem, etc.
- Indien nodig ingrepen om de akoestiek te verbeteren. Hierbij steeds rekening houdend met het orgel.
- Vernieuwen van de leien dakbedekking aan de oostzijden van de dwarsbeuken, het koor en de sacristie (+ vernieuwing goten en afvoeren).
- Noodzakelijke herstellingen aan de houten dakconstructie.
- Onderhoudsschilderwerken aan het houten buitenschrijnwerk (ramen, deuren, daklijsten, etc.) en metalen elementen (gevelankers, geveltop- en dakbekroningen, waterpomp, diefijzers, stamppijpen, etc.).
- Behandeling van aangetaste interieurelementen tegen houtborende insecten, en opvolging.
- Vernieuwen en uitbreiden van het sanitair (eventueel onder te brengen buiten de kerk, bijv. in het voormalige café *De Rotse* in de noordwestelijke hoek van het kerkhof).
- Materiaaltechnisch en kunsthistorisch vooronderzoek naar de afwerkingslagen in de kerk én de sacristie. Op basis van dit onderzoek kan de visie bepaald worden inzake kleurstelling van het interieur en het eventueel restaureren, vrijleggen of reconstrueren van historische afwerkingslagen (zie hoofdstuk 2).

Voor werken aan de vloer, of andere ingrepen in de bodem (zowel in en rond de kerk) kan een **archeologisch voortraject** noodzakelijk zijn. Dit is afhankelijk van de geldende wetgeving en de aard van de ingreep. Vraag vooraf advies en toelating bij het agentschap Onroerend Erfgoed. Nieuwe bodemingrepen binnen het monument zijn te vermijden aangezien ze archeologisch erfgoed kunnen schaden. Bij het vernieuwen van de verwarmingsinstallatie, het vernieuwen/uitbreiden van het sanitair en de aanleg van nieuwe (ondergrondse) technieken is het sterk aan te raden reeds verstoorde zones of bestaande kanalen (convectorputten) te gebruiken. Een aanleg van sanitair buiten de beschermde kerk is ook een mogelijkheid, maar hier dient rekening gehouden te worden met de aanwezigheid van het kerkhof.

Het spreekt voor zich dat elke ingreep aan, in of rond het beschermde monument in overeenstemming moet zijn met alle beschermde erfgoedwaarden van de site (zie hoofdstuk 4).

6. Opsomming en verantwoording van de beheersmaatregelen en werkzaamheden

De betoelaagbaarheid van de werkzaamheden wordt gezien de veranderende wetgeving niet afgetoetst in het beheersplan. We verwijzen wel naar artikel 11.2.1. uit het Onroerenderfgoeddecreet met betrekking tot de huidige erfgoedpremie: *‘Binnen de perken van de daarvoor op de begroting van de Vlaamse Gemeenschap beschikbare kredieten kan aan een premienemer een erfgoedpremie worden toegekend voor beheersmaatregelen, werkzaamheden of diensten die noodzakelijk zijn voor het behoud of de herwaardering van erfgoedkenmerken en -elementen van een beschermd goed, een erfgoedlandschap, of een deel ervan dat een opzichzelfstaand geheel vormt, of in de overgangszone bij een beschermd goed.’*

Dit hoofdstuk geeft een overzicht van alle maatregelen die noodzakelijk zijn om het monument in een optimale conditie te brengen. Er zijn zowel eenmalige ingrepen als onderhoudswerken opgenomen. De concrete invulling van bepaalde maatregelen is afhankelijk van de uiteindelijke herbestemming en de plannen voor de heraanleg van het kerkhof.

Behoudens enkele noodzakelijke eenmalige restauratieve werken, wordt vooral ingezet op onderhoud, als doel het behoud en beheer van de erfgoedwaarden van de volledige site. Daarnaast zet men in op het onderhoud en de optimalisatie van technische installaties en voorzieningen.

Voor werken aan de vloer, of andere ingrepen in de bodem (zowel in en rond de kerk) kan een archeologisch voortraject noodzakelijk zijn. Dit is afhankelijk van de geldende wetgeving en de aard van de ingreep. Vraag vooraf advies en toelating bij het agentschap Onroerend Erfgoed.

Het spreekt voor zich dat elke ingreep aan, in of rond het beschermde monument in overeenstemming moet zijn met alle beschermde erfgoedwaarden van de site (zie hoofdstuk 4).

In bijlage 8.4.4 is een indicatieve kostenraming gekoppeld aan deze beheersdoelstellingen, met aanduiding van de hoogdringende werkzaamheden en de eventuele noodzaak van een archeologisch voortraject.

DOELSTELLING 1: Het behoud en het beheer van de erfgoedwaarden van de Sint-Martinuskerk

MAATREGEL 1.1: VOORBEREIDENDE ONDERZOEKEN

ACTIE 1.1.1: MATERIAAL-TECHNISCH EN KUNSTHISTORISCH ONDERZOEK INTERIEUR KERK EN SACRISTIE

De restauratie van een waardevol kerkinterieur wordt steeds gekoppeld aan een (kunst)historische en materiaal-technische studie van de interieurafwervingen. Het betreft zowel de wandafwerking(en) in de kerk (met o.a. kleuronderzoek van het kerkinterieur en de sacristie), de nagelvaste interieurelementen (altaren, lambriseringsen, biechtstoelen, preekstoel, koorgestoelte, communiebank, doopvont) als roerende onderdelen zoals beeldhouwwerk, schilderijen, kandelaars, vaandels en andere objecten, al dan niet beschermd als cultuurgood. Deze studie omvat onder meer onderzoek naar de constructiehistoriek van het object, de diverse afwerkingslagen en eventuele polychromie, de structuur, specifieke shadebeelden, etc. gevolgd door aanbevelingen voor restauratie.

Het is afhankelijk van de herbestemming en het restauratiedossier, welke vooronderzoeken noodzakelijk zullen zijn. Het is namelijk niet de bedoeling om te onderzoeken 'omwille van het onderzoek', maar wel doelgericht onderzoeken i.f.v. restauratie en herbestemming.

Voorbeeld interieurafwerving kerk en sacristie:

Historische foto's tonen aan dat er een polychrome interieurafwerving aanwezig was in de kerk die werd aangebracht na de heropbouw van de kerk circa 1900. De sacristie, die uit de late 17de of vroege 18de eeuw dateert in aangepast werd circa 1900, bewaart vermoedelijk nog oudere afwerkingslagen op de wanden en het plafond.

Alvorens er (technische) ingrepen gebeuren aan de wanden en alvorens de schade aan pleisterwerk wordt hersteld, dient een materiaal-technisch en kunsthistorisch vooronderzoek (*kleurenonderzoek*) plaats te vinden naar de historische afwerkingslagen. De bewaringstoestand en de kunsthistorische waarde van de teruggevonden interieurafwervingen moeten vervolgens worden bepaald, om een restauratieoptie te formuleren. Mogelijke opties zijn de (gedeeltelijke) restauratie of reconstructie van de teruggevonden afwerkingslagen; een volledig nieuwe afwerkingslaag (neutraal of uitgesproken eigentijds); een combinatie van beide.

MAATREGEL 1.2: RESTAURATIEVE WERKEN EXTERIEUR

ACTIE 1.2.1 : GEDEELTELIJK VERNIEUWEN VAN DE LEIEN DAKBEDEKKING, GOTEN EN AFVOEREN

Vernieuwen van de leien dakbedekking van de toren (dringend), het koor, de sacristie en aan de oostzijden van de dwarsbeuken. Inclusief het vernieuwen van de bijhorende dakgoten en afvoeren (dringend).

Samen met deze werken worden bijkomende, ankerpunten, ladder- en klimhaken geplaatst om de daken te kunnen onderhouden en het torenkruis te kunnen bereiken (zie verder).

MAATREGEL 1.3: RESTAURATIEVE WERKEN INTERIEUR

ACTIE 1.3.1: HERSTELLINGEN AAN DE HOUTEN DAKCONSTRUCTIE

Er zijn enkele herstellingen noodzakelijk aan de houten dakconstructie (niet dringend). Het betreft onder meer enkele losgekomen, verzwakte of ontbrekende verbindingen.

Het schadebeeld kan op relatief korte termijn verslechteren door de vele waterinfiltraties in de daken van de toren, de dwarsbeuken, het koor en de sacristie.

ACTIE 1.3.2: PLAATSELIJK HERSTEL PLEISTERWERK, HERSCHILDEREN VAN HET INTERIEUR EN EVENTUELE RESTAURATIE VAN DE POLYCHROME AFWERKINGSLAGEN

Herstellen van de waterschade aan het interieur zowel op pleisterwerk als de houten gewelven, na het volledig waterdicht maken van de bedaking (zie actie 1.2.1 en 1.3.1). Afhankelijk van de noodzakelijke werkzaamheden voor de herbestemming, zal het interieur moeten worden opgefrist. Dit omvat het herschilderen van het interieur, eventueel met restauratie van de polychrome afwerkingslagen. Waar nodig wordt eerst het pleisterwerk hersteld. Dit gebeurt op basis van de resultaten van het materiaal-technisch en kunsthistorisch vooronderzoek (zie maatregel 1.1).

ACTIE 1.3.3: CURATIEVE EN PREVENTIEVE BEHANDELING TEGEN HOUTBORENDE INSECTEN EN SCHIMMELS, ZOWEL VAN NAGELVASTE ELEMENTEN ALS ROERENDE ONDERDELEN (WAARONDER CULTUURGOEDEREN)

Zoals reeds hoger aangehaald heeft de kerk te kampen met een actieve aantasting van houtborende insecten en schimmels, zowel in de nagelvaste interieurelementen als in de roerende goederen. Een overzicht van de aangetaste interieuronderdelen is terug te vinden aan het einde van hoofdstuk 3 (diagnose huidige toestand) en het interieurinspectierapport van Monumentenwacht (zie bijlage).

Het interieur dient zowel curatief als preventief te worden behandeld tegen houtborende insecten. Curatief behandelen betekent dat de aangetaste delen worden gericht worden behandeld met een gepast bestrijdingsmiddel. Preventieve maatregelen zijn onder meer het verwijderen of inpakken van aangetaste onderdelen uit de kerk, regelmatig ontstoffen van het interieur en de opvolging van de aantastingen (tijdens het reguliere onderhoud en op specifieke tijdstippen).

Momenteel wordt het gebouw niet meer gebruikt, waardoor het onvoldoende wordt geventileerd en verwarmd. Dit resulteert in een vochtig en stoffig binnenklimaat, een ideale voedingsbodem voor ongedierte en schimmels.

De toekomstige herbestemming en bijhorende modernisering van verwarmings- en ventilatietechnieken zal leiden tot een verbetering van het binnenklimaat. Daarnaast zal een restauratie van de nagelvaste en roerende interieurelementen (zie verder) eveneens een positief effect hebben op dit schadebeeld.

ACTIE 1.3.4: RESTAURATIE VAN DE NATUURSTENEN EN KERAMISCHE TEGELVLOEREN

Zowel de natuurstenen tegelvloer in de kerk, als de keramische tegelvloeren in het koor en in de sacristie hebben te lijden onder diverse schadebeelden.

De gebroken en/of afgeschilferde **natuursteen** en historische grafzerken moet worden geconserveerd. Breuken en lacunes worden door een natuursteenrestaurateur ingevuld of verlijmd. Indien nodig worden delen vervangen of herplaatst.

De **tegelvloeren** vertonen afschilfering, breuken en zoutuitbloeiingen. De tegelvloeren moeten worden gerestaureerd en indien nodig gedeeltelijk vervangen. De oorzaak van de zoutuitbloeiingen wordt onderzocht en verholpen.

Het is aangewezen om de restauratie van de vloer te combineren met de vernieuwing van de technieken.

ACTIE 1.3.5: RESTAURATIE VAN DE NAGELVASTE INTERIEURELEMENTEN (INKOMPORTAAL MET DOKSAAL, BIECHTSTOELEN, PREEKSTOEL, LAMBRISERINGEN, KOORBANKEN, COMMUNIEBANK, ALTAREN, DOOPVONT, ...)

De schadebeelden zijn zeer divers en vereisen een integrale benadering. Een overzicht van de schadebeelden is opgenomen aan het einde van hoofdstuk 3 (diagnose huidige toestand) en het interieurinspectierapport van Monumentenwacht (zie bijlage).

Enkele van de noodzakelijke ingrepen zijn:

- Vernieuwen van de sterk verschaalde afwerkingslaag (vernis/boenwas) van de houten interieurelementen: het inkomportaal met doksaal en orgel, de koorbanken, de communiebank, de preekstoel, de lambrisering in het koor, de sacristiekasten.
- Uitvoeren van noodzakelijke herstellingen aan de houten interieurelementen: oa. herstellingen aan het lijstwerk van de sacristiekasten, vervangen van verrotte en aangetaste houten onderdelen, etc.
- Behandeling tegen aantasting van houtborende insecten en schimmels (zie actie 1.3.3).
- Restauratie van de altaren: verwijderen van vergeelde en afschilferende vernis. Restauratie van de polychrome afwerkingslagen, zowel op de bepleisterde altaartafel als de houten kaarsenbank en het tabernakel. Restauratie van de houten kaarsenbank en het tabernakel, met oa. verlijming of reconstructie van verdwenen ornamenten. Conservatie van metalen onderdelen (altaarkruis en tabernakeldeuren hoofdaltaar). Herstel van beschadigde

natuursteen (treden). Zie actie 1.3.6 voor de restauratie van de cultuurgoederen, horend bij de altaren (houten beelden en metalen altaarkruis).

- De communiebank sloot oorspronkelijk het koor af van de kerk. Momenteel is het centrale gedeelte van de communiebank gedemonteerd en opgesteld vóór de koorbanken. Indien dit te verzoenen valt met een herbestemming, is het wenselijk om de communiebank opnieuw op te stellen op de scheiding van de kerk en het koor, eventueel met aanpassing van het aantal bewegende onderdelen.
- Schilderen van het metalen hekwerk van de doopkapel.
- Herstel of verwijdering (mits toelating van het agentschap Onroerend Erfgoed!) van het loshangende verlichtingselement boven de speeltafel van het orgel.
- De doopvont verkeert in goede toestand en kan indien gewenst op zijn locatie vooraan de middenbeuk behouden blijven. Het is vanuit erfgoedstandpunt echter wenselijk dat de doopvont wordt teruggeplaatst in de doopkapel. Een eventuele verplaatsing van de doopvont moet kaderen binnen de herbestemming van het gebouw.

ACTIE 1.3.6: RESTAURATIE VAN DE ROERENDE OBJECTEN EN CULTUURGOEDEREN

Net zoals de vaste interieuronderdelen dienen ook de roerende objecten van het interieur te worden gerestaureerd. In sommige gevallen vormen deze roerende objecten een geheel met de vaste elementen, zoals bijvoorbeeld de altaarbeelden. Zij hebben dan ook een gelijkaardig schadebeeld. Het betreft onder meer:

- Houten beelden bij de altaren.
- De messing altaarkandelaars (zij- en hoofdaltaar) en het altaarkruis (alleen hoofdaltaar).
- De heiligenbeelden en het kruisbeeld: Deze werden in de 2de helft van de 20ste eeuw monochroom overschilderd, maar hadden oorspronkelijk een polychrome afwerking. De polychromie van het kruisbeeld lijkt evenmin origineel te zijn.
- De obiits.
- De veertiendelige kruisweg.
- De processievaandels.
- Eventuele andere roerende objecten, volgens noodzaak.

ACTIE 1.3.7: ROESTWEREND BEHANDELEN VAN METALEN ELEMENTEN IN DE TOREN EN DE ZOLDERS

De metalen elementen in de zolders en de klokkentoren zijn roestig. Het betreft onder meer muurankers, beugels en trekkers van gewelven. Deze moeten roestwerend worden behandeld en opnieuw geschilderd.

De ophanging van de luidklokken lijkt in goede toestand.

MAATREGEL 1.4: OPTIMALISATIE VAN INSPECTIE EN ONDERHOUD

ACTIE 1.4.1: VERBETERING TOEGANKELIJKHEID VOOR INSPECTIE EN ONDERHOUD

De toren, zolders en daken zijn op dit moment niet integraal en op een veilige manier toegankelijk voor inspectie en onderhoud. Het dak van de klokkentoren is voorzien van twee met lood beklede inspectieluiken, één onderaan en één bovenaan de torenspits. Verder zijn alleen de daken van het koor en de vieringtoren voorzien van een beperkt aantal ladderhaken.

Voorzie voldoende genormeerde ladderhaken, klimhaken (toren), dakluiken en ankerpunten om de daken en dakgoten veilig en vlot toegankelijk te maken. Monumentenwacht kan worden ingeschakeld om een toegankelijkheidsplan op te maken.

De zolders zijn niet vlot toegankelijk. Voorzie vaste ladders of trappen, bij voorkeur van roestvrij staal, voorzien van een valbeveiliging om de hoger gelegen torenniveaus te bereiken.

Voorzie tussenniveaus in de torenspits, ter hoogte van de dakluiken.

Voorzie een minimum aan loopbruggen op de zolders boven de gewelven. De loopbruggen zijn bij voorkeur voorzien van een borstwering.

ACTIE 1.4.2: BIJHOUDEN VAN EEN ONDERHOUDSLOGBOEK

In de huidige visie op het beheer van de site wordt de nadruk gelegd op preventief onderhoud. In onderstaande acties worden alle onderhoudswerkzaamheden en hun frequentie opgelijst. De meeste inspecties en onderhoudsbeurten moeten elke 6 maanden of jaarlijks gebeuren (zie verder). Er wordt daarom voorgesteld om **twee maal per jaar een onderhoudsdag** (of onderhoudsweek) in het gebouw te organiseren. Tijdens deze halfjaarlijkse inspectie wordt een rondgang georganiseerd in het gebouw, volgens een vaste methodiek. De bevindingen en genomen acties worden geregistreerd in een (digitaal) onderhoudslogboek, zodat schadebeelden en onderhoud kan worden opgevolgd (zie hoofdstuk 7). Bij voorkeur worden er foto's toegevoegd aan dit logboek.

Tijdens deze halfjaarlijkse inspectie worden onder meer de gevels, daken en goten, zolders en het interieur grondig geïnspecteerd. De goten worden gereinigd, het schrijnwerk wordt gereinigd, zolders worden proper gemaakt, etc. (zie verder).

Sommige onderhoudsbeurten en keuringen hebben een **jaarlijkse frequentie** (onderhoud orgel, bliksemafleidingsinstallatie, luidklokken, etc.). De keuringsverslagen en facturen worden opgenomen in het onderhoudslogboek (zie hoofdstuk 7).

Er wordt tenslotte aanbevolen om het **exterieur minimaal elke 2 jaar te laten inspecteren, en het interieur elke 4 jaar, door deskundigen, zoals Monumentenwacht**. Een dergelijke organisatie is onderlegd in het onderhouden en inspecteren van erfgoed (zowel interieur als bouwkundig). Tijdens hun inspecties kunnen zij reeds kleine maatregelen nemen om gevolgschade en grote werkzaamheden op langere termijn te voorkomen, zoals het tijdelijk afdichten van een lekkende dakgoot.

Eventuele bijkomende onderhoudstaken of herstellingen die voortvloeien uit het halfjaarlijks nazicht, de jaarlijkse keuringen of de inspecties door Monumentenwacht, moeten plaatsvinden

binnen een redelijke termijn na de inspectie. De genomen maatregelen worden eveneens opgenomen in het onderhoudslogboek (zie hoofdstuk 7).

Ter info: De opmaak van een onderhoudslogboek is een verplicht onderdeel van de opvolging van een beheersplan. Het agentschap Onroerend Erfgoed geeft enkele minimale vereisten en aanbevelingen (zie hoofdstuk 7), maar de gebouwbeheerder is vrij om het onderhoudslogboek ruimer in te zetten. Daarom wordt er dus voorgesteld om in het onderhoudslogboek niet alleen de genomen onderhoudstaken en herstellingen te registreren, maar ook de verslagen van de halfjaarlijkse inspectiedagen (-week), foto's met opvolging van schadebeelden, etc.

ACTIE 1.4.3: OPVOLGING VAN HET BEHEERSPLAN

Sinds 2019 dient een beheersplan zesjaarlijks geëvalueerd te worden. De evaluatie gebeurt op basis van een onderhoudslogboek (zie hoofdstuk 7), dat aan het agentschap Onroerend Erfgoed moet worden bezorgd.

MAATREGEL 1.5: REGELMATIG NAZICHT EN ONDERHOUD VAN HET EXTERIEUR EN INTERIEUR VAN DE SINT-MARTINUSKERK

ACTIE 1.5.1: NAZICHT EN REGULIER ONDERHOUD VAN DE GEVELS EN DE DIRECTE OMGEVING

Minstens twee maal per jaar (dus elke 6 maanden) moeten de gevels geïnspecteerd worden. Door regelmatig de gevels na te kijken, kan snel gereageerd worden op gebreken. Dit omvat onder meer de toestand van het metselwerk en voegwerk, roestvorming, vervuiling door vandalisme of te dichte aanplantingen en onkruid, ... Het is belangrijk om de directe omgeving, zoals de verhardingen die aansluiten op de gevels, goed te onderhouden en proper te houden. Indien nodig worden er kleine (nood)herstellingen uitgevoerd, om gevolgschade te voorkomen.

Het wordt aanbevolen om het exterieur minimaal om de twee jaar te laten inspecteren door Monumentenwacht of een andere deskundige. Zij kunnen het gebouw op moeilijk toegankelijke plaatsen inspecteren en onderhouden.

ACTIE 1.5.2: HERSTELLINGEN AAN DE GEVELS EN DE DIRECTE OMGEVING

Uitvoeren van eventuele noodzakelijke herstellingen aan de gevels en de directe omgeving. Dit betreft herstellingen die geen deel zijn van het regulier onderhoud, zoals bijvoorbeeld het vernieuwen van voegwerk, het vervangen van bak- en natuursteen, etc.

ACTIE 1.5.3: NAZICHT EN REGULIER ONDERHOUD VAN ALLE DAKEN, DAKBEDEKKINGEN, VOGELWERING, GOTEN, AFVOERBUIZEN EN RIOLERING

De daken, dakgoten en afvoerbuizen van alle gebouwonderdelen worden twee maal per jaar (in het bijzonder vóór de winter) schoongemaakt (o.a. verwijderen van bladeren, begroeiing, afval ...). Tijdens dit onderhoud worden mogelijke beschadigingen opgespoord. Ook de riolering en de putten vereisen aandacht en zijn gelijktijdig te controleren en te reinigen. Tenslotte wordt ook de vogelwering nagekeken.

Indien nodig worden er kleine (nood)herstellingen uitgevoerd, om gevolgschade te voorkomen.

Het wordt aanbevolen om het exterieur minimaal om de twee jaar te laten inspecteren door Monumentenwacht of een andere deskundige. Zij kunnen het gebouw op moeilijk toegankelijke plaatsen inspecteren en onderhouden.

Er dienen nog enkele ingrepen te gebeuren om alle daken in optimale conditie te brengen (zie actie 1.2.1) en om de daken en zolders veilig toegankelijk te maken voor inspectie en onderhoud (zie actie 1.4.1).

ACTIE 1.5.4: HERSTELLINGEN AAN DE DAKEN, DAKBEDEKKINGEN, VOGELWERING, GOTEN, AFVOERBUIZEN EN RIOLERING

Uitvoeren van eventuele noodzakelijke herstellingen aan de daken, vogelwering, goten, afvoerbuizen en riolering, die aan het licht komen bij het halfjaarlijks nazicht. Dit betreft grotere herstellingen die geen deel zijn van het regulier onderhoud, zoals bijvoorbeeld herstellingswerken aan de dakstructuren, het vernieuwen van dakbedekkingen en -aansluitingen, etc.

ACTIE 1.5.5: ONDERHOUD VAN METALEN ONDERDELEN AAN HET EXTERIEUR

Het schilderwerk van metalen onderdelen aan het exterieur moet worden onderhouden. Dit omvat het tijdig roestwerend behandelen en schilderen van metalen onderdelen zoals muurankers, dak- en gevelbekroningen, dievenijzers, roosters, waterpompen, etc. Deze worden gecontroleerd tijdens de halfjaarlijkse rondgang en behandeld volgens noodzaak.

ACTIE 1.5.6: NAZICHT EN REGULIER ONDERHOUD VAN HET BUITENSCHRIJNWERK EN DE GLAS-IN-LOODRAMEN

Het regulier onderhoud van het buitenschrijnwerk omvat onder meer het reinigen van ramen en deuren (minstens twee maal per jaar), het nakijken, smeren en het bijregelen van hang- en sluitwerk, het nazicht van de algemene toestand van het glas-in-lood, etc.

Een leidraad voor dergelijk onderhoud is terug te vinden in de online onderhoudsfiches van Monumentenwacht.

ACTIE 1.5.7: ONDERHOUDSSCHILDERWERKEN EN HERSTELLINGEN AAN HET BUITENSCHRIJNWERK

Elke 5 a 10 jaar moet het schilderwerk van het buitenschrijnwerk worden onderhouden. Indien nodig worden eerst noodzakelijke herstellingen uitgevoerd.

Het Monumentenwachtrapport van 2021 vermeldt dat het buitenschrijnwerk dringend een onderhoudsbeurt moet krijgen. Dit omvat zowel de houten ramen en deuren van de sacristie en de grafelijke kapel, als de bakgoten, daklijsten, enz. De ramen en binnenluiken van de sacristie moeten ook aan de interieurzijde worden hersteld.

ACTIE 1.5.8: NAZICHT EN REGULIER ONDERHOUD VAN HET INTERIEUR, INCL. DE ROERENDE GOEDEREN EN CULTUURGOEDEREN

Het interieur wordt in een goede toestand gehouden door het **reguliere onderhoud** (regelmatig stofzuigen, dweilen, afstoffen, ook op moeilijk bereikbare plaatsen). Er moet aandacht uitgaan naar het gebruik van correcte producten die geschikt zijn voor historische interieurs. Monumentenwacht biedt een hele reeks gratis digitale onderhoudsbrochures aan op hun website.

Minstens **twee maal per jaar** dient het interieur te worden nagekeken op kleine en grote gebreken (bijvoorbeeld scheuren in muren en plafonds, vocht in muren en plafonds, ongedierte, houtborende insecten en schimmels, glasbreuk, gebruiksschade, vervuiling, roestvorming, vandalisme, ...). Tijdens deze halfjaarlijkse inspectie wordt een rondgang georganiseerd in het gebouw, volgens een vaste methodiek. Indien nodig worden kleine (nood)herstellingen uitgevoerd om gevolgschade te voorkomen.

De zolders en toren worden doorgaans niet opgenomen bij het regulier onderhoud. Voorzie daarom twee maal per jaar een vast moment waarop deze ruimtes worden schoongemaakt. Dit omvat het stofzuigen van de traptoren, zoldervloeren, ... Het opruimen van weggevallen pleisterwerk, ongedierte (vliegen, dode vogels, etc.),... Omdat het volledig reinigen van de zolders een grote karwij is, kan er eventueel een planning worden opgemaakt waarbij er bij elke halfjaarlijkse poetsbeurt gefocust wordt op het grondig reinigen een bepaalde ruimte. De stabiliteit en toestand van de trappen, loopbruggen, toegangsluiken, vogelwering, ... wordt tijdens deze tweejaarlijkse rondgang eveneens gecontroleerd. Er wordt rekening gehouden met de woonplaatsen van beschermde diersoorten in de zolders (vleermuizenkolonie).

Het wordt aanbevolen om het interieur **vierjaarlijks** te laten inspecteren door Monumentenwacht of een andere deskundige.

ACTIE 1.5.9: NAZICHT EN REGULIER ONDERHOUD VAN HET ORGEL

Het orgel moet jaarlijks worden nagekeken. Dit onderhoud bevat onder meer het schoonmaken en smeren van de ventilator, nazicht van de windvoorziening, nazicht en regeling van tractuur in speeltafel en aan de windladen, onderhoud en regeling van de registertractuur, stemmen van de tongwerken en herstel van kleine defecten. Het wordt aanbevolen om een onderhoudscontract af te sluiten. Indien nodig worden kleine onderhoudsherstellingen uitgevoerd.

ACTIE 1.5.10: GROOT ONDERHOUD VAN HET ORGEL

Een groot onderhoud dient zich om de tien jaar aan. Indien nodig worden herstellingen uitgevoerd.

ACTIE 1.5.11: NAZICHT EN REGULIER ONDERHOUD VAN DE LUIDKLOKKEN EN TOEBEHOREN

Er is een jaarlijks onderhoudscontract voor de luidklok en automatie. Indien nodig worden kleine herstellingen uitgevoerd.

ACTIE 1.5.12: GROOT ONDERHOUD EN BIJZONDERE WERKEN AAN DE LUIDKLOKKEN EN TOEBEHOREN

Een groot onderhoud dient zich om de tien à twintig jaar aan. Indien nodig worden herstellingen uitgevoerd.

ACTIE 1.5.13: UITVOEREN VAN ALLE AANBEVOLEN WERKZAAMHEDEN VOORTVLOEIEND UIT HET NAZICHT DOOR DESKUNDIGEN

De adviezen en aanbevolen werkzaamheden die volgen uit het nazicht door deskundigen moeten worden uitgevoerd binnen een redelijke termijn na de uitgevoerde inspectie.

DOELSTELLING 2: Optimaliseren en onderhouden van de technieken, in functie van het interieur, het gebruik en de ontsluiting van de Sint-Martinuskerk

MAATREGEL 2.1: ONDERZOEK IFV OPTIMALISATIE VAN DE TECHNISCHE VOORZIENINGEN

ACTIE 2.1.1: ENERGIE-AUDIT

Een energie-audit is een analyse van de energieprestaties van het gebouw. Het onderzoek kan onder meer volgende zaken bevatten: een analyse van de gebouwschil, een analyse van de technieken voor verwarming, sanitair warm water, koeling, ventilatie, verlichting en elektriciteit. Vervolgens wordt er een verbruiksanalyse opgemaakt, waarin het verbruik onder de loep wordt genomen. Het rapport levert concrete aanbevelingen en scenario's voor uit te voeren maatregelen, specifiek afgestemd op de toekomstvisie van het gebouw én rekening houdend met de impact op het erfgoed.

Mogelijke aanbevelingen kunnen zijn: het vernieuwen van de technische installaties, het isoleren van de gewelven of daken, het plaatsen van voorzetbeglazing, etc.

Binnen de huidige premiereregeling kan een onderzoekspremie van 80% (op het bedrag excl. Btw) worden bekomen voor een dergelijk onderzoek.

MAATREGEL 2.2 OPTIMALISEREN VAN DE TECHNISCHE VOORZIENINGEN

ACTIE 2.2.1: INSTALLEREN VAN EEN PERMANENTE BRANDDETECTIE

De kerk heeft geen permanent branddetectiesysteem. Er zijn slechts enkele snelblustoestellen aanwezig, dit is onvoldoende. Een branddetectiesysteem laat toe om snel te reageren in geval van calamiteiten en om de schade te beperken.

ACTIE 2.2.2: BRANDCOMPARTIMENTERING VAN DE TORENS EN ZOLDERS

De traptoren, klokkentoren en zolders moeten gecompartmenteerd worden. In geval van brand kan dit voorkomen dat brand zich verspreidt naar andere delen van het gebouw.

ACTIE 2.2.3: AANPASSEN VAN DE ELEKTRISCHE INSTALLATIE EN VERLICHTING VAN DE KERK

De elektrische installatie en verlichting van de kerk zal moeten worden aangepast aan de nieuwe functie en aan de hedendaagse normen.

De aanpassingen gebeuren op basis van de resultaten van de energie-audit (zie actie 2.1.1).

ACTIE 2.2.4: AANPASSEN VAN DE VERWARMINGSINSTALLATIE

De verwarmingsinstallatie op stookolie zal moeten worden aangepast aan de nieuwe functie en aan de hedendaagse normen.

Vermoedelijk zal de huidige installatie op stookolie (gedeeltelijk) vervangen worden door een installatie op hernieuwbare energie.

De aanpassingen gebeuren op basis van de resultaten van de energie-audit (zie actie 2.1.1).

ACTIE 2.2.5: IMPLEMENTATIE VAN BIJKOMENDE TECHNIEKEN IFV DE HERBESTEMING (VENTILATIE, KOELING, INTERNET, GELUIDSINSTALLATIE, INBRAAKBEVEILIGING, ETC.)

In de toekomst worden wellicht nog andere technieken geïmplementeerd in het gebouw, afhankelijk van de herbestemming. Het kan gaan om een internetaansluiting, een (nieuwe) geluidsinstallatie, een installatie voor inbraakbeveiliging (alarminstallatie, camerabewaking, etc.), een kitchenette, bijkomend sanitair (eventueel onder te brengen in het voormalige café *De Rotse* op het kerkhof), etc.

De eerste verdieping van de klokkentoren (torenschacht) biedt veel ruimte voor een ventilatie- of verwarmingsinstallatie. De toren sluit aan op de zolders, waarlangs technische kanalen kunnen lopen. Het is echter niet evident om een dergelijk installatie in de toren binnen te brengen. De technische ruimte onder de grafelijke kapel kan eveneens hergebruik worden. Het is wenselijk dat de bovengrondse stookolietank wordt verwijderd.

MAATREGEL 2.3 NAZICHT EN ONDERHOUD VAN DE TECHNISCHE INSTALLATIES

ACTIE 2.3.1: NAZICHT EN ONDERHOUD VAN DE ELEKTRISCHE INSTALLATIE

De elektrische installatie moet jaarlijks worden nagezien. Ten gepaste tijde moet de installatie worden gekeurd (om de 5 jaar voor niet-huishoudelijke installaties).

ACTIE 2.3.2: NAZICHT EN ONDERHOUD VAN COMPARTIMENTERING EN EVACUATIEWEGEN

Jaarlijks nazicht en onderhoud van de veiligheidsverlichting en de evacuatiewegen.

ACTIE 2.3.3: NAZICHT EN ONDERHOUD VAN DE INSTALLATIE VOOR BRANDBEVEILIGING

De gehele brandbeveiliging (onder meer branddetectie, brandhaspels, snelblustoestellen, etc.) dient jaarlijks te worden nagekeken en onderhouden en/of gekeurd.

ACTIE 2.3.4: NAZICHT EN ONDERHOUD VAN DE HVAC-INSTALLATIE

Jaarlijks onderhoud van de HVAC-installatie van de kerk (*Heating Ventilation Air Conditioning*). Dit omvat onder meer het reinigen van de schoorsteen.

ACTIE 2.3.5: NAZICHT EN ONDERHOUD VAN DE BLIKSEMAFLEIDINGSINSTALLATIE

De installatie moet jaarlijks worden nagezien en indien nodig onderhouden. Er wordt bij voorkeur een onderhoudscontract aangegaan met een erkend keuringsorgaan dat zowel jaarlijks als na elke blikseminslag de installatie naziet en hiervan een keuringsverslag opmaakt. Verzekeringsmaatschappijen kunnen bijkomende eisen stellen.

ACTIE 2.3.6: NAZICHT EN ONDERHOUD VAN HET TORENUURWERK

Er is een jaarlijks onderhoudscontract voor het torenuurwerk.

ACTIE 2.3.7: NAZICHT EN ONDERHOUD VAN DE ANDERE TECHNIEKEN (INTERNET, GELUIDSINSTALLATIE, INBRAAKBEVEILIGING, ETC.)

Jaarlijks nazicht en onderhoud van de andere (optionele) technieken zoals internet, geluidsinstallatie, inbraakbeveiliging, camerabewakingsinstallatie, etc.

Werzaamheden in tabelvorm

Actie	Aard der werken	Eenmalig	Terugkerend	Vrijstelling toelating
DOELSTELLING 1 – Het behoud en het beheer van de erfgoedwaarden van de Sint-Martinuskerk				
Maatregel 1.1 - Voorbereidende onderzoeken				
Actie 1.1.1	MATERIAAL-TECHNISCH EN KUNSTHISTORISCH ONDERZOEK INTERIEUR KERK EN SACRISTIE	x		Neen (tenzij niet - destructief)
Maatregel 1.2 - Restauratieve werken exterieur				
Actie 1.2.1	GEDEELTELIJK VERNIEUWEN VAN DE LEIEN DAKBEDEKKING, GOTEN EN AFVOEREN	x		Neen
Maatregel 1.3 - Restauratieve werken interieur				
Actie 1.3.1	HERSTELLINGEN AAN DE HOUTEN DAKCONSTRUCTIE	x		Neen
Actie 1.3.2	PLAATSELIJK HERSTEL PLEISTERWERK, HERSCHILDEREN VAN HET INTERIEUR EN EVENTUELE RESTAURATIE VAN DE POLYCHROME AFWERKINGSLAGEN	x		Neen
Actie 1.3.3	CURATIEVE EN PREVENTIEVE BEHANDELING TEGEN HOUTBORENDE INSECTEN EN SCHIMMELS, ZOWEL VAN NAGELVASTE ELEMENTEN ALS ROERENDE GOEDEREN (WAARONDER CULTUURGOEDREN)	x	Opvolging en onderhoud (ontstoffen) na een eenmalige behandeling	Neen
Actie 1.3.4	RESTAURATIE VAN DE NATUURSTENEN EN KERAMISCHE TEGELVLOEREN <i>Eventueel archeologisch onderzoek!</i>	x		Neen
Actie 1.3.5	RESTAURATIE VAN DE NAGELVASTE INTERIEURELEMENTEN (INKOMPORTAAL MET DOKSAAL, BIECHTSTOELEN, PREEKSTOEL, LAMBRISERINGEN, KOORBANKEN, COMMUNIEBANK, ALTAREN, DOOPVONT, ...)	x		Neen
Actie 1.3.6	RESTAURATIE VAN DE ROERENDE OBJECTEN EN CULTUURGOEDEREN	x		Neen

Actie 1.3.7	ROESTWEREND BEHANDELEN VAN METALEN ELEMENTEN IN DE TOREN EN DE ZOLDERS	x	Herhalen volgens noodzaak	Neen
Maatregel 1.4 - Optimalisatie van inspectie en onderhoud				
Actie 1.4.1	VERBETERING TOEGANKELIJKHEID VOOR INSPECTIE EN ONDERHOUD	x		Neen
Actie 1.4.2	BIJHOUDEN VAN EEN ONDERHOUDSLOGBOEK		Periodiek (aanvullen bij elke onderhoudstaak en rondgang)	Nvt
Actie 1.4.3	OPVOLGING VAN HET BEHEERSPLAN		Elke 6 jaar	Nvt
Maatregel 1.5 -Regelmatig nazicht en onderhoud van het exterieur en interieur van de Sint-Martinuskerk				
Actie 1.5.1	NAZICHT EN REGULIER ONDERHOUD VAN DE GEVELS EN DE DIRECTE OMGEVING		Dagelijks onderhoud + 2x/jaar rondgang + 2-jaarlijkse inspectie door MOWA	Ja
Actie 1.5.2	HERSTELLINGEN AAN DE GEVELS EN DE DIRECTE OMGEVING		Volgens noodzaak	Neen
Actie 1.5.3	NAZICHT EN REGULIER ONDERHOUD VAN ALLE DAKEN, DAKBEDEKKINGEN, VOGELWERING, GOTEN, REGENAFVOEREN EN RIOLERING		Dagelijks onderhoud + 2x/jaar rondgang + 2-jaarlijkse inspectie door MOWA	Ja
Actie 1.5.4	HERSTELLINGEN AAN DE DAKEN, DAKBEDEKKINGEN, VOGELWERING, GOTEN, REGENAFVOEREN EN RIOLERING		Volgens noodzaak	Neen
Actie 1.5.5	ONDERHOUD VAN METALEN ONDERDELEN AAN HET EXTERIEUR		Volgens noodzaak	Neen
Actie 1.5.6	NAZICHT EN REGULIER ONDERHOUD VAN HET BUITENSCHRIJNWERK EN DE GLAS-IN-LOODRAMEN		Dagelijks onderhoud + 2x/jaar rondgang + 2-jaarlijkse inspectie door MOWA	Ja

Actie 1.5.7	ONDERHOUDSSCHILDERWERKEN EN HERSTELLINGEN AAN HET BUITENSCHRIJNWERK		Elke 5 a 10 jaar (of volgens noodzaak)	Neen
Actie 1.5.8	NAZICHT EN REGULIER ONDERHOUD VAN HET INTERIEUR, INCL. DE ROERENDE GOEDEREN EN CULTUURGOEDEREN		Dagelijks onderhoud + 2x/jaar rondgang + 4-jaarlijkse inspectie door MOWA	Ja
Actie 1.5.9	NAZICHT EN REGULIER ONDERHOUD VAN HET ORGEL		Jaarlijks	Nvt
Actie 1.5.10	GROOT ONDERHOUD VAN HET ORGEL		Elke 10 jaar	Neen
Actie 1.5.11	NAZICHT EN REGULIER ONDERHOUD VAN DE LUIDKLOKKEN EN TOEBEHOREN		Jaarlijks	Nvt
Actie 1.5.12	GROOT ONDERHOUD EN BIJZONDERE WERKEN AAN DE LUIDKLOKKEN EN TOEBEHOREN		Elke 10 à 20 jaar (of volgens noodzaak)	Neen
Actie 1.5.13	UITVOEREN VAN DE AANBEVOLEN WERKZAAMHEDEN VOORTVLOEIEND UIT HET REGULIER NAZICHT EN ONDERHOUD EN DE INSPECTIES DOOR DESKUNDIGEN		Volgens noodzaak	Neen

DOELSTELLING 2 - OPTIMALISEREN EN ONDERHOUDEN VAN DE TECHNIEKEN, IN FUNCTIE VAN HET INTERIEUR, HET GEBRUIK EN DE ONTSLUITING VAN DE SINT-MARTINUSKERK				
Maatregel 2.1 - Onderzoek ifv optimalisatie van de technische voorzieningen				
Actie 2.1.1	ENERGIE-AUDIT	x		Nvt (indien niet-destructief)
Maatregel 2.2 - Optimaliseren van de technische voorzieningen				
Actie 2.2.1	INSTALLEREN VAN EEN PERMANENTE BRANDDETECTIE	x		Neen
Actie 2.2.2	BRANDCOMPARTIMENTERING VAN DE TORENS EN ZOLDERS	x		Neen
Actie 2.2.3	AANPASSEN VAN DE ELEKTRISCHE INSTALLATIE EN VERLICHTING VAN DE KERK	x		Neen
Actie 2.2.4	AANPASSEN VAN DE VERWARMINGSINSTALLATIE <i>Eventueel archeologisch onderzoek!</i>	x		Neen
Actie 2.2.5	IMPLEMENTATIE VAN BIJKOMENDE TECHNIEKEN IFV DE HERBESTEMING (VENTILATIE, KOELING, INTERNET, GELUIDSINSTALLATIE, INBRAAKBEVEILIGING, ETC.)	x		Neen
Maatregel 2.3 - Nazicht en onderhoud van de technische installaties				
Actie 2.3.1	NAZICHT EN ONDERHOUD VAN DE ELEKTRISCHE INSTALLATIE		Jaarlijks	Nvt
Actie 2.3.2	NAZICHT EN ONDERHOUD VAN COMPARTIMENTERING EN EVACUATIEWEGEN		Jaarlijks	Nvt
Actie 2.3.3	NAZICHT EN ONDERHOUD VAN DE INSTALLATIE VOOR BRANDBEVEILIGING		Jaarlijks	Nvt
Actie 2.3.4	NAZICHT EN ONDERHOUD VAN DE HVAC-INSTALLATIE		Jaarlijks	Nvt
Actie 2.3.5	NAZICHT EN ONDERHOUD VAN DE BLIKSEMAFLEIDINGSINSTALLATIE		Jaarlijks	Nvt
Actie 2.3.6	NAZICHT EN ONDERHOUD VAN HET TORENUURWERK		Jaarlijks	Nvt
Actie 2.3.7	NAZICHT EN ONDERHOUD VAN DE ANDERE TECHNIEKEN (INTERNET, GELUIDSINSTALLATIE, INBRAAKBEVEILIGING, ETC.)		Jaarlijks (of volgens noodzaak)	Nvt

7. Opvolging

De kerkfabriek staat in voor de uitvoering en de opvolging van het beheersplan. Ze legt zich erop toe om de beheersdoelstellingen te realiseren en te evalueren.

7.2 Werken aan beschermd erfgoed

Net zoals dat vandaag al het geval is, vraagt de kerkfabriek daarover advies en/of toelating bij het agentschap Onroerend Erfgoed. Te gepasten tijde rapporteert ze ook aan het agentschap over de genomen maatregelen en werkzaamheden. De geldende regelgeving en procedures voor werken aan beschermd erfgoed zijn terug te vinden op de website van het agentschap Onroerend Erfgoed: www.onroenderfgoed.be/ik-wil-werken-uitvoeren-aan-erfgoed.

7.3 Opvolging beheersplan

Sinds 2019 dient een beheersplan zesjaarlijks geëvalueerd te worden. De evaluatie gebeurt op basis van een onderhoudslogboek dat minstens de volgende onderdelen bevat:

- Een toestandrapport van de toestand zes jaar geleden (bijv. een rapport van Monumentenwacht, een goedgekeurd beheersplan, ...).
- Een recent toestandrapport van de huidige toestand (bijv. een rapport van Monumentenwacht).
- Een overzicht van alle werken die de voorbije zes jaar zijn uitgevoerd. Dit omvat zowel eenmalige werken, preventieve ingrepen en onderhoudswerkzaamheden.

Er wordt aanbevolen om de tabel van werkzaamheden (hoofdstuk 6) als basis te gebruiken. Er kan per actie worden aangeduid wanneer deze werd uitgevoerd + een korte samenvatting van de ingreep + de uitvoerder + de factuur (indien van toepassing) + foto's van de werken voor en na.

Meer informatie over het onderhoudslogboek is terug te vinden op de website van het agentschap Onroerend Erfgoed: <https://www.onroenderfgoed.be/het-onderhoudslogboek>.

8. Bijlagen

Bijlagen	Niet van toepassing (dus niet bijgevoegd)	Bijgevoegd
Perimeter van het gebied waarvoor beheersplan wordt opgemaakt		8.1
Lijst van geplande werken		Zie hoofdstuk 6.
Lijst van handelingen waarvan de uitvoering vrijgesteld zal zijn van toelating		8.2
Lijst van ZEN-erfgoed met aanduiding op kaart	x	
Lijst van open erfgoed met aanduiding op kaart	x	
Lijst van ontsluitingswerken voor open erfgoed die in aanmerking komen voor een premie met aanduiding op kaart	x	
Lijst van werken aan bomen en struiken waarvoor toelating nodig is	x	
Lijst van cultuurgoederen		8.3
Lijst van handelingen waarvoor CBS niet kan oordelen dat ze van die aard zijn om wezenlijke eigenschappen van een DG/SG te verstoren	x	
Extra bijlagen:		8.4
- Nomenclatuur van de bouwdelen	x	
- Bibliografie		8.4.1
- Kerkenbeleidsplan	x	
- Historische foto's en plannen (in hoge resolutie)		8.4.2
- Architecturale plannen		8.4.3
- Indicatieve kostenraming van de beheersdoelstellingen en aanduiding van dringende werken		8.4.4
- Inspectierapporten Monumentenwacht vzw		8.4.5